

**T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN TÜRKİYE
İŞGÜCÜ PİYASALARINA ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fulya BOZTAŞ

**Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Emel ÇETİNKAYA

ŞUBAT - 2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

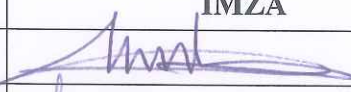
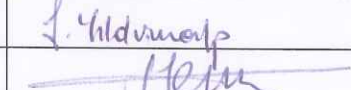

2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN TÜRKİYE İŞGÜCÜ
PİYASALARINA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fulya BOZTAŞ

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı: İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri

“Bu tez 06/02/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JURİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Emel GETHKAYA	BASARILI	
Yrd. Doç. Dr. Sineu YILDIRMALP	BASARILI	
Yrd. Doç. Dr. Cemal İYKİM	BASARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygu olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fulya BOZTAŞ

06.02.2013

ÖNSÖZ

Dünyada ve Türkiye’ de sık olarak nitelendirebileceğimiz kadar kriz yaşanmaktadır. 2007-2008 yılında yaşanan kriz ise küresel boyutta olup birçok ülkeyi etkilemesi bakımından incelenmeye değer görülmüş, bu çalışmada ise özellikle Türkiye işgücü piyasalarını nasıl etkilediği araştırılmıştır.

Yüksek lisans tezimin danışmanlığını yapan, hazırlanmasında yardımları ile yanımda olan, çalışmalarım bana daima yol gösteren değerli hocam Sayın, Yrd. Doç. Dr. Emel ÇETİNKAYA’ ya, çalışmalarım boyunca bana destek olan değerli arkadaşlarıma ve değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Adnan DOĞRUYOL’ a da emeklerinden dolayı teşekkür ederim.

Hayatım boyunca bana her türlü desteği sağlayan, sabır ve anlayışlarını hiçbir zaman eksik etmeyen, haklarını ve emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim babam Nebi BOZTAŞ, annem Nermin BOZTAŞ ve ayrıca çalışmamda yardımlarını esirgemeyen ablam Funda Gül BOZTAŞ’ a sonsuz teşekkürler eder, sevgilerimi sunarım.

Fulya BOZTAŞ

06.02.2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii

GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: GENEL OLARAK EKONOMİK KRİZ KAVRAMI VE 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	3
1.1. Ekonomik Kriz Tanımı Ve Özellikleri	3
1.1.1. Ekonomik Krizin Tanımı	3
1.1.2. Ekonomik Krizin Özellikleri	4
1.1.3. Ekonomik Krizin Türleri	6
1.1.3.1. Reel Sektör Krizleri	7
1.1.3.2. Finansal Krizler.....	7
1.1.3.3. Bankacılık Krizleri.....	8
1.1.3.4. Döviz Krizi	8
1.1.3.5. Mali Krizler	9
1.1.4. Ekonomik Krizin Nedenleri	9
1.1.5. Ekonomik Krizin Etkileri.....	11
1.1.5.1. Krizin Piyasada Güven Sorununa Etkisi	11
1.1.5.2. Genel Olarak Dünya Ekonomisine Etkileri.....	12
1.1.6. 1980 Sonrası Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizler	13
1.1.6.1. 1980 Krizi ve 24 Ocak Kararları.....	13
1.1.6.2. 1994 Krizi.....	14
1.1.6.3. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizi	15
1.2. 2008 Küresel Ekonomik Krizi	17
1.2.1. 2008 Krizinin Dünya Finans Piyasalarına Etkisi.....	17
1.2.2. 2008 Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisi	21

1.2.3. 1929 Ekonomik Bunalım ile 2008 Küresel Ekonomik Krizin Karşılaştırılması	25
--	----

BÖLÜM 2: KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ

PİYASALARINA ETKİLERİ.....	27
2.1. İşgücü Piyasası Kavramı	27
2.2. Türkiye İşgücü Piyasasının Genel Özellikleri	27
2.3. Krizin Türkiye’de İşgücü Katılımına Etkileri.....	31
2.3.1. İşgücüne Katılımın Cinsiyete Göre Dağılımı.....	32
2.3.2. İşgücüne Katılımın Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı	35
2.3.3. İşgücüne Katılımın Yaş Grubuna Göre Dağılımı.....	36
2.3.4. İşgücüne Katılımın Bölgelere Göre Dağılımı	37
2.3.5. İşgücüne Katılımın Nedenlere Göre Dağılımı	39
2.4. Krizin İstihdam Üzerine Etkileri.....	40
2.4.1. İstihdamın Cinsiyete Göre Dağılımı.....	41
2.4.2. İstihdamın Eğitime Göre Dağılımı	43
2.4.3. İstihdamın Yaş Grubuna Göre Dağılımı.....	44
2.4.4. İstihdamın Bölgelere Göre Dağılımı	45
2.4.5. İstihdamın Sektörel Dağılımı	46
2.4.6. Eksik İstihdam	47
2.4.7. Kayıtdışı İstihdam	48
2.5. Krizin İşsizlik Üzerine Etkileri.....	51
2.5.1. İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı	53
2.5.2. İşsizliğin Eğitime Göre Dağılımı	57
2.5.3. İşsizliğin Yaş Grubuna Göre Dağılımı ve Genç Nüfusta İşsizlik	58
2.5.4. İşsizliğin Bölgelere Göre Dağılımı.....	60
2.5.5. Türkiye ve OECD İşsizlik Rakamları Karşılaştırması	61
2.5.6. Küresel Kriz Döneminde İşsizlik Ödenği Ve Kısa Çalışma Ödemeler	63
2.6. Krizin Ücretler Üzerindeki Etkisi	65

BÖLÜM 3: KÜRESEL EKONOMİK KRİZ SONRASI İŞGÜCÜ PİYASASI VE ALINAN ÖNLEMLER.....	68
---	-----------

3.1. Küresel Ekonomik Krize Karşı Dünyada Alınan Tedbirler	68
3.2. Küresel Ekonomik Krize Karşı Türkiye’de Alınan Tedbirler	70
3.2.1. Birinci Önlem Paketi	71
3.2.2. İkinci Önlem Paketi.....	74
3.2.3. Üçüncü Önlem Paketi.....	75
3.2.4. Dördüncü Önlem Paketi.....	78
3.2.5. Beşinci Önlem Paketi	80
3.2.6. Altıncı Önlem Paketi	80
3.2.7. Yedinci Önlem Paketi.....	80
3.2.8. 2012 Teşvik Paketi-Yatırımlarda Devlet Yardımları	81
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	85
KAYNAKÇA.....	88
ÖZGEÇMİŞ	97

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AŞ	: Anonim Şirketi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ECB	: Avrupa Merkez Bankası
FED	: ABD Merkez Bankası
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İKO	: İşgücüne Katılma Oranı
İLO	: Uluslar arası Çalışma Örgütü
İO	: İşsizlik Oranı
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MB	: Merkez Bankası
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
TL	: Türk Lirası
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TYÇP	: Toplum Yararına Çalışma Programı
UBS	: İsviçre Bankası (Union de Banque Suisses)
USD	: Amerikan Doları

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : İşgücü Piyasasının Genel Özellikleri.....	28
Tablo 2 : Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları.....	33
Tablo 3 : Eğitime Göre İşgücüne Katılım Oranları.....	36
Tablo 4 : Yaş Grubuna Göre İşgücüne Katılma Oranları.....	37
Tablo 5 : Bölgelere Göre İşgücüne Katılma Oranları.....	38
Tablo 6 : Nedenlere Göre İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus.....	39
Tablo 7 : Cinsiyete Göre İstihdam Oranları.....	42
Tablo 8 : Eğitime Göre İstihdam Oranları.....	43
Tablo 9 : Yaş Grubuna Göre İstihdam Oranları.....	44
Tablo 10 : Bölgelere Göre İstihdam Oranları.....	45
Tablo 11 : Sektöre Göre İstihdam Oranları.....	46
Tablo 12 : Eksik İstihdam.....	48
Tablo 13 : Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanlar.....	50
Tablo 14 : Cinsiyete Göre İşsizlik Rakamları ve Oranları.....	54
Tablo 15 : Kurulan-Kapanan Şirket Kooperatif ve Ticaret Ünvanlı İşyerleri Sayıları ve Değişim Oranı.....	56
Tablo 16 : Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları.....	57
Tablo 17 : Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranları.....	59
Tablo 18 : Bölgelere Göre İşsizlik Oranları.....	61

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Ekonomik Kriz Türleri.....	7
Şekil 2: Mevsim Hareketlerinde Arındırılmış Konut Fiyatlarının Bir Yıl Öncesinin Aynı Ayna Göre Yüzde Değişimi.....	19
Şekil 3: Reel Kesimde Mevcut Durum ve Beklentiler.....	24
Şekil 4: Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri.....	55
Şekil 5: Türkiye İşsizlik Oranı ile Gençlerdeki İşsizlik Oranlarının Karşılaştırılması...59	
Şekil 6: Türkiye ve OECD işsizlik Oranları Karşılaştırması.....	62
Şekil 7: İşsizlik Ödeneğinden Yararlanan Kişi Rakamları.....	63

Tezin Başlığı: 2008 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye İşgücü Piyasalarına Etkileri

Tezin Yazarı: Fulya BOZTAŞ **Danışman:** Yrd.Doç.Dr. Emel ÇETİNKAYA

Kabul Tarihi: 6 Şubat 2013 **Sayfa Sayısı:** viii (ön kısım) + 97 (tez)

Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi **Bilim Dalı:** İnsan Kaynakları Yönetimi
ve Endüstri İlişkileri ve Endüstri İlişkileri

Küresel ekonomik kriz 2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde konut sektöründe başlamış, 2008 yılında ise patlak veren kriz Avrupa'ya ve gelişmekte olan ülkelere yayılmıştır. Küreselleşmenin de artmasıyla dünyada yaşanan krizlerden ülkemizde hızla etkilenmeye başlamıştır. Ülkemizde etkilerini 2008 yılının ikinci yarısından itibaren göstermeye başlamış olan bu kriz, her ne kadar finans kesiminde ortaya çıkmış olsa da, reel sektöre de yayılarak etkisi altına almıştır.

Bu çalışmada; yaşanan bu krizin, nasıl ortaya çıktığı, işgücü piyasalarına etkileri ve bu krize karşı ülkemizde ne gibi önlemler alındığı araştırılmıştır. Küresel krizin Türkiye'de işgücü piyasasına etkileri temel alınarak yapılan bu çalışmada, istihdam olanaklarının azaldığı, var olan istihdamın daraldığı, bunun yanında işyerlerinin kapanması ve çalışanların işten çıkarılması ile işsizlik oranının arttığı görülmüştür. Ayrıca reel ücretlerde düşüş ve kayıt dışı istihdamda artış saptanmıştır. İşsizliğin artması ile beraber hem işçi hem de işveren açısından yararlı olan işsizlik ödeneğinde ve kısa çalışma ödemelerinde de artış olmuştur.

Ekonomik krizin işgücü piyasasına olumsuz etkilerinin giderilmesi için bir dizi düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Özellikle işsizliği azaltmak amacıyla daha aktif istihdam politikaları uygulanmaya konulmuş ise de işsizlik oranında istenilen düzeye hala gelinememiştir ve ülkemiz açısından işsizlik büyük bir sorun olmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Ekonomik Kriz, Türkiye İşgücü Piyasası, İşsizlik

Title of the Thesis: The Effects of the Global Economic Crisis of 2008 on Labour Market in Turkey

Author: Fulya BOZTAŞ

Supervisor: Assist. Prof. Emel ÇETİNKAYA

Date: 6 February 2013

Nu. Of pages: viii (pre text) + 97 (main body)

Department: Labor Economics and Industrial Relations

Subfield: Human Resource Management and Industrial Relations

The global financial crisis started with the housing market sector in the United States in 2007 and it is spread to Europe and other developing countries in 2008. Our country also started to be effected by the crisis around the world with the increasing globalization. This crisis, which started to show its effects on Turkey in the second half of 2008, emerged in financial fields but it is also spread to the real economy.

In this study, how this crisis was emerged, the effects of it in the labor market and what kind of anti-crisis measures taken in Turkey were investigated. This study, based on the effects of the global crisis on the labor market, indicates reduced employment opportunities, reduction of existing employment, additionally it shows that as a result of closing down business offices and dismissal of the employees, the unemployment rate increases. Besides, decrease in real wages and in unregistered unemployment are determined. As the unemployment rate increases; unemployment allowance and short time benefits, which are usefull for both employees and employers, are increased.

In order to eliminate the negative effects of economic crisis on the labor market, some regulations have been implemented. Even, more active employment policies are implemented, especially to reduce unemployment, it is not reached yet to the expected level in the unemployment rate and unemployment continues to be a major problem for our country.

Keywords: Global Economic Crisis, Unemployment, Labor Market

GİRİŞ

Ekonomik krizler, küreselleşmenin de hız kazandığı özellikle 1980’li yıllardan sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkilemektedir. Bununla birlikte, etkilerinin geniş alanlara yayılması ve ekonominin genelini olumsuz yönde etkilemesi sebebiyle incelenmeye değer bir konu haline gelmiştir.

Yaşanan bütün krizlerin kendine has bir nedeni vardır. 1994 Krizine kısa vadeli yabancı sermaye girişlerine bağlı olarak gerçekleşen parasal genişleme sebep olurken, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizine ise bankaların kısa vadeli borçlanma telaşına girmeleri sebep olmuştur. Bu çalışmada ele alınan krizin nedeni ise, ABD’deki bankaların kontrolsüz kredi vermesidir. 2008 Krizi, 2007 yılının ortalarında ABD’de çıkmış daha sonra Avrupa’ya ve gelişmekte olan ülkelere yayılmıştır. 1929 Ekonomik Bunalımı gibi küresel boyutta bir krizdir. Konut fiyatlarındaki şişmeler, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, daha sonra hisse senetlerindeki sert düşüş ise bu krizin diğer sebepleri arasında gösterilebilir. Krizin küresel hale gelmesinin sebebi, ABD bankalarının ödeme gücü olmayan kişilere verdikleri konut kredilerini tahvil haline getirip Avrupa’ya satmalarındadır. 1994 ve 2001 Krizleri mali sektörü etkilemiş olmasına rağmen, 2008 Krizi reel sektörü de etkilemiştir.

Krizlerin çıkışlarının farklı sebepleri olsa da sonuçları açısından krizler öncelikle insanların güvenini tehdit etmektedir. 2008 ekonomik krizinin küresel olması ve finansal piyasalarda başlayan krizin, reel sektöre de sıçraması ile beraber işsizlik ve kayıtdışı istihdam artmış, işgücüne katılım oranları azalmış, ücretler düşmüş, şirket iflasları olmuş ve gelir dağılımında eşitsizlik artmıştır. Bu sebeplerden dolayı kriz ile mücadele etmek için alınan tedbirleri etkin bir şekilde uygulayarak krizin etkilerinin azaltılması önem arz etmektedir. 2008 krizine karşı dünyada ve Türkiye’de de bir takım önlemler alınmıştır.

Türkiye’de istihdamı korumak ve yeni istihdam olanaklarını arttırmak amacıyla kısa çalışma ödemeleri arttırılırken, işsizlik sigortası ödeme koşulları iyileştirilmiş, işgücü eğitimi için daha fazla kaynak ayrılmıştır. Ayrıca işveren sigorta primini düşürücü düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanında, yurtiçi talebi arttırmaya yönelik olarak krizden

önemli oranda etkilenen sektörlerde vergi indirimleri sağlanmıştır. Son olarak, krizin sosyal ve ekonomik etkilerini azaltmak amacıyla vergi borçlarına yeniden yapılandırma imkanı getirilmiştir.

Çalışmanın Önemi

Kriz kavramının ve etkilerinin incelenmesi ile gelecekte ortaya çıkabilecek krizlere ışık tutulmasının sağlanmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri yaşanan krizler düşünülünce neredeyse on yılda bir kriz yaşandığını söylemek yanlış olmaz. Bu nedenle kriz konusunun anlaşılması, etkilerinin azaltılması ya da erken müdahale ile önlem alınması açısından önemlidir.

Çalışmanın Amacı

2008 küresel ekonomik krizin Türkiye işgücü piyasalarına etkilerinin incelenmesidir. Bu etkiler cinsiyet, yaş, eğitim, sektörel açılardan incelenmiş ve TÜİK verilerinden faydalanılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Teorik incelemeler ışığında literatür taraması ile oluşturulmuştur.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak ekonomik kriz kavramından, özelliklerinden, türlerinden, bahsedilmiştir. Bunun yanında 1980 sonrası Türkiye’de yaşanan krizlere, 2008 küresel krizinden farkını anlamak için kısaca değinilmiştir. Bölümün sonunda ise 2008 küresel ekonomik krizden bahsedilmiş ve benzerliği sebebiyle 1929 ekonomik bunalım ile karşılaştırma yapılarak bu bölüm sonlandırılmıştır.

İkinci bölümde ise krizin; işgücü piyasalarını, yani işgücüne katılma oranını, istihdamı, işsizliği ve ücretleri hangi açılardan etkilediği araştırılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise, küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlandırmak amacıyla 2008 yılı ortalarından itibaren uygulanan bir dizi harcama ve gelir tedbirleri incelenmiştir.

BÖLÜM 1

1. GENEL OLARAK EKONOMİK KRİZ KAVRAMI VE 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ekonomik krizi anlayabilmek için öncelikle kavramsal açıdan incelenmesi gerekmektedir. Bu sebeple bu bölümde kavramsal açıdan kriz incelenirken, türlerine, özelliklerine, nedenlerine ve etkilerine değinilmiştir. Daha sonrasında ise 2008 küresel krizi daha iyi anlayabilmek için 1980 sonrası Türkiye’de yaşanan krizler değerlendirilmiştir ve son olarak 2008 ekonomik krizi dünya ve Türkiye ekonomisine etkileri açısından geniş olarak çalışmanın ilk bölümünde yer almıştır.

1.1. Ekonomik Kriz Tanımı Ve Özellikleri

1.1.1. Ekonomik Krizin Tanımı

Kriz, çeşitli bilim dallarında ve aynı zamanda günlük konuşma dilinde çok yaygın olarak kullanılan kavramlardan birisidir. Etimolojik kökeni Yunanca "krisis" kelimesine dayanmaktadır (Akmeşe ve Çetin, 2009: 105). Önceden bilinmeyen veya öngörülemeyen bazı gelişmeler, makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkmasını ifade eder (Aktan ve Şen, 2002: 1). Bu anlamda hem mikro hem de makro etkisi bakımından tanımlama yapmak daha doğru olacaktır.

Ekonomik kriz öncelikle insanların güvenini tehdit eder. İnsanlar işsiz kalma ve parasız kalma tehdidiyle karşılaştıkları zaman, hayatlarının tehdit edildiğini düşünürler. Çünkü yeniden iş bulma ve para bulma umutları da aynı şartlar nedeniyle azalmış veya yok olmuştur. Bundan dolayı insanlar hayat desteğinin tehdit edildiği duygusunu yaşarlar (Küçük ve Bayuk, 2007: 796).

Kriz, ‘‘buhran’’ ve ‘‘bunalım’’ kelimeleri ile eş anlamlı olarak da kullanılmaktadır. Bu anlamda ‘tüketilemeyen üretimin doğurduğu ekonomik çöküntü’ olarak da tanımlanabilir (Hançerlioğlu, 2009: 39). Halk yoksul olduğundan sınırlı tüketim yapacaktır. Çok üretilmesine karşın tüketimin az olması sebebiyle de bunalım yani kriz ortaya çıkacaktır.

Kriz kelimesinin iktisadi anlamı Özgüven (2001: 56)'e göre, ‘*Bir ülkenin dengeli durumdan dengesiz duruma, istikrarlı bir durumdan istikrarsız duruma, kısaca iyi bir durumdan kötü bir duruma geçmesidir.* Daha geniş bir ifadeyle iktisadi kriz; ‘*En küçük iktisadi birimden (firma) en büyük iktisadi birime (devlet) doğru iç ve dış borçların, işsizliğin arttığı, fiyatların bazen yükseldiği, bazen de düştüğü, üretimin azaldığı ve halkın genellikle siyasi iktidarlara olan güvenin sarsıldığı dönemin bir görünümü*’ olarak tanımlanabilir.

İşletme yönetimi açısından ise krizin genel kabul görececek bir tanımını yapmak oldukça zordur. İşletme yönetimi literatüründe endişe, stres, felaket, panik gibi farklı kavramların kriz yerine kullanılması, krizle ilgili kapsamlı bir tanım yapılmasını daha da zorlaştırmaktadır. Bu kavramlardan hareketle, krizin çok geniş bir kullanım alanı olduğunu söylemek mümkündür (Küçük ve Bayuk, 2007: 796).

Bu anlamda işletmeler açısından yaşamsal bir öneme sahip olan krizin tanımını yapmak gerekirse:“*Kriz, denetlenemeyen bazı dış faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan ve sisteme zarar veren olumsuz gelişmelerdir.*” diyebiliriz (Uludağ ve Arıcan, 2003: 51).

Başka bir yaklaşımla ise kriz ortamı fırsat olarak da görülebilir. ‘*Geleceği kazanan girişim ve yöneticileri krizle tepkici değil etkili bir biçimde uğraşanlar, krizi Pazar avantajını ele geçirmenin kaynağı olarak görenler olacaktır.*’ (Peters ve Waterman, 1987: 93).

Genel olarak belirtmek gerekirse birçok bilim dalında kullanılan kriz sözcüğü kalp krizi, sinir krizi mali kriz ekonomik kriz finansal kriz... gibi (Özgüven ,2001: 56); “*Bir işin, bir olayın geçtiği karışık safha*”, “*içinden çıkılması zor durum*”, “*birdenbire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişmeler ve tehlikenin ortaya çıkabilme durumu*” demektir (Dinçer, 1996: 35).

1.1.2. Ekonomik Krizin Özellikleri

Tarihi kayıtlar toplumların ve devletlerin yok oluşunu çoğunlukla uluslar arası savaşlara, kötü yönetime, iç siyasi çatışmalara ve toplumsal ahlak dejenerasyonuna bağlamaktadır. Ekonomiye göre kişi aile veya toplum, tabiatta kıt olan kaynakları kullanmakta ve bu kaynaklar arasında ekonomik önceliklere göre uygun tercihler yapmakta başarılı olduğu,

yani temel ekonomik prensiplere uygun bir yönetim uygulayabildiği, kendi kaynaklarıyla geçinmeyi başarabildiği kadar az veya çok, düzenli bir gelişme süreci içerisinde ekonomik kriz yada buhrana sapsmadan varlığını geliştirebilir. Fakat doğru tercih, iyi yönetim kavramları ve uygulamalarının da dünyanın her yerinde standart bir tarifi yoktur. Bunu da dikkate almakta yarar vardır (Tunalı, 2001: 99).

İçinde bulunulan durumun ya da karşı karşıya kalınan durumun ne derece kriz olduğu kişiden kişiye de değişmektedir. Hangi durumların kriz olarak adlandırılabilineceğini bilmek için krizin temel özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu özellikleri başlıcaları şunlardır:

- Kriz önceden bilinmeyen ya da öngörülmeven bazı gelişmelerin; makro düzeyde devlet; mikro düzeyinde ise firmaları etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Aniden ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur. Bu açıdan bakıldığında kriz rutin olan sorunlar değil ciddi bir sorun olarak düşünölmelidir.
- Krizin en önemli özelliği olarak; önceden tahmin edilemeyen ya da bilinmeyen bir anda ortaya çıkmasıdır diyebiliriz (Aktan ve Şen, 2001: 1225).
- Ekonomik krizlerin tehdit unsuru yanında yeni fırsatlar da yaratıyor olması da özellikleri arasındadır. Ekonomik krizler bir yönüyle beklenmedik bir zamanda ortaya çıkan sancılı bir dönemi ifade ederken diğer yönüyle ise; kimi kesim ve çevreler açısından yeniden yapılanma yolunda bir fırsat anlamı taşımaktadır. Bu yaklaşımı savunanlar, krizlerin kaybedenleri olduğu kadar kazananları olduğunu da ortaya koymaktadır. Zira; kriz dolayısıyla marjinal işletmeler piyasadan silinirken bunun yaratacağı tekelleşme etkileri ile krize dayanabilen görece daha güçlü olan işletmeler krizden eski pozisyonlarını daha da sağlamlaştırarak çıkmaktadır. Bu yönüyle de; kapitalist sistemlerde yaşanan krizlerin sermayenin bunalım ve sıkışıklıklarını aşma araçları arasında yer aldığı söylenebilir (Ongan, 2005: 15).
- Krizlerin bir diğer özelliği de yayılma etkisidir. Yani diğer organizasyon ve sektörleri de etkisi altına alabilmesidir. Bu eğilimin özellikle az gelişmiş ölkelerde daha çok olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre; finansal alanda gündeme gelen krizler bu alanla sınırlı kalmamakta ve reel sektörü de etkisi altına

almaktadır.(Ongan: 2005, 16) Buna son zamanda yaşanan küresel ekonomik kriz örnek olarak gösterilebilir. 2007 yılında ABD’ de başlayıp sonrasında dünya krizine dönüşmüştür.

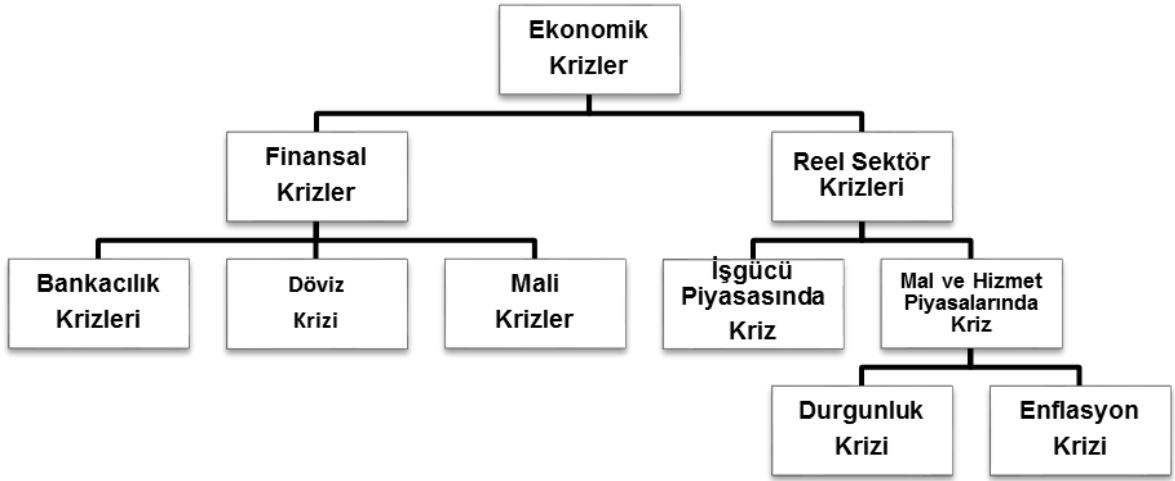
- Krizler kısa ya da uzun süreli olabilirler. Krizlerin organizasyonlar üzerindeki etkisinin kısa ya da uzun sürmesi, organizasyonun krize karşı koyabilecek tedbirleri zamanında alıp almamasına ve bunları uygulamasına bağlıdır (Aktan ve Şen, 2001: 1225).

1820 ile 1929 arasındaki dönemde dünya ekonomisini şiddetle sarsan 13 ekonomik kriz yaşanmıştır. İktisatçılar bu sayılan krizlerin gözleminden, ekonomik krizin üç önemli özelliğini belirlemiştir. Bu belirlemelere bir dördüncüsü eklenerek ekonomik krizlerin kısaca genel özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz: (Akmeşe ve Çetin, 2009: 1055)

- Kriz bir “aşırı-üretim” olgusudur.
- Kriz “genel”dir ya da genelleşebilir niteliktedir.
- Kriz “dönemseldir” ya da en azından “geri-dönüşlüdür”.
- Kriz kapitalist sistemin ayrılmaz bir parçasıdır.

1.1.3. Ekonomik Krizin Türleri

Ekonomik krizler reel sektör krizleri ve finansal krizler olmak üzere iki ana başlık altında incelemek mümkündür. Kibritçioğlu’ (2001: 175) nun yapmış olduğu çalışmada; ekonomik kriz türleri aşağıdaki tablodaki gibi sınıflandırılmıştır.

Şekil 1: Ekonomik kriz türleri

Kaynak:(Kibritçioğlu, 2001: 175)

1.1.3.1. Reel Sektör Krizleri

Reel sektör krizleri; mal, hizmet ve işgücü piyasalarında istihdamda veya üretimde ciddi daralma biçiminde ortaya çıkar. Sonuçta ekonomide durgunluk veya işsizlik krizi yaşanır. Eğer mal ve hizmet piyasasında fiyatlar genel düzeyi sürekli ve normal sınırın üzerinde sürekli artarsa, enflasyon krizi ile karşılaşılır (Kibritçioğlu, 2001: 175). Durgunluk krizi ise, fiyatlar genel seviyesindeki artışların, ekonomide mal ve hizmet üretiminde yatırımları teşvik edecek düzeyin altında gerçekleşmesidir.

1.1.3.2. Finansal Krizler

Finansal krizler, döviz ve hisse senedi piyasalarında şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sisteminde bankalara geri dönmeyen kredilerin aşırı derecede artması sonucunda yaşanan ciddi ekonomik sorunlar olarak kabul edilebilir (Kibritçioğlu, 2001: 175). Finansal krizler, reel ekonomi üzerinde büyük yıkıcı etkiler oluşturabilen ve piyasaların etkin işleyiş gücünü bozan finansal piyasalardaki çöküşlerdir. Banka veya banka dışı finansal kesimdeki şirketlerin borç problemlerini içerir. Bazen bankacılık kesimine ilişkin bir ödeyememe durumundan kaynaklanabilir veya tersine bir bankacılık krizini teşvik eder. Çoğunlukla aktif fiyatlarında bir çöküşle belirginleşir.

Ekonomide temel yapısal özelliklerde bozulma olursa bu krizlerin ortaya çıkmasına neden olur. Ekonomide kamu, cari işlemler ve tasarruf açığının artması ekonominin yapısını olumsuz olarak etkiler. Bu açıkların nedeni genişletici para ve maliye politikalarıdır. Kamu ve tasarruf açığının artması faiz oranını arttırır ve yerli parayı değerlendirir. Açıklar arttıkça da devalüasyon beklentisi artar, bu beklentideki süreklilik döviz fiyatını ve talebini arttırarak finansal krize neden olur.

Finansal krizlerin diğer bir nedeni de, makro ekonomik yapıdaki dengesizliklerdir. Gelişmekte olan ülkeler genelde döviz kurunu kontrol altında tutarak serbest faiz oranları politikasını uygulamayı tercih ederler. Bunun en önemli sebebi, sıcak para politikası uygulamasına olanak sağlamasındandır. Fakat bu politikayı uygulayan gelişmekte olan ekonomilerde para krizlerinin yaşandığı görülmüştür. (Yay, 2001: 1236).

1.1.3.2.1. Bankacılık Krizleri

Ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılmaması veya vadesiz mevduatlardaki ani bir çekme talebini karşılayamamaları çerçevesinde likidite sıkıntısına düşmeleri ve arkasından iflas etmeleri durumunu gösterir (IMF, 2002: 6).

“*Ters seçim ve ahlaki tehlike*” krizleri de yine bir bankacılık krizleridir. Çünkü bu kriz türünde bankaların yurt dışında dövizle ve düşük faizle borçlandıkları kredilerini ülke içine yerli para cinsinden müşterilere verirler. Müşterilerini yeterince tanıyamadan ya da yüksek faiz oranları nedeniyle bu kredileri almaya gönüllü olan ancak ödeme gücü zayıf olan müşterilerin seçilmesi şeklinde kriz kendini göstermektedir. Bu ise geri ödemelerin dönüşünde bir takım sıkıntılar yaratarak bankaların aktif kalitesini düşürmektedir (Işık, Duman ve Korkmaz, 2004: 47). Bankacılık krizleri para krizlerinden daha uzun süreli olma eğilimindedirler ve ekonomik faaliyet hacmi üzerinde daha şiddetli etkiler doğururlar (IMF, 2002: 6).

1.1.3.2.2. Döviz Krizi

Döviz Krizi; bir ülke parasına duyulan güvenin kaybolması sonucunda spekülasyon fonlarının yoğun bir biçimde ülkeyi terk etmeye başlamaları nedeniyle Merkez Bankası'nın (MB) tüm

desteklemelerine rağmen mevcut kurun sürdürülemezlikten dolayı ulusal paranın devalüe edilmesi ve ya tümüyle dalgalanmaya bırakılması biçiminde tanımlanmaktadır.

Döviz krizleri genelde sabit kura dayalı dezenflasyon programları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Döviz kuruna dayanan bu sistemde, enflasyon konusunda olumlu gelişme ile birlikte, yerli paranın değer kazanması sonucu, cari işlemler dengesindeki açık büyümektedir. Buna rağmen sabit kurdan çıkamayan ülkeler, ister istemez bir döviz veya parasal krize sürüklenmektedir (Kibritçioğlu, 2001: 176).

1.1.3.2.3. Mali Krizler

Hükümet birden bire yabancı borçları yenileme ve yeni yabancı ödünçleri çekme yeteneğini yitirebilir. Bu durumda hükümet yükümlülüklerini yerine getiremeyebilir. Para krizleri mali krizler kapsamında değerlendirilirken, bir paranın değişim değeri üzerindeki spekülasyon saldırı, paranın değerini kaybetmesine ve bu değer kaybını önlemek amacıyla büyük rezervlerin kaybedilmesine ve faizlerin yükselmesine neden olan bir kriz olarak tanımlanmakta bir sakınca görülmemektedir. Bu tanımdan da yola çıkarak 1997 yılındaki Güneydoğu Asya krizinde bu şekilde bir yerel paraya saldırı olmuş ve Güney Kore, Malezya, Taylan, Filipinler gibi birçok ülkenin parasını devalüe etmesine neden olmuştur.

1.1.4. Ekonomik Krizin Nedenleri

Ekonomik krizler, organizasyon dışı konjonktürel nedenlerden kaynaklanabileceği gibi organizasyon içi nedenlerden de kaynaklanabilir.

Krizlerin, organizasyonun kendi iç yapısından ve yönetiminden kaynaklanan nedenleri de olabilir. Optimal büyüklükten uzaklaşmış, merkeziyetçi ve hiyerarşik bir organizasyon yapısı, etkin olmayan liderlik ve mali yönetim, organizasyonda çağdaş yönetim tekniklerinin uygulanmaması gibi nedenler krizlere neden olabileceği gibi bu belirttiğimiz faktörlerin bulunmaması, organizasyonun kriz ortamında krize karşı koyabilme gücünü de sınırlandırır (Aktan ve Şen, 2001: 1228).

İşletme yöneticilerinin sergiledikleri yönetim tarzı ve özellikleri stratejik plarlarda ve örgütsel amaçların değişmesinde önemlidir. Gelişmeler ve uyum noktasında yeterli performansı sergilemeyip, olağan koşullarda olduğu gibi örgütsel yaşama devam eden ve

alışkanlıklarından taviz vermeyen yöneticiler krize yol açan örgütsel etmenlerden birinin temel kaynağı olabilmektedirler (Klein, 1993: 7). Ayrıca ekonomik ve yönetsel faktörler kadar organizasyonda değerler, inanç ve tutumlar da organizasyonun krizden korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Herhangi bir örgütün yaşamını sürdürebilmesi ve örgütsel amaçlarına ulaşabilmesi bir inanç yapısına sahip olması, bu yapıya sıkı sıkıya bağlılık göstermesi gerekmektedir (Peters ve Waterman, 1987: 382).

Bunun yanında çalışmamın konusu ile alakalı olan ekonomik krizler organizasyon dışı nedenlere de dayanabilir. Yani siyasal, ekonomik, teknolojik ve ekolojik alanlardaki hızlı değişim ekonomik krizlerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Örneğin, siyasal alanda yaşanan hükümet bunalımları, askeri darbeler, siyasal istikrarsızlık ortamı krizlere neden olabilir. Bunun yanı sıra, dünyada yaşanan hızlı ekonomik değişimler, daima krizlerin ortaya çıkmasına elverişli bir ortam yaratmaktadır. Özellikle aşağıda saydığımız ekonomik değişimler hem tehlike hem de fırsat anlamında krizlere davetiye çıkarmaktadır. Bunlar (Aktan ve Şen, 2002: 1229):

- Globalleşme,
- Uluslararası ve bölgesel entegrasyonların önem kazanması,
- Dış ticarete serbestleşme,
- Yeni oluşan büyük pazarlar,
- Sosyalizmin çöküşü ve piyasa ekonomisine geçiş sürecine giren ülkelerdeki pazar potansiyelidir.

Cumhuriyet tarihimizin, pek çok ekonomik krize sahne olduğu bilinmektedir. Bunların bazılarını dış kaynaklı gelişmelere bağlamak mümkündür. Örneğin 1929 Büyük Dünya Krizi ve II. Dünya Savaşı, Kore Savaşı, Körfez Savaşı gibi. Olaylar ülkemiz ekonomisini önemli derecede olumsuz etkilemiştir. Krizlerin büyük bir kısmı ise, kendi ekonomik politikalarımızdaki yetersizlikten ve önlem almada ortaya çıkan gecikmelerden kaynaklanmaktadır. Gerek 1980 öncesinde ve gerekse 1980 sonrasında yaşanan ekonomik krizlerin büyük bir bölümünde, yüksek kur ayarlamalarının önemli bir payı olduğu düşünülmektedir. Bunun en başlıca nedeni döviz rezervlerindeki yetersizliklerdir. Çünkü olumsuz ekonomik koşullarda döviz rezervleri süratle tükenmekte, kurlarda ani ve

öngörülemeyen yükselişler yaşanmakta, ülke parası süratle değer yitirmekte ve bu olumsuz gelişmeler piyasaları daha da kırılgan yaparak krizleri tetiklemektedir (Karabıçak, 2010: 255).

Küresel krizleri salt ekonomik gelişmelere bağlamak doğru bir yaklaşım değildir. Krizlerinin nedenlerini sadece ekonomik kavramlarla açıklamaya çalışmak, konuya bir anlamda yüzeysel yaklaşımdır. Kriz nedenleri ekonomik olduğu kadar siyasi de olabilmektedir.

Francis Fukuyama'nın Newsweek'e yazdığı "Amerikan AŞ'nin Çöküşü" başlıklı makalesinde krizin nedenleri analiz edilirken, özellikle bozulan dünya düzeninin çöken iki ayağından birisinin ekonomik, diğerininse siyasi olduğuna vurgu yapmaktadır. Fukuyama makalesinde; Ronald Reagan'ın uygulama fırsatı bulduğu, düşük oranlı vergiler, genişletilmiş para-maliye politikaları ve yetkileri sınırlandırılmış hükümetlerin ekonomik büyümenin lokomotif olacağı şeklinde özetlenebilecek görüşün, kapitalizmin mutlak vizyonu ve liberal demokrasinin tüm dünyada savunuculuğunu yapan bir Amerikan tezi olduğunu açıklamaktadır. Uygulanan bu politikaların her ülkede ya da her ekonomide aynı sonuçları sağlaması elbette beklenemez. Çünkü her ülkenin ekonomik ve siyasi koşulları birbirinden farklıdır (Karabıçak, 2010: 256).

Krizin ortaya çıkmasında teknolojik değişikliklerin hızı, değişikliğe uyum süreci ve bağımlılık oranı önemli ölçüde etkin olabilecektir. Özellikle gelişen bir teknoloji, işletmenin arz ettiği mal ve hizmetin yerine ikame edilebilecek yeni mallar ve faaliyet alanları ortaya çıkarmışsa, örgüt için bir kriz ortamı gündeme gelecektir (Dinçer, 1996: 36).

1.1.5. Ekonomik Krizin Etkileri

1.1.5.1. Krizin Piyasada Güven Sorununa Etkisi

Krizin birinci etkisi, öncelikle güven sorununun ortaya çıkmasıdır. Bu kriz ile birlikte bütün dünyada bir güven sorunu başlamıştır. Şu anda kimse kimseye tam olarak güvenememektedir. Örneğin, bankalar şirketlere güvenmedikleri için kredi vermemekte, benzer şekilde şahıslar ve şirketler de çeklere güvenmediği için mal vermemektedirler.

Yine, insanların da birbirlerine güveni kalmamış, dünya ekonomisinde güven kaybolmuş bulunmaktadır (Yavuz, 2012: 36).

Bu psikolojik durum, bir çok ülkede iç ve dış talebin azalmasına sebep olurken kredi imkanlarının zorlaşması sebebiyle yatırımlarda ve üretimde önemli ölçüde daralma olmuştur (Aydemir, 2011: 407).

Krizin ikinci etkisi, beklentilerin olumsuz hale gelmesidir. Bunun sonucunda insanların tüketmemeyi tercih etmesi talebi de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle de fiyatlarda genel bir düşüş yaşanmaktadır. Dolayısıyla, bugün bir deflasyon tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğumuzu söylemek yanlış olmayacaktır.

1.1.5.2. Genel Olarak Dünya Ekonomisine Etkileri

Krizin üçüncü bir etkisi, ülkelerin etkilenme düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelere göre daha fazla etkilenmesi beklenmektedir. Örneğin, Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya ya da Fransa krizden en fazla etkilenecek ülkeler olarak ön plana çıkarken, Türkiye'nin nispeten daha az etkileneceğini söylemek olasıdır. Dolayısıyla, Nijerya, Sudan gibi ülkeler daha az etkilenecektir. Bunun nedeni, az gelişmiş ülkelerinin ekonomilerinin dünya ekonomisine entegrasyonlarının daha düşük düzeyde olmasıdır.

2004 yılından itibaren sürekli olarak ortalama yüzde 4,5'un üzerinde büyüyen dünya ekonomisi, krizin başlamasıyla birlikte küçülmeye başlamış ve 2008 yılında büyüme hızı yüzde3'e düşmüştür ekonomideki büyüme oranındaki düşme ile birlikte dünya ticaret hacminde de gerileme başlamıştır (Aydemir, 2011: 408). İhracatı ithalatından fazla olan ülke ekonomilerinde olumsuzluklara yol açacak olması da krizin bir diğer etkisidir. İhracatı ithalatına göre daha fazla olan ülkeler dünya ticaretinin daralması nedeniyle bu süreçten daha fazla zarar göreceklerdir. Örneğin; Çin, Japonya, Almanya gibi ülkeler bu krizden daha fazla etkilenecektir. Çünkü, özellikle Çin ve Japonya ekonomilerinin ihracata bağlı olması bu ülkeleri son derece olumsuz etkileyecektir. Krizin bir diğer etkisi de, bugün dünyadaki milli gelir toplamı olan 60 trilyon USD' nin yaklaşık üçte iki seviyesine, yani 40 trilyon USD' ye gerilemesidir (Yavuz, 2012: 37).

1.1.6. 1980 Sonrası Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizler

Türkiye 1980 öncesi içe dönük, 1980 sonrası dışa açık ekonomi politikaları izlediği dönemde önemli ekonomik krizler yaşamıştır. Bu farklı ortamda yaşanan krizlerin nedenleri de farklıdır. Krizlerin nedenleri farklılaşsa da temelde baktığımız da yaşanan krizlerin ortak nedeni piyasaları yönlendiren fiyatlardaki denge bozukluklarıdır (Ertuna, 2001: 491). Bu bölümde dışa açılma sürecinin başladığı 1980 sonrasında yaşanan krizlere yer verilecektir.

1.1.6.1. 1980 Krizi ve 24 Ocak Kararları

1970’li yıllarda vergi gelirlerinin yaklaşık %60’lık kısmının gelir üzerinden alınan ve Gelir Vergisi’nin de yaklaşık %70lik oranın ücretlilerce ödenmektedir (Palamut ve Giray, 2001: 29).

1970-1979 dönemi enflasyonun şiddetlendiği bir dönemdir. Enflasyon ortalama %26,3 düzeyine yükselmiş, basamaklı artan kurlar, enflasyonun çok gerisinde, ortalama %10 dolaylarında artmış, 1977 yılına kadar %9 düzeyinde sabit tutulan faizler, her ne kadar sonradan %26’larda yükselti ise de ortalama %12 dolaylarında kalmıştır. 1980 yılına varıldığında TL’nin değeri çok yükselmiş, reel faizler ise negatif %35’lere gerilemiştir. Artan bunalım 1977 yılında Türkiye’yi 70 sente muhtaç hale getirmiş, ekonomi giderek tıkanmıştır (Ertuna, 2001: 492).

1977 sonuna doğru ülkede kıtlık ve yoklukların yoğun olarak yaşandığı dönem başlamıştır. Elektriksizlikten sanayi durmuş, mazot, petrol bulunamaz hale gelmiş, yiyecek için tüketicilerin sıra beklediği bir döneme girilmiştir. Ülkede yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar 12 Eylül 1980 hareketiyle sonuçlanmış ve ekonomik tedbirler için ‘‘24 Ocak Kararları’’ programı çıkarılmıştır (Palamut, Giray, 2001: 29).

24 Ocak Kararları’nın ana hatları aşağıda belirtilmiştir (Coşkun, 2004: 48-49):

- Gerçekçi kur uygulaması kapsamında TL %48,6 devalüe edilmiş,
- Devletin ekonomideki payını küçülten önlemler alınmış,

- KİT'lerdeki uygulamaya paralel olarak tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırılmış,
- Gübre, enerji ve ulaştırma dışında sübvansiyonlar kaldırılmış,
- Enflasyonu düşürmek için sıkı para politikası izlenmeye başlanmış
- Döviz alımı ve satımı liberalleştirilmiş, döviz piyasası üzerinde kontroller kaldırılmış, Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu mevzuatı liberalleştirilmiştir.

Sonuçta bu istikrar programıyla, ihracat hızla gelişmiş ve bu gelişme sonucunda ödemeler dengesi açıkları küçülmüştür. Yabancı sermaye, işçi dövizleri ve turizm gelirleri artmıştır. İthalatta hızla büyüdüğü için dış ticaret açığı da büyümüştür. Kısa dönemde yokluklar, kuyruklar, karaborsa ortadan kalkmıştır. Enerji sıkıntısı giderilmiş ve fiyatlarda hızla inmeye başlamıştır. Tarımsal ürünlerin destekleme fiyatları, enflasyon oranlarından daha düşük oranlarda arttırılmıştır ve destekleme alımlarının kapsamı daraltılmıştır. Maaş ve ücretlere, enflasyon oranının altında zam yapılmıştır. Bu durum, çiftçiler ile çalışanların milli gelirden aldıkları, payın azalmasına ve gelir dağılımının bozulmasına neden olmuştur (Coşkun, 2004: 51).

1.1.6.2. 1994 Krizi

Türkiye'nin 1994 yılında yaşadığı finansal krize sebep olan en belirleyici unsuru; kısa vadeli yabancı sermaye girişlerine bağlı olarak gerçekleşen parasal genişleme teşkil etmektedir. Böylece ekonomide yapay ve istikrarsız büyüme hızları gerçekleştirilmiş ve iç kaynak yetersizlikleriyle karakterize olan bir evrede genişleme süreçlerinin finansmanı çoğunlukla kısa vadeli dış borçlanma ile sağlanmıştır (Tunçcan Ongan, 2005: 166).

Bir anda yabancı sermayenin geldiği kadar kolayca dışarı çıkmasına, TL'nin değerinin düşmesine neden olmuştur. Böylece 26 Ocak 1994' de büyük bir kriz yaşanmıştır (Aydın, 2006: 139).

Kriz patlak verir vermez hem tasarruflular hem de bankalar dövizde hücum etmiştir. Bu durumda merkez bankasınca yapılacak müdahale, yalnızca, bankaların açık pozisyonlarını ucuza kapamalarına yarayacağından Merkez Bankasının döviz kurlarına müdahale

etmemiştir. Hükümet, kriz başlangıcında, bankaları da zor durumda bırakmamak için, %10'lar düzeyinde küçük çaplı bir devalüasyon yapmıştır. Yapılan devalüasyon yetersiz ve istikrar tedbirlerinden yoksun kaldığından, kısa sürede döviz kurları üçe katlanmıştır.

1994 krizi patlak verdikten sonra, bir süre hükümet hareketsiz kalmış, 5 Nisan tarihinde de krizle mücadele programını açıklamıştır (Ertuna, 2001: 493). 5 Nisan Kararları, kamu açıklarını azaltarak finans piyasalarını dengeye getirmek, yapısal reformlarla kamu açıklarını azaltmaya ek destek vermek biçiminde düşünülmüştür. Bu kararların amacı, enflasyonu hızla düşürmek, Türk Lirasına istikrar kazandırmak, ihracat artışını hızlandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sosyal dengeleri de gözeten sürdürülebilir bir temele oturtmaktır. Fakat sonuç pek istenilen düzeyde olmamıştır (Coşkun, 2004: 58). Fiyatlar arası dengeler daha çok bozulmuş, ücretler neredeyse yarı yarıya düşürülmüştür, yatırımlar tamamen durmuş milli gelir 1994 yılında %6 azalarak ekonomi cumhuriyet tarihinin o güne kadar en yüksek gelir kaybına uğramış gelir dağılımı çok bozulmuş ve işsizlik artmıştır (Ertuna, 2001: 493). Ekonomideki istikrarı sağlayamadığı ve yapısal değişikliği gerçekleştiremediği için başarılı olarak değerlendirilemez (Coşkun, 2001: 58).

1.1.6.3. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizi

Türkiye'de var olan ve uygulanan ekonomik programa bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar sebebi ile 2000 yılının ağustos ayına gelindiğinde Türkiye'nin görüntüsü, borçlanıyor, ithalat yapıyor, dış borç geri ödeme gücü giderek azalma eğilimi şeklindeydi.

2000 sonbaharında Türkiye'nin dış piyasalarda borçlanma faizi üzerindeki risk primi yükselmeye başlayınca krize doğru gidilmeye de başlanmış oldu. Krizi ateşleyen ise hem kamu bankalarının hem de Demirbank gibi özel bankaların iç piyasada kısa vadeli borçlanma telaşına girmeleri olmuştur. 2000 yılının Kasım ayında yaşanan kriz başlangıçta tek bir bankaya özgü görülse de aslında başka sebeplerde bulunmaktadır. Kamu iç borçlanma kağıtlarını tutanların bunların finansmanını yapamaması ve dolayısıyla da finansal kesime, kamuya ve programa duyulan güvenin zayıflamasıdır.

Kasım krizi, bankacılık kesiminde oluşturduğu sarsıntıyla birlikte, programın en sağlam ayağı sanılan para ve kur politikalarının da karışmasına yol açmış programa güveni ciddi

şekilde sarsmıştır. Kriz sonrasında alınan önlemler ve IMF ile varılan anlaşma sonucunda mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiş, MB' nin döviz rezervleri artmış ve faiz oranları kriz ortamına göre önemli ölçüde gerilemiştir. Fakat faiz oranları, kriz öncesi seviyelerine inememiş ve krizden sonra iç borçlanma piyasası toparlanamamıştır (Aydın, 2006: 189-190).

Kasım 2000'de yaşanan likidite problemi ilk önce devlet iç borçlanma piyasasında ortaya çıkmış ve bu kriz sürekli biçim değiştirerek bir bankada başlayan likidite problemi daha sonra tüm sistemin likidite problemi haline gelmiş ve daha sonra aniden döviz krizine dönme eğilimi göstermiştir. Merkez bankasının piyasaya hemen müdahale etmemesi nedeni ile, finansman maliyetlerinin yükselmesi krizi bankacılık krizine dönüştürmüştür.

Ekonominin temel zaafı sürerken, istikrar kısa süreli olmuş ve programın sürdürülebilir olmadığı kısa süre içinde ortaya çıkmıştır. Programın sürdürülebilmesinin mümkün olmadığı en önemli göstergesi siyasi alanda olmuştur. 19 Şubatta Cumhurbaşkanı ve Başbakanın tartışması ile beraber başbakanın kamuoyuna bunu kriz açıklamıştır. 22 Şubat 2001'de program terk edilerek sabit kur sisteminden esnek kur sistemine geçilmiştir. Şubat 2001 krizi kur sisteminin çökmesine yol açmıştır. Şubat 2001 krizi döviz krizidir. Yani sabit kur sisteminin sürdürülemez duruma gelip çökmesidir (Kansu, 2004: 200-202).

İstihdam ve reel ücretler olmak üzere işgücü piyasası göstergeleri 2001 yılında önemli ölçüde kötüleşti. Eksik istihdam oranının düşmesine karşılık, işsizlik oranı hızla artarak %6,9' dan % 9,1'e çıktı. İmalat sanayi istihdam endeksleri düşmeye devam etti. Kamuya ait imalat sanayi işletmelerinde istihdam %7,7 oranında azalırken, özel işletmelerdeki istihdam kaybı % 8,6 oranında olmuştur. Bu süreçten en olumsuz etkilenen kesim olan özel kesim çalışanlarının reel ücretleri ise 2001 yılında 1993 yılındaki düzeyinin % 25 altına düşmüş olmuştur (Koyuncu ve Şenses, 2004: 22).

1.2. 2008 Küresel Ekonomik Krizi

1.2.1. 2008 Krizinin Dünya Finans Piyasalarına Etkisi

2008 dünya ekonomik krizi ilk olarak 2007'nin şubat ayında görülmeye başlanmıştı. İlk aylarda o kadar büyük bir krize döneceği pek anlaşılmıyordu. Kriz günden güne arttı ve ağustos ayına gelindiğinde derin bir hal aldı.

2008 yılının temmuz ayında Amerika da kamu destekli konut kredisi kuruluşları olan Fannie Mae* ve Freddie Mac** nin fonlarının sıkıntı içinde olduğuna dair söylentiler vardı (Gürsoy, 2009: 190). ABD' deki Mortgage piyasası yaklaşık 10 trilyon dolarlık büyüklüğe ulaşmış ve dünyanın en büyük piyasası olmuştu (Eğilmez, 2009: 66). Fannie Mae ve Freddie Mac fonları ise 5 trilyon dolar ile ülkedeki konut kredilerinin yaklaşık yarısına sahipti. Fakat hisse senetleri sert bir şekilde değer kaybederek son 16 yılın en düşük seviyesine geriledi. Hisselerin yılbaşından bu yana % 92 değer kaybettiğini gösteriyordu.

Önce konut fiyatlarının artmasının sonrada fiyatların kendisinin düşmesinin, ipotekli konut kredisi alanları zor durumda bırakmıştır. İlk olarak, konut fiyatı yükselişi onları iflas etmekten kurtarıyordu. Aldıkları krediyi ödeme güçlüğüne düştükleri zaman kolaylıkla evlerini satabiliyor ve evlerin satış fiyatları alış fiyatlarından yüksek olduğundan, borçlarını kolaylıkla ödeyebiliyorlardı. Diğer bir konuda, konutların değeri, konut fiyatları yükselirken konut kredisine gerekli olan teminatın üzerine çıkabiliyordu.

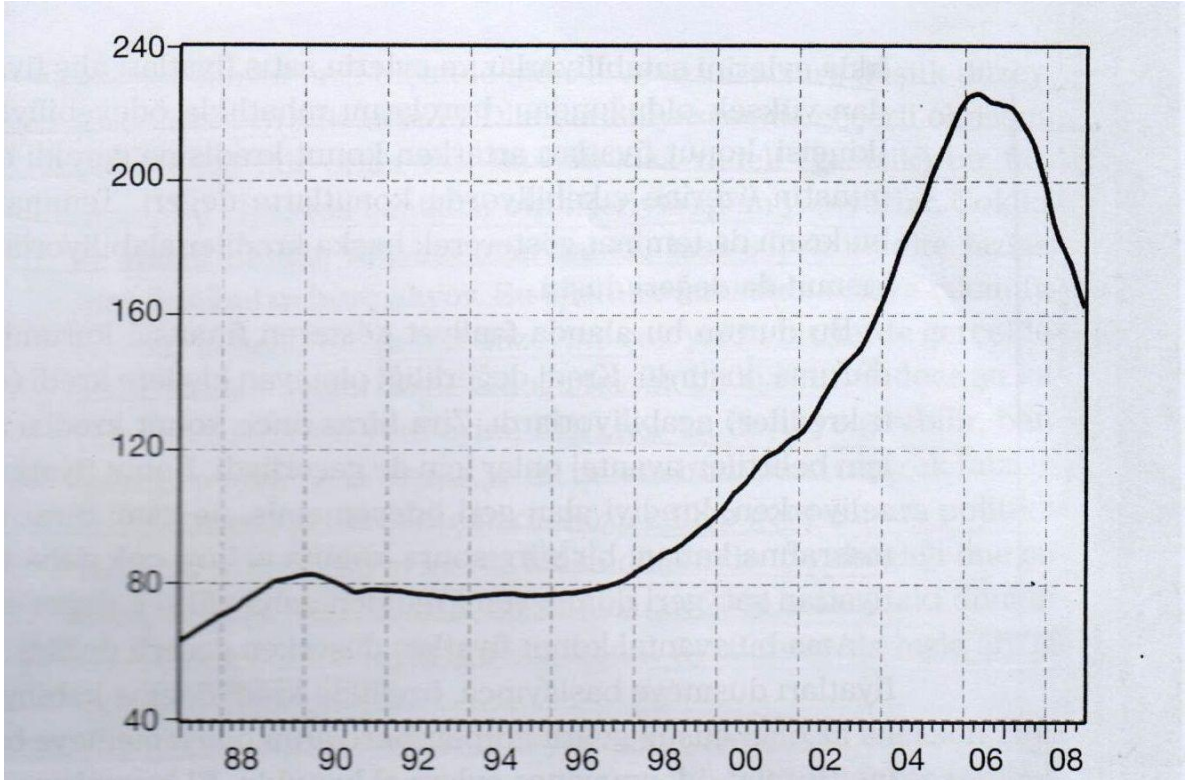
* 1968 yılında kurulmuştur. Yarı kamu kuruluşu olan Federal Ulusal İpotek Birliği (Federal National Mortgage Association) için kullanılan kısaltmadır. Bu kurum özel kişilerce özel bir şirket gibi yönetilmekte ve hisse senetleri New York Menkul Kıymetler Borsasında işlem görmektedir. Fannie Mea belirli kural ve prensipler çerçevesinde sözleşmeye dayalı Mortgage konut kredisi satın almaktadır. Her ne kadar Fannie Mea onaylı sertifikalar faiz ve anaparanın zamanında ödenmesine ilişkin olarak teminat altına alınmış olsa da, söz konusu teminat ayrıca ABD Hükümeti tarafından da desteklenmektedir (İlker, 2009:66)

** ABD' de faaliyet gösteren İpotekli Konut Kredisi Kuruluşu (Federal Home Loan Mortgage Corporation) için kullanılan kısaltmadır. Freddie Mac 1970' de ABD Kongresi tarafından verilen yetkiyle kurulmuştur. Bu kurum 1989' da Fannie Mac gibi özel kuruluş olarak yeniden yapılandırılmıştır (İlker, 2009: 66).

Krizin başlangıcı ABD deki bankaların kontrolsüz konut kredileri vermesidir(Gürsoy, 2009: 191). Başlangıçta Mortgage kredilerinin büyük ağırlığı, yüksek kaliteli müşterilere verilen kredilerden oluşuyordu. Bunlara “Prime Mortgage” kredileri deniyor. Zaman içinde krediler daha düşük kaliteli müşterilere de yönelmeye başladı. Bunlara da “Subprime Mortgage”*** kredileri deniyor. 2008 yılının ortasında ABD de “Subprime Mortgage kredilerinin hacmi 1,5 trilyon dolara kadar yükselmişti. ABD de faizler geçmişte son derece düşük düzeylerde olduğundan, Subprime Mortgage kredilerini kullanan düşük gelirli gruplar büyük ölçüde değişken faizli kredileri tercih etmişlerdi. FED in son dönemde faizleri ardı ardına artırmasına konut fiyatlarındaki düşüşün eşlik etmeye başlaması, bu kişilerin aldıkları kredileri geri ödeyememe sorunlarıyla karşılaşmasına yol açmıştır.(Eğilmez, 2009: 67)

Teminatı aşan bu kısmı da teminat göstererek başka krediler de alabiliyorlardı. Bu kısmın da değeri düştü (Gürsoy, 2009: 106). Konut fiyatlarında ki değişim aşağıdaki tablodaki gibi olmuştur.

***Kredi alabilecek kişileri borcunu en rahat ödeyebileceklerden başlayarak en az ödeyebileceklere doğru sıralandığında en altta kalan kesime eşik altı kesim (üçüncü bölge) denilmektedir. Yani batık kredi oranının en az olmasının beklendiği kesim en üstteki kesimdir. Eşik altında ise bu oran yüksek olacaktır. Bu kesimin bazı özellikleri bulunmaktadır. İlk olarak, borçları için yapacakları anapara ve faiz ödemelerinin gelirlerine oranı genellikle yüzde 50’ den yüksek. Yani, aylık borç ödemelerini aylık gelirlerinden düşükten sonra ellerinde kalan para ile ailelerini geçindirmekte zorluk çekmektedirler. İkincisi, iki yıl ve daha öncesine gidildiğinde, geçmişte aldıkları krediyi ödeyememeleri sebebiyle mahkemeye düştükleri ya da o kredileri ile edindikleri malların ellerinden alındığı belirleniyor. Üçüncüsü ise, son 12 ay içinde aylık ödemelerini 30 gün ya da son 24 ay içinde 60 gün aksatmışlar.2007 yılının başında bunlar olmaya başlayınca ABD Senatosu gidişattan memnun olmayıp bazı uygulamalar yapmışlardır (Gürsoy, 2009: 102).

Şekil.2

Mevsim Hareketlerinde Arındırılmış Konut Fiyatlarının Bir Yıl Öncesinin Aynı Ayna Göre Yüzde Değişimi (1988 ocak-2008 aralık)

Kaynak: (Gürsoy, 2009: 105)

Şekil 3 de görüldüğü üzere 1996 yılından itibaren endekste yükselme var. 2002 başından itibaren ise daha hızlı bir artış görülüyor. 1996-2006 arasındaki artışa ABD'deki enflasyondan arındırılıp bakılırsa yüzde 86'lık bir artış ortaya çıkıyor. Bu çok yüksek bir reel artıştır. Konut fiyatları 2006 başından itibaren tersine dönüyor ve sonra hızlı bir düşüş başlıyor.

Daha sonra ABD bankaları, ödeme gücü olmayan kişilere verdikleri konut kredilerini "paketleyip" tahvil haline getirdiler ve bu "toksik", yani zehirli kağıtları birbirlerine ve Avrupa bankalarına sattılar. Yani bu zehir, toplam ekonomik büyüklüğü 30 trilyon dolara yaklaşan en zengin iki ekonomik bölgeye yayılmış oldu. ABD de emlak fiyatları gerileyince bu kağıtların değeri düştü. Çünkü verilen krediler karşılığında ipotek edilen

evler tahvil haline getirilip satılan konut kredisi paketlerinin teminatıydı. Yukarıda açıkladığım gibi ev fiyatları düşünce de gösterilen teminat borcu karşılayamaz oldu.

ABD krizi bastırmakta geç kalınca, bu kez emtia fiyatları gerilemeye başladı ve bunlar üzerine bina edilen varlıklar ve vadeli işlemlerdeki pozisyonlardan çok büyük zararlar oluştu (Gürsoy, 2009: 191). Bu ilişkiler açısından, neredeyse dünyadaki uluslar arası çapta işlem yapan bankalar birbirlerine kefil olmuşlar ve bu ilişkilerin en fazla toplandığı banka da Lehman Brothers haline gelmişti (Eğilmez, 2009: 68). Lehman Brothers'ın batışıyla da piyasa çöktü (Gürsoy, 2009: 191).

Aslında problemin kaynağında yıllarca hem ABD'nin hem de dünyanı dinamosu görevini yapan Amerikan tüketicisi vardır. "Bitap düşünceye kadar alışveriş yap" son senelerde Amerika'da yaşam tarzı haline gelmişti. Harcama tutkusu da doğal olarak toplumun tasarruf alışkanlığının kaybolmasına neden olmuştur. 1995-2006 döneminde konut fiyatlarında görülen aşırı değerlenme harcama trendini körükledi. Konut değerlerinin artmasıyla bankalara teminat gösterilecek miktar da arttığından, bazı aileler de her artışta bankaya gidip ipotek miktarını yükselttiler. Konut balonunun patlaması ile de ekonomileri altüst olmuştur (Gürsoy, 2009: 194).

Ekonomik krizlerin en zor durumlarında son kurtarıcı ortaya çıkmaktadır. 2007 yılına kadar ismi çok fazla duyulmayan "Ülke Varlık Fonları" da bu kriz için o anlamı ifade etmektedir. 2007 yılının kasım ayında bilançolarında büyük zarar gösteren ve ek sermayeye ihtiyaç duyan Citigroup, UBS, Morgan Stanley, Merrill Lynch gibi dünyanın en büyük bankaları "Ülke Varlık Fonları'na" hisselerinin bir kısmını satarak ayakta kalmayı başardılar. Bu fonlar (Gürsoy, 2009: 192):

- Petrodolar Varlıkları Fonu,
- Güneydoğu Asya Merkez Bankaları Fonu
- Hedge Fonları
- Özel Sermaye Fonlarıdır.

“Yeni Genç Sımsarlar veya Bankerler” olarak da adlandırılıyordu. Bu dört fon, dünya finansal piyasasında faaliyetlerini giderek artırmışlardır. Ayrıca, fonların toplam büyüklüğü 2000 yılından bu yana üç kat artarak, 2006 yılı sonunda 8.4 trilyon dolara ulaşmıştı. Bu dört fonun en büyüğü ise petrol fiyatlarının 2002 den beri 4 kat artmasıyla petrodolar yatırımcılar fonu olmuştur ve bu fon “Ülke Varlık Fonları’nın” %60’ını oluşturmaktadır.

Özellikle petrol zengini ülkeler ve Çin gibi önemli miktarda sermaye fazlası olanlar, varlıklarının bir kısmını daha riskli ve yüksek gelirli gelişmekte olan piyasalar ve şirket hisseleri yatırımlarına yönlendirmek amacı ile özel statülü “Ülke Varlı Fonları’nı” kurdular.

Bu fonların son dönemde Subprime krizinden etkilenen bankalara hisse alımı yoluyla sağladıkları sermaye 45 milyar dolar civarındadır. Finansal kurumların büyük kısmı konut kredileri olmak üzere karşı karşıya kaldıkları zararlar 342 milyar dolar civarındadır. Bu zararların ABD ve Avrupa’daki dağılımı ise yarı yarıyadır. Finansal kurumlar, kayıplarının karşılanabilmesi için 261 milyar dolar sermaye artırımına gitmişler, bir kısmını da böylece “Ülke Varlık Fonları’ndan” sağlamışlardır (Gürsoy, 2009: 193).

1.2.2. 2008 Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisi

Yazar, Türel (2010: 36)’e göre bu krizin karakteristik özellikleri şu şekildedir:

- Küresel ekonomik kriz tipik bir para krizidir. Türkiye sermaye hesabını serbestleştirdiği 1989 yılından bu zamana kadar para krizi ile eşleşmeyen, “tekil” bir bankacılık krizi yaşanmamıştır. Bu sebeple daha önce ikiz krizlerin yaşanması, hükümetin bu krizi algılamasını ve buna karşı önlem almasını geciktirmiştir.
- Dünya ekonomik konjonktürü ve bu konjonktür evresindeki sermaye akımlarının hacim, bileşim ve oynaklığı, yerel krizin evrimini ve şiddetini etkileyen önemli faktörlerdendir. 2008 krizinin en yüksek ölçüde hasıla kayıplarına yol açması, elverişsiz dış konjonktürle yakından ilgilidir.
- Türkiye’nin 1950-80 dönemindeki para krizleri, genel bir eğilim olarak orta dönemli çevrimin iniş evrelerinde oluşmuştur. 2008 krizi de bu örüntü ile uyumludur.
- Sermaye akımlarından gelen dış şokun yıllık bazda alınmış değer itibariyle en büyüğü 43.2 milyar dolar ile bu krizde gerçekleşmiştir.

- 2007’de cari açık/GSYH oranının rekor düzeye ulaşmasını ve açıkların, önemli ölçüde, borç oluşturan akımlarla finanse edilmesini bu krizi tetikleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

2008-2009 yılları ile Türkiye ekonomisi de bu krizden etkilenmeye başlamıştır. Türk özel sektörünün ve bankalarımızın dışarıya kredi borçlarının ödenmesinde güçlük yaşanmasına sebep olmaktadır. Ayrıca uluslar arası finansal kriz yurtiçi kredi miktarını azaltıcı etki yapacaktır. Dolayısıyla gerek firmalar gerekse tüketiciler daha az kredi kullanabileceklerdir. Başta ABD, AB ve Japonya gibi endüstriyel ekonomilerde daralma olmuştur. Bu ülkelerde yaşayanların gelirlerinde düşüş meydana gelmesi doğaldır. Dolayısıyla tüketim harcamaları düşecek ya da çok az artacaktır. Bundan dolayı ülkemizde üretilen mallara olan talep azalacaktır.

Dış talepteki düşüş öncelikle dayanıklı ve yarı dayanıklı tüketim mallarından başlayacaktır. Bu da Türkiye’nin otomobil, televizyon, beyaz eşya, tekstil gibi önemli ihraç ürünlerini olumsuz yönde etkiler.

Ayrıca bunun dışında özel sektör yatırımlarında da ertelenme söz konusu olmaktadır. Bunun dışında uluslararası finans krizinin önemli bir etkisi de GSYH’ nın büyüme oranı üzerinde gözlenmektedir. Nitekim 2008 yılının 3. çeyreğinde büyüme hızı % 0,5 olarak gerçekleşirken, 4. çeyrekte GSYH %6,2 geriledi ve 2008 genelinde GSYH % 1,1 oranında oluşmuştur. Ancak büyüme hızındaki bu gerilemenin tek nedeni uluslar arası finans krizi değildir. 2005 yılında itibaren ekonomik büyüme oranında zaten bir gerileme başlamıştır. Bu durumda ülkemizin ekonomik büyümesinin yavaşlamasının arkasında bazı yapısal sorunların olduğunu düşünmek gerekir (Parasız, 2009: 145-146).

Türkiye ekonomisinin 2011 yılı ile 2010 yılı karşılaştırıldığında ise şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. 2010 yılı üretim ve iç tüketim gibi göstergelerin ekonominin kriz öncesi düzeyini yakaladığını gösterdiği, ancak işsizliğin istenen düzeye inmemesi ve ihracatın hala düşük seviyelerde olmasının ekonomi açısından düşündürücü olduğu belirlenmiş olup bunlara ek olarak, ihracatsız toparlanmanın cari açık sorununu daha tehlikeli ve daha büyük bir sorun haline getirdiği ortadadır (Kalkan, 2011: 1).

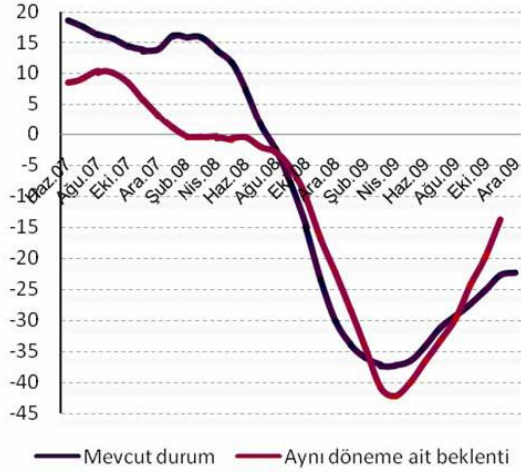
Türk bankacılığının durumunu ise şu şekildedir; Eylül 2008 sonunda bankacılığımızın toplam yurtiçi borcu 60 milyar dolar civarındadır. 2009 yılında bankacılık sisteminin ödeyeceği tutar 21 milyar dolardır (İlker, 2009: 153). 2001 krizinden sonra alınan önlemlerle bankacılığımızın yüksek risk alması önlendi. Türkiye de şu anda bankacılık sektörünün ortalama sermaye yeterlilik rasyosu %17 civarındadır. Yani bu ortalama 1 TL'lik öz sermayeye karşı 6 TL'lik risk alıyorlar demektir (Gürsoy, 2009: 195).

Bankacılık sisteminin net karı ise 2007 yılına göre 2008 yılında % 10,3 azalarak 13,3 milyar dolar gerçekleşmiştir. Ayrıca Türk bankacılık sisteminde banka katili olarak adlandırılan toksik ürünler yoktur. Lehman Brothers'ın çöküşünden yani eylül ayı ortasından itibaren krizin ülkemizde şiddetinin fazlaştığı dönemde bankacılık sisteminde TL mevduat 21,2 milyar TL artmış, yabancı mevduat ise 12 milyar dolar azalmıştır. Aynı dönemde krediler toplam 17 milyar TL (%4,6) azalmıştır. Türk lirası krediler 10 milyar TL, yabancı krediler 4 milyar dolar azalmıştır (Parasız, 2009: 154).

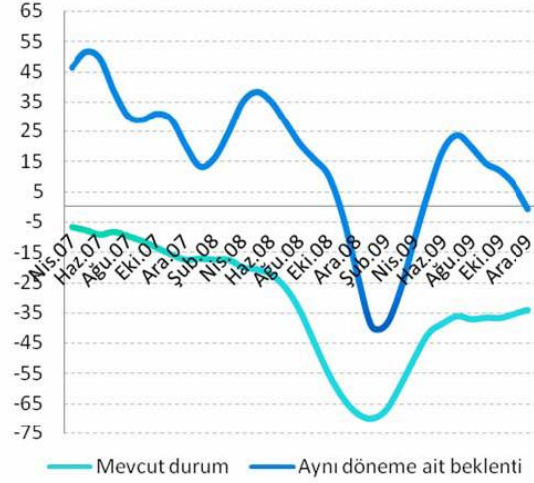
Türkiye ekonomisi 2008'in son çeyreğinde ve 2009'un ilk ve ikinci çeyreklerinde çok önemli miktarlarda küçüldü. İlk çeyrekte yüzde 14,3 küçülmüştür. Türkiye krizden en çok etkilenenler arasındadır (Gürsoy, 2009: 136).

Türkiye ile Almanya'nın reel kesimin durumu ve beklentilerinin karşılaştırmasını yaptığımızda ise aşağıdaki sonuç çıkmaktadır.

Almanya (2007(6) – 2009(12))

Türkiye (2007(5) – 2009(12))

Şekil 3: Reel Kesimde Mevcut Durum ve Beklentiler
(Mevsimsellikten arındırılmış seriler, 3 aylık hareketli ortalama)

Kaynak: Betam,2010

Kriz sürecinde Almanya'da ve Türkiye'de ekonomi saatlerinin dönüm noktaları ve izledikleri yollar benzerlik göstermektedir. İki ülke arasındaki önemli farkları ise şu şekilde sıralamak mümkündür: Ülke içi konjonktürün Türkiye'de çok daha değişken olması, beklentilerde görülen değişimlerin hızlı bir yörüngede gerçekleşmesi, beklentilerin mevcut duruma göre istikrarlı bir biçimde iyimser olması ve Türkiye imalat sanayinde krizden çıkışın görece hızlı bir biçimde gerçekleşmesidir. Şekil 4'te iki ülke için mevcut durum ve o tarihe ait beklenti düzeyi aynı grafik üzerinde gösterilmektedir. Almanya'da mevcut durumun bazen beklentilerden iyi bir konumda bulunduğu, bazen de beklentilerin mevcut duruma oranla görece daha iyi olduğu görülmektedir. Bu ikili arasında güçlü bir korelasyon bulunmaktadır. Türkiye'de de firmaların beklentileri ve mevcut durum arasında da buna yakın bir korelasyon bulunurken, gelecekle ilgili beklentiler sistematik bir biçimde iyimser seyretilmektedir. Başka bir ifadeyle beklentilerdeki ve mevcut durumdaki değişimler

benzerlik gösterirken bu iki değişken arasında sürekli bir seviye farkı ortaya çıkmaktadır(Şekil 4).

Türk müteşebbislerin Alman meslektaşlarına kıyasla neden ısrarla daha iyimser oldukları, bu aşırı iyimserliğin yatırım kararlarını ve atıl kapasite oranlarını nasıl etkilediği ayrıca araştırılmaya değerdir (Gökçe, Gürsel ve Altındağ, 2010: 5).

1.2.3. 1929 Ekonomik Bunalım ile 2008 Küresel Ekonomik Krizin Karşılaştırılması

1929 Ekonomik Krizi, dünya birinci kriz olmakla beraber, 2008 ekonomik krizinin de, ikinci dünya krizi olduğu görülmektedir. 1929 krizi finans kaynaklı değil, sanayi temelli, aşırı üretim ve bunun karşısında yetersiz talepten kaynaklanan bir kriz özelliğini taşımaktadır. Bu dönemde, sanayi sektörünün krize girmesinin sonucu olarak finansal sektörde de kriz yaşanmıştır. Çünkü iflas eden fabrikaların hisse senetleri borsada değer yitirmiştir. Bunun nedeni, sanayi kesimiyle, finansal kesimin birbirine paralel işlemesidir. Sanayi kesiminde yapılan üretim sonucu elde edilen kazançlar finansal sistemde anapara ve faiz ödemelerinin kaynağını oluşturmaktadır (Yavuz, 2012: 19).

Bugün yaşadığımız krizi Büyük Buhrandan ayıran en temel farkların başında, dünyanın kriz ve krizle mücadele konusunda birçok tecrübeye ve bilgiye sahibi olması gelmektedir. Yaşanan krizin ve krizin sebeplerinin daha iyi analiz ediliyor olması, doğru politikaların uygulanma ihtimalini yükseltmektedir. Bankacılık sistemine bakıldığında, sistemin çeşitli sıkıntılar yaşadığı ancak banka batışlarının çok sınırlı olduğu görülmektedir. Devletlerin banka batışlarına izin vermeme yönünde politika geliştirmesi ve zorda olan bankaların kamulaştırılması, bankacılık sisteminde büyük çöküşler yaşanmasını ve tasarrufların yok olmasını engellemiştir. Ayrıca mevduatlara verilen garantiler bankalara hücum olmasını ve banka batışlarını engellemektedir.

Büyük Buhran döneminin aksine bugün dış ticareti azaltıcı hiçbir politika uygulamaya konmamaktadır. Krize karşı ortak hareket etme eğilimi, bilgi paylaşımının ve ortak politika üretiminin artmasına neden olmaktadır.

Buna ek olarak, üretimin çok fazla uluslararasılaşmasının ve dünya ticaretinin ülke ekonomilerindeki yoğunluğunun 1930'lu yıllara oranla çok fazla olduğu görülmektedir. Bu

durum bir yandan krizin reel sektör üzerinden ülkelere bulaşma hızının ve derinliğinin artması, diğer yandan ise krizden çıkışın daha hızlı olabileceği anlamına gelmektedir (Ünal ve Kaya, 2009: 8).

Bu iki kriz karşılaştırıldığında, bugünkü krizin daha etkili bir kriz olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü, bugün küreselleşme daha yaygındır. 1929 krizinin sona ermesi 4–5 yıllık bir sureyi bulmuştur. 2008 krizi ise, daha büyük ve yaygın bir kriz olması nedeniyle, 1929 krizine göre daha etkili olacağı düşünülmektedir (Yavuz, 2012: 21).

BÖLÜM 2

2. KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ PİYASALARINA ETKİLERİ

Bu bölümde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri ışığında, krizin işgücü piyasaları üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Veriler tablolar halinde sunulurken dönem olarak, kriz öncesini temsilen 2004-2007, kriz sonrasını temsilen ise 2008-2011 arası yıllar alınmıştır. İlk önce işgücü piyasasından genel olarak bahsedilecektir. Daha sonra ise küresel krizin işgücü katılımına, istihdama, işsizliğe ve ücretlere etkileri ele alınacaktır.

2.1. İşgücü Piyasası Kavramı

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için kavramların açıklamasını yapmakta fayda görüyorum. Her ülkenin belirli miktarda bir nüfusu vardır. Bir ülkede insan sayısı olarak potansiyel emek arzını, sırsıyla nüfus miktarı, çalışma çağındaki nüfus ve işgücüne katılma oranı belirlemektedir. İçinde bulunduğu demografik, sosyal ve ekonomik koşullara göre, bu ülke nüfusunun ancak belirli bir oranı üretim faktörü, yani işgücü (emek) niteliğini taşır. Nüfusun ancak bu kısmı üretime katılabilir. Bir ülkede istihdam düzeyini işgücü düzeyine yaklaştırarak emek gücünü tümüyle üretime katabilmek amaçlanır (Zaim, 1997: 119).

‘İşgücü piyasası, işgücü sahipleri ile sermaye sahipleri arasında çalışma(istihdam) ilişkisinin kurulmasına ve sürdürülmesine ilişkin tarafların farklı güç ve seçeneklere sahip oldukları, ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuksal etmenlerin belirlediği bir alan olarak tanımlanabilir’(Kapar, 2005: 23).

2.2. Türkiye İşgücü Piyasasının Genel Özellikleri

İşgücü piyasasını şekillendiren en önemli unsurlardan birisi de bir ülkenin demografik yapısıdır. Türkiye, nüfus artış hızı yüksek bir ülkedir. Bu artış hızının yüksek oluşu ise her yıl büyüyen oranda nüfusun işgücü piyasasına katılması anlamına gelmektedir. Artan nüfusa yeterli iş imkanlarının oluşturulmaması ise işsizliği getirmektedir.

Dünya gelecekte ekonomik ve sosyal alanda bir hayli etkili olacak olan demografik bir dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşümün en önemli dinamikleri doğum oranlarının düşmesi, yaşam sürelerinin uzaması ve yaşlı nüfusun artmasıdır. Türkiye de demografik bakımdan bir dönüşüm geçirmektedir (DPT, 2007: 22).

İşgücü piyasasına ait verilerin yer aldığı, Hane halkı İşgücü Anketi'ne göre işgücü durumu aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1
İşgücü Piyasasının Genel Özellikleri

Toplam								
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kurumsal olmayan nüfus	66.187	67.227	68.066	68.901	69.724	70.542	71.343	72.376
15 ve daha yukarı yastaki nüfus	46.211	48.359	49.174	49.994	50.772	51.686	52.541	53.593
İşgücü	23.078	22.455	22.751	23.114	23.805	24.748	25.641	26.725
İstihdam	21.581	20.067	20.423	20.738	21.194	21.277	22.594	24.110
İşsiz	1.497	2.388	2.328	2.376	2.611	3.471	3.046	2.615
İşgücüne katılma oranı %	49,9	46,4	46,3	46,2	46,9	47,9	48,8	49,9
İstihdam oranı %	46,7	41,5	41,5	41,5	41,7	41,2	43,0	45
İssizlik oranı %	6,5	10,6	10,2	10,3	11,0	14,0	11,9	9,8
Tarım dışı işsizlik oranı %	9,3	13,5	12,7	12,6	13,6	17,4	14,8	12,4
Genç nüfusta işsizlik oranı %	13,1	13,5	13,6	15,6	15,5	18,9	15,3	12,7
İşgücüne dahil olmayanlar	23.133	25.905	26.423	26.879	26.967	26.938	26.901	26.867
Kent								
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kurumsal olmayan nüfus	38.915	47.101	47.526	47.944	48.349	48.747	49.170	49.535
15 ve daha yukarı yastaki nüfus	27.630	34.139	34.787	35.275	35.697	36.197	36.576	36.973
İşgücü	12.176	15.046	15.391	15.635	16.063	16.585	17.105	17.594
İstihdam edilenler	11.104	13.126	13.518	13.764	14.010	13.839	14.679	15.508
İşsiz	1.072	1.920	1.873	1.871	2.053	2.746	2.425	2.087
İşgücüne katılma oranı %	44,1	44,1	44,2	44,3	45,0	45,8	46,8	47,6
İstihdam oranı %	40,2	38,4	38,9	39	39,2	38,2	40,1	41,9
İssizlik oranı %	8,8	12,8	12,2	12,0	12,8	16,6	14,2	11,9
Tarım dışı işsizlik oranı %	9,0	13,2	12,5	12,3	13,1	17,0	14,6	12,3
Genç nüfusta işsizlik oranı %	17,7	12,8	12,2	12	12,8	16,6	14,2	11,9
İşgücüne dahil olmayanlar	15.454	19.092	19.396	19.640	19.634	19.611	19.472	19.378

Kır								
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kurumsal olmayan nüfus	27.272	20.125	20.540	20.957	21.375	21.795	22.172	22.841
15 ve daha yukarı yastaki nüfus	18.581	14.220	14.387	14.719	15.075	15.489	15.965	16.620
İşgücü	10.902	7.408	7.360	7.479	7.742	8.163	8.536	9.131
İstihdam	10.477	6.940	6.905	6.973	7.184	7.438	7.915	8.603
İşsiz	425	468	455	506	558	724	621	528
İşgücüne katılma oranı %	58,7	52,1	51,2	50,8	51,4	52,7	53,5	54,9
İstihdam oranı %	56,4	48,8	48,0	47,4	47,7	48,0	49,6	51,8
İşsizlik oranı %	3,9	6,3	6,2	6,8	7,2	8,9	7,3	5,8
Tarım dışı işsizlik oranı %	10,2	14,8	13,4	14,3	15,4	19,1	15,9	12,8
Genç nüfusta işsizlik oranı %	8,4	6,3	6,2	6,8	7,2	8,9	7,3	5,8
İşgücüne dahil olmayanlar	7.679	6.812	7.027	7.240	7.332	7.326	7.429	7.489

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Tablo 1’de Türkiye de işgücü piyasasının genel özelliklerine yer verilmiştir. 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Türkiye nüfusu 66-67 milyon civarındadır. Türkiye nüfusunun neredeyse üçte birini 15 ve altı yaş grubu oluşturmaktadır. Türkiye’de bugüne kadar istihdam, artan işgücü kadar olmadığından demografik fırsat penceresinden yeterince yararlanılamamıştır. Ancak nüfus aktif hale gelirse bu demografik değişim fırsat haline dönüşebilir. Artan nüfus için yeterli eğitim ve istihdam olanaklarına zemin hazırlamak gerekmektedir. Böylelikle nüfus artışı ekonomik kalkınmaya katkı yapabilecektir. Aksi takdirde Türkiye’de işsizlik telafi edilemez boyutlara yükselecektir (DPT, 2007: 23-24).

İşsizlik oranı kentsel yerlerde kırsal yerlerdekinin iki katından fazladır. Kırsal yerlerde tarımsal faaliyetlerde ücretsiz aile işçiliğinin yaygın olması, ücretsiz aile işçilerinin de büyük çoğunluğunun kadınlardan oluşması dolayısıyla kişilerin işsiz görünmemesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Tarım kesiminde verimliliği düşük işgücünün olması ise işgücü piyasasının etkinliğini sınırlamaktadır. Kentte kadınların eğitim seviyesinin erkeklerinkine oranla düşük olması, dolayısıyla da niteliklerinin yetersiz olmasıyla alakalı olarak da en yüksek işsizlik oranları kentlerde yaşayan kadınlar arasında görülmektedir. Yıllar itibarıyla bakıldığında diğer tüm işsizlik oranlarında artış görülürken kentli kadınların işsizlik oranında önemli bir azalış göze çarpmaktadır. Kentte yaşayan kadınların eğitim seviyesinin yıllar itibarıyla artması bu sonucu doğrular niteliktedir. Bu durum ise

kadınların eğitim seviyelerinin ve nitelik düzeylerinin artırılması gerektiğini göstermektedir (DPT, 2007: 44).

Çalışma ekonomisi literatüründe işgücüne katılma oranı ile işsizlik oranı arasındaki ilişki genellikle iki alternatif hipotez kapsamında açıklanmaktadır. Bu iki hipotezden biri ilave işçi etkisi, diğeri ise cesareti kırılmış işçi etkisidir. Ek çalışan etkisi olduğunda işsizlik oranı ile işgücüne katılma oranı arasında pozitif bir ilişki olacak başka bir deyişle İÖ arttıkça İKO artacaktır ya da biri azaldıkça diğeri de azalacaktır. Cesareti kırılmış işçi etkili ise İÖ ile İKO arasında negatif bir ilişki söz konusu olacak yani biri arttıkça ya da azaldıkça diğeri tam zıt yönde değişim gösterecektir (Yamak ve N. Yamak, 1999: 18).

Ekonominin durgunluk dönemlerinde biri işgücüne katılma oranını arttıran diğeri de azaltan iki etki ortaya çıkabilmektedir. Bu dönemlerde ailede tek çalışan kişinin işsiz kalması ya da gelirinin nispi olarak düşmesi ailenin diğer fertlerinin yani ikincil işgücünün de emek piyasasına girmesine neden olacak ve ‘‘ilave işçi etkisi’’ ile işgücüne katılma oranı artacaktır. Bunun tam zıt yönünde olan ikinci durum ise, ‘‘cesareti kırılmış işçi’’ etkisidir. Buna göre, durgunluk dönemlerinde ücretler düşük, iş bulmak da güç ve maliyetlidir. Dolayısıyla bu durumda işsiz kalan bir grup işçi, düşük ücretlerle çalışmak istemediğinden ya da piyasada iş bulamayacağını düşündüğünden işgücü dışına çıkar. Bu da işgücüne katılma oranını düşürür (Gündoğan ve Biçerli, 2004: 16).

Global krizin etkilerinin kuvvetli olduğu dönemde işgücündeki artış hızlanmış, istihdamda ise kayıplar yaşanmış, bu iki gelişmeyle beraber işsiz sayısı çok yükselmiştir. İşsiz sayısındaki artışın ardında işgücündeki artışın katkısı istihdam kayıplarının katkısından daha büyük olmuştur. Yapısal eğilim, tarım dışı işgücündeki artışın yıllık 500–600 bin arasında olduğunu göstermektedir. Ancak krizin etkilerinin en kuvvetli hissedildiği 2008’in son ve 2009’un ilk aylarında işgücüne girenlerin yıllık bir milyona kadar yükseldiği görülmektedir. Bu rakamlar çok açık bir ek çalışan etkisine işaret etmektedir (Gürsel ve Kolaşın, 2011: 69). Bu konu daha ayrıntılı krizin etkisi ile alakalı olarak işgücüne katılımda işlenecektir.

Bugünkü işsizlik tanımı altında Türkiye’de hesaplanan ve rapor edilen işsizlik oranı daima gerçeğin altındadır. Bunun en önemli nedeni, cesareti kırılmış işçilerin işgücü kapsamına

katılmamış olmalarıdır. Bu nedenle, sağlıklı bir işsizlik oranının hesaplanabilmesi öncelikle cesareti kırılmış kişilerin anketlere dahil edilmesi ve ardından da işsizlik tanımının uygun bir şekilde genişletilmesi gerekmektedir (Yamak ve N. Yamak, 1999: 18).

Hızla ve sürekli artan nüfusun söz konusu olduğu Türkiye’de, tarım kesiminden gelen işgücü fazlası ve son dönemlerde Doğu Bloğu ülkelerden ülkeye giren kaçak işçiler, işgücü piyasasının hareketliliğine sebep olmaktadır. Ayrıca, kırdan kente göç ile birlikte niteliksiz işgücü kentlerde iş bulamadığından kayıt dışı ekonominin büyümesine neden olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin geçmiş olduğu aşamalardan farklı olarak, tarım-sanayi-hizmetler sıralamasında sanayi aşamasını atlayıp tarımdan hizmetler aşamasına geçilmiştir. Türkiye’de nüfus oranı çok hızlı bir şekilde artarken istihdam oranında istihdam ve kayıt-dışı istihdam sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. (Tansel, 2002: 5).

2.3. Krizin Türkiye’de İşgücü Katılımına Etkileri

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, çalışma çağındaki nüfusun tamamı işgücü arzını ifade etmemektedir. Çünkü bazı nedenlerle çalışma çağındaki bireyler iş hayatına katılmaz veya katılamazlar. Örneğin; öğrenciler, askerler, ev kadınları gibi. Bu durumdan hareketle, işgücüne katılma oranının, aktif nüfus içinde işgücünün görece ağırlığını gösterdiğini söylemek mümkündür.

Türkiye İstatistik Kurumunun yapmış olduğu tanıma göre, işgücüne katılma oranı işgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus; okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzurevi, hastane, hapisane, kışla ya da orduvinde ikamet edenler ile yabancı uyruklular dışında kalan 15 ve daha yukarı yaşta nüfus olarak tanımlanmıştır. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa; “aktif nüfus”ta denilmektedir (TÜİK, Tanım ve Kavramlar, 2011).

Türkiye’de işgücüne katılımın, dolayısıyla da istihdamın mevcut potansiyele göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. 2000 yılı sonrası dönemde, ülkemizde işgücüne katılım oranı zaman içinde azalmıştır. Bunun temel sebebi tarım sektöründe ortaya çıkan istihdam daralmasıdır. Kriz döneminde işsizliğin rakamlarının artmasına ve istihdamın azalmasına karşılık işgücüne katılım oranı ise artmıştır. Bunun sebebi ise açıklanmış olan ek çalışan etkisidir.

2.3.1. İşgücüne Katılımın Cinsiyete Göre Dağılımı

İşgücüne katılma oranının düşük olması; yüksek nüfus artış hızından, tarımsal istihdamın azalma eğilimi sonucu artan kente göçün özellikle kadınların işgücünden çekilmesine neden olmasından, yaşanan ekonomik krizlerden, ortalama eğitim süresinin uzamasından, yüksek işsizlik ortamında kişilerin, özellikle de kadınların, iş bulmaktan ümitlerini kesip iş aramamalarından, erken emeklilik ve işgücünün eğitim seviyesinin düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. (DPT, 2007: 32). Ayrıca genç nüfusun öğrenim süresinin uzaması da işgücüne katılma oranını düşürmektedir. Bu durum genç nüfusun işgücüne girişini geciktirmektedir. Bunun ortaya çıkmasının bir diğer nedeni ise, işgücünün yapısında görülen değişiklik yani tarımsal etkinliklerden tarım-dışı etkinliklere kayışıdır (Tansel, 2002: 5).

Gelişmiş ekonomiler ve Avrupa Birliğindeki istihdam kayıplarına baktığımızda da diğer çalışma piyasası sorunlarının üzerine çıkmıştır. Bu bölgede yaşanan nüfus nedeniyle eğer hükümetler yaşam standardını ve refah düzeyini güven altına alacaksa daha fazla istihdam oluşturma gereği vardır. İş gücü piyasasının karşılaştığı diğer bir sorun da globalleşmeyle birleşen hızlı teknoloji gelişimi. İşçiler ve çalışanlar için bu duruma hızlı uyum sağlamak ve rekabete katılmak çok önemlidir. Bu da onların doğru becerilere sahip olmasını sağlayarak ve değişime uyum sağlayabilmeleri için stresle başa çıkmalarına yardım etmekle yapılabilir (ILO, 2009: 15).

Tablo 2

Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları

Kriz Öncesi			
	Türkiye	Erkek	Kadın
2004	46,3	70,3	23,3
2005	46,4	70,6	23,3
2006	46,3	69,9	23,6
2007	46,2	69,8	23,6
Kriz Sonrası			
2008	46,9	70,1	24,5
2009	47,9	70,5	26
2010	48,8	70,8	27,6
2011	49,9	71,7	28,8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

2004 yılında itibaren işgücünün durumunu gösteren Tablo 2’de görüldüğü üzere kadınların işgücüne katılma oranları erkeklere göre düşük seviyelerde kalmıştır.

Kadınların işgücü piyasasına katılımını artıran en önemli faktör eğitimidir. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça işgücü piyasasına katılım oranları da artmaktadır. Bu nedenle istihdamda cinsiyet farklılıklarını ortadan kaldırmak için kadınların eğitim olanaklarından daha fazla yararlanması önem taşımaktadır (DPT, 2001: 133).

Eğitim seviyesi düşük kadınlar genelde katma değeri yüksek olmayan işlerde düşük ücretle çalışmaktadırlar. Ücretlerin düşük olması ise kadınların birçoğunun çalışmak yerine ev kadını olarak kalmayı tercih etmelerine neden olmaktadır. Zorunlu eğitim süresinin uzaması ve daha çok kız öğrenciye okuma fırsatının verilmesi, kadınların işgücüne katılımında eğitimden kaynaklanan dezavantajlarının giderilmesi için oldukça önemli bir katkı sağlayacaktır (DPT, 2007: 32).

Bununla birlikte artan eğitim düzeyine rağmen kadınlar işgücü piyasasında istenilen konuma daha gelememiştir. İşgücü piyasasında hala (DPT, 2001: 29);

- İşlerin kadın işi-erkek işi ayrımına yönelik yargılar mevcuttur.
- İşyerlerinde kadınlara yönetici konumu daha az verilmektedir.
- Kadın erkek arasında, özellikle de bazı sektörlerde, ücret farklılığı uygulaması mevcuttur.

Bu nedenlerden dolayı artan eğitim düzeyine rağmen Türkiye'ye genel olarak işgücüne katılım oranı kriz öncesi ve krizden sonraki yıllar genel olarak birbirine paralellik göstererek düşük seyirini korumuş ve %50'nin altında kalmıştır. Türkiye ekonomisini 2008'in 3. çeyreğinde etkilemeye başlayan krizle birlikte işgücüne katılım oranı dönemler itibari ile düşse de genel olarak yıllık ortalamada bu durum farklılık göstermektedir.

Fakat daha öncede bahsedildiği üzere, kriz döneminde dikkati çeken başka bir konu bulunmaktadır. Kriz öncesi ve kriz sonrası yıllık ortalama oranları incelediğimizde işgücüne katılım oranlarında bayanlarda erkeklere oranla çok daha yüksek olmuştur. Bu artış oranı erkeklerde bir önceki yıla göre 2009 yılında 0,4 2010 yılında ise 0,3 düzeyinde olmakta iken kadınlarda sırasıyla 1,5 ve 1,6 ile çok daha yüksek düzeyde olmuştur. Bunun sebebi Türkiye'de işgücü piyasasında gözlemlenen olgulardan biri olan "ek çalışan" etkisidir (Gürsel ve Kolaşın, 2011: 69).

Geçmişteki finansal ve ekonomik krizlerde de görüldüğü gibi kadınlar azalan is ve gelir olanaklarından çalışanlar kadar doğrudan etkilenmeseler de onlar da kriz zamanlarında aile içi düzeyde başa çıkma mekanizması olarak verimli ve üretken çalışma saatlerini arttırma eğilimindedirler. Bundan dolayı daha önce ücret karşılığı bir işte çalışmamış olan bu kadınlar erkek aile üyeleri islerini kaybettiğinde ya da çalışma saatleri azaltıldığında eksilen/azalan toplam gelirlerini dengelemek için ev dışında gelir ve is fırsatları arayacaklardır. Dahası, anneler bir iste çalışmak zorunda olacağından kız çocukları evde annelerinin rolünü üstlenerek küçük kardeşlerine ve hasta aile fertlerine bakmak için okuldan ayrılma riskiyle karşı karşıya kalırlar. Evde gelirin azalmasıyla ücretli ve ücretsiz is saatlerinde artış olmaktadır. Bu da fakir kadın ve kızların refahları üzerinde kötü bir etki

birakmaktadır. (Örneğin su ve yakıt toplama, ailenin bakımı gibi) kamu hizmetlerini, su ve enerjiye ulaşma altyapı çalışmalarını finanse eden kamu harcamalarındaki kesintiyle bu durum daha da şiddetlenebilir (Oto, 2011: 14).

Türkiye'deki işgücü piyasasında yapısal olarak düşük olan kadın işgücü katılım oranları ve dar kapsamlı işsizlik sigortaları kuvvetli bir ek çalışan etkisi oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Diğer taraftan aynı dönemde kadınlarda hiç istihdam kaybı yaşanmamıştır. Kriz döneminde kadınların istihdam artışı yaşamış olması erkeklerin istihdam kayıplarıyla büyük bir zıtlık oluşturmaktadır. Ayrıca, Türkiye'de kadınların işgücüne katılımının çok düşük olması, kriz dönemlerinde işgücüne katılımdaki artışın büyük olmasının başka sebebidir.

Türkiye'de kadın katılım oranının düşüklüğü ve işsizlik sigortasının hem kapsamının hem de tazminatlarının darlığı da, kuvvetli bir ek çalışan etkisine sebep olmaktadır. 2009'da işsizlik sigortasından faydalanabilenler toplam işsizlerin yüzde 13,8'ini oluşturmaktadır. Bunun yanında kadınlarda işgücü artışları kriz döneminde toplam işgücü artışını yapısal eğiliminin çok üzerine çıkarmakta, buna rağmen kadınlarda hiç istihdam kaybı görülmemektedir. Veriler, kadınların kriz döneminde kendi işlerini oluşturduklarını ortaya koymaktadır (Gürsel ve Kolaşın, 2011: 69).

2.3.2. İşgücüne Katılımın Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Eğitimin hem işgücüne dahil olmayan nüfus hem de bu nüfusun işgücüne katılma oranları üzerinde önemli etkileri vardır. Bir ülkede eğitim düzeyi ve okullaşmanın artmasına bağlı olarak öğrenci sayısı da artmaktadır. Çoğu ülkede olduğu gibi ülkemiz de öğrenciler işgücüne dahil olamayan nüfus içinde büyük orana sahiptirler. Fakat öğrenciliklerini tamamlayanların ve eğitim düzeyini arttıranların işgücüne katılmaları daha yoğun şekilde gerçekleşmektedir.

Tablo 3

Eğitime Göre İşgücüne Katılma Oranları(%)

Yıllar	Okuryazar Olmayanlar	Lise Altı Eğitlimliler	Lise	Mesleki veya Teknik Lise	Yükseköğretim
Kriz ncesi					
2004	21,6	45,4	49,7	65,2	78,9
2005	19,9	45,3	49,6	65	77,9
2006	18,7	45	49,7	63,8	77,2
2007	18,1	44,6	48,8	64,5	77,3
Kriz Sonrası					
2008	18,1	44,9	49,9	65	77,6
2009	18,8	45,8	52	65,4	78
2010	19,8	46,8	51,4	65,8	78,8
2011	20,5	47,8	52,1	65,5	79,3

Kaynak: TK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

Tablo 4’de de görüldüğü üzere eğitim düzeyi ile işgücüne katılma oranları arasında paralellik bulunmaktadır. Eğitim düzeyi arttıka işgücüne katılma oranları da artmıştır. Okuryazar olmayanların işgücüne katılımı yüzde 20’li düzeylerde iken, lise altı eğitlimlilerde yüzde 45, lise eğitlimliler için yüzde 49, mesleki veya teknik lise için yüzde 65 ve yükseköğretim eğitimi alanlar için yüzde 78 civarında olup en yüksek paya sahiptir (Murat, 2007: 185).

2.3.3. İşgücüne Katılımın Yaş Grubuna Göre Dağılımı

Türkiye’de 2004-2011 yılları itibariyle işgücüne katılım oranının yaş guruplarına göre dağılımı Tablo 3’te yer almaktadır. Beş yaş grubu esas alınmıştır.15-19, 20-24, 25-34, 35-54 ve 55+.

Tablo 4
Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılım Oranları (%)

Kriz Öncesi					
Yıllar	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2004	26,2	50,5	61,7	53,8	24,9
2005	26,6	50,2	62	54,4	23,5
2006	26,8	49,5	62,1	54,4	22,9
2007	26,8	49,9	62,3	54,2	22,4
Kriz Sonrası					
2008	27,3	50,6	63,1	55	22,8
2009	27,5	51,7	64,6	56,3	23,7
2010	26,6	52,2	65,5	58,3	24,6
2011	26,6	53,8	66	60	25,8

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

Tablo 3 incelendiğinde işgücüne katılım oranının en yüksek 25-34 yaş arasında olduğu görülmektedir. 55 yaş ve üstü kişilerde ise işgücüne katılım yaşa dayalı olarak azalmıştır. Emeklilik sürecinde göz önünde bulundurulursa 55 yaş üstününün İKO diğer yaşlara göre en az olması doğaldır. Kriz sonrası döneme baktığımızda 2009 yılında bir önceki yıla göre İKO 15-19 yaş grubu arasında 0,2 puan artarken, 20-24 yaş grubunda 1,1, 25-34 grubu arasında 1,5 puan ile en çok artış gösteren yaş grubu olmuştur. 35-54 arasında ise 1,3 ve son olarak 55 yaş üstünde 0,9 artmıştır.

2.3.4. İşgücüne Katılımın Bölgeler Göre Dağılımı

Hanehalkı işgücü araştırması yıllık sonuçları, istatistikî bölge birimleri sınıflaması Düzey 1 (12 Bölge)'ye göre verilmektedir. Çalışmada ise Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri kendi içlerinde ayrı sınıflandırılmadan tek bölge olarak ele alınmış ve böylece toplamda 10 bölgeye göre inceleme yapılmıştır.

Tablo 5
Bölgelere Göre İşgücüne Katılım Oranları

Yıllar	İstanbul	Batı Marmara	Ege	Doğu Marmara	Batı Anadolu	Akdeniz	Orta Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güney Doğu Anadolu
Kriz Öncesi										
2004	45,2	50,5	49	46,4	43,2	44,8	40,4	58,1	46,8	39,1
2005	46,3	52,1	46,8	47,9	43,3	47,2	43,3	56,8	46,1	36,2
2006	46,6	51,3	46,8	47,5	43,7	48,3	41,5	56,3	45,7	33,7
2007	45,7	51,5	46,7	47,6	45	48,8	41,6	56	44,4	34
Kriz Sonrası										
2008	46,5	50,1	46,2	48,4	47	49,5	39	57,9	46,2	35,7
2009	46,7	51,1	48,4	48,8	47,4	51,3	42	57,8	47,8	36,3
2010	47,8	51,4	50,9	48,6	48,2	53,2	45	55	48,8	37,9
2011	48,8	51,2	53,5	51,5	48,1	52,9	48,6	56,1	55,1	36,3

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

Genel olarak bakıldığında işgücüne katılma oranının en yüksek olduğu bölge Karadeniz bölgesidir. En düşük veriler ise işgücüne katılma oranının %40'ların altında kalması ile Güneydoğu Anadolu Bölgesindedir. Kriz sonrası dönem içinde sadece Batı Marmara, Ege, Orta Anadolu, bölgelerinde işgücüne katılım azalırken diğer bölgelerde ise artış olmuştur. 2008 yılından 2009 yılına geçilirken ise tüm bölgelerde oranların arttığı görülmektedir. Bunun sebepleri olarak daha öncede bahsedildiği gibi kadınların kriz sebebi ile işten çıkan aile bireylerinin yerine işgücüne dahil olmalarıdır. En çok artış ise Ege, Orta Anadolu ve Doğu Anadolu olduğunu söyleyebiliriz.

2.3.5. İşgücüne Katılımın Nedenlere Göre Dağılımı

Tablo 6

Nedenlere Göre İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus

Yıllar	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	İş Aramayıp Çalışmaya Hazır Olanlar		Mevsimlik Çalışanlar	Ev İşleriyle Meşgul	Emekli	Çalışamaz Halde	Diğer
		İş Bulma Ümidi Olmayanlar	Diğer					
Kriz Öncesi								
2004	25.527	311	790	385	13.042	3.124	2.885	1.573
2005	25.905	486	1.077	391	12.703	3.112	3.098	1.586
2006	26.423	624	1.285	341	12.409	3.238	3.298	1.640
2007	26.879	612	1.130	289	12.124	3.520	3.225	2.300
Kriz Sonrası								
2008	26.966	612	1.238	315	12.186	3.488	3.414	1.957
2009	26.938	757	1.304	87	12.101	3.622	3.396	1.705
2010	26.901	716	1.297	65	11.914	3.577	3.394	1.817
2011	26.867	678	1.267	64	11.872	3.617	3.406	1.745

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

2004 ve 2011 yılları arasında işgücüne dahil olmayanlar içerisinde en büyük paya sahip olan ev işleri ile meşgul kadınlardır. Bu grubun payı söz konusu dönemler arasında azalmakla beraber hala büyük paya sahiptir. İşsizlik açısından önemli bir grup olan iş aramayıp çalışmaya hazır olanların işgücüne dahil olmayanlar içindeki payı ise özellikle 2006 yılından itibaren artış göstermiştir. Bu grubun payındaki artış açık işsizliğin daha çok artışı anlamına gelmektedir.

Bu verilerde içerilmeyen önemli bir grup “umudunu kaybetmiş” işçilerdir. TÜİK verilerinde ayırt edildiği şekliyle “umudunu kaybetmiş işçiler”, “İş aramayan ancak teklif edildiği durumda çalışmaya hazır, iş arayan ve 15 gün içerisinde çalışmaya hazır ama son 3 ay içerisinde iş arama kanallarından hiçbirini kullanmamış olan; ve umudunu kaybetmiş işçiler” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma uyan kişiler işgücüne dahil edilmemekte ve açık işsizlik hesabı dışında tutulmaktadır. Bu rakam 2000’lerden itibaren istikrarlı bir

şekilde yükselmekte olup, TÜİK Hane halkı Anketi'nin Haziran 2010 verilerine göre 1.857 milyona ulaşmıştır. TÜİK' in gizli işsizlik tanımını alarak bu rakamı verilere katacak olursak, fazla işgücü arzının (işsiz + gizli işsiz) işgücünün %16,4'u seviyesine kadar çıktığı görülecektir (Ercan, 2010: 14).

2.4. Krizin Türkiye'de İstihdam Üzerine Etkileri

Bir ekonomik kavram olarak istihdamı üretim faktörlerinin gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılması olarak özlü bir şekilde tanımlayabiliriz (Hatiboğlu, 1967: 33). Bir başka deyişle de *'bir ülkede bir yıllık bir dönemde ekonomik faaliyetlere katılacak durumda olan insan gücünün kullanılma, çalışma veya çalıştırma derecesidir'* şeklinde tanımını yapabiliriz (Köklü, 1973: 64).

Nüfusun işgücüne katılım oranı, istihdam edilenler ile işsizlerin, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa oranını temsil ederken; istihdam Türkiye İstatistik Kurumu'nun Hanehalkı İşgücü Anketi'nde tanımladığı gibi işbaşında olanlar ve işbaşında olmayanlar grubuna dahil olan, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfustur. İşbaşında olanlar; ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişiler olarak tanımlanmaktadır. İşbaşında olmayanlar ise iş ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına çalışanlar ve işverenlerdir. Ücretli ve maaşlı çalışanların ve çeşitli nedenlerle referans döneminde işlerinin başında bulunmayan kişilerin istihdamda kabul edilebilmeleri için 3 ay içinde işlerinin başına geri dönmeleri gereklidir veya işten uzak kaldıkları süre içinde maaş veya ücretlerinin en az % 50 ve daha fazlasını almaya devam etmelidirler. Referans haftası içinde 1 saat bile çalışmamış ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeliler istihdamda kabul edilmezken, üretici kooperatifi üyeleri, mesleki bilgi ve görgülerini artırmak amacıyla para ya da mal karşılığı bir gelir elde etmeksizin çalışan çıraklar istihdamda kabul edilir.(TÜİK, 2011: 23)

Ülkemizde istihdam oranının düşük olmasının temel nedenleri, ekonomik istikrarsızlık, yatırımların yetersizliği, işgücü piyasasının kurumsallaşamaması, tarımdan gelen niteliksiz işgücüne yeterli iş imkanlarının oluşturulamaması, çalışma çağı nüfus artış hızının toplam nüfus artış hızından fazla olması, işgücünün niteliğinin ekonominin ihtiyaçlarına cevap

verememesi, işgücü piyasası ile eğitim sistemi arasındaki bağın kurulamaması, işgücü piyasası esnekliğinin sağlanamaması ve girişimciliğin yeterince desteklenememesidir (DPT, 2007: 34).

İstihdam 2004 yılında yaklaşık 19,6 milyon kişi iken, 2008 yılı sonu itibariyle 21,2 milyona yükselmiştir. Bu yavaş artmaya karşılık işsiz sayısı 2004 yılında 2.385 bin kişiden, 2008 yılı sonu itibariyle 2.611 bin kişiye yükselmiştir (Yıldırım, 2011: 487). Mevcut istihdamdaki düşüş gelirlerde azalma, potansiyel ve çalışanların yoksulluğunda artış krizle birlikte, uygun iş açıklarının düşük ücret yönünden çalışanların büyük bir kısmını etkilemiştir (Yörük ve Kanişlı, 2011: 386). Krizin ülkemizi etkilemesi ile beraber özellikle üretim yapan sektörlerin işten çıkarmalarına hatta bazı işyerlerinin kapanmasına sebep olurken istihdam da daralmıştır. Krizden sonra istihdam üretmeyen üretim artışı krizin etkisinin uzun sürmesine yol açacaktır.

Bu bölümde, küresel krizin istihdama olan etkisi değerlendirirken şunu da belirtmek gerekir ki, Türkiye'ye kriz geç ulaşmış ancak kısa sürede ve şiddetle etkilemiştir. 2009 yılında yaşanan kayıplardan sonra, 2010 yılında istihdamda ve işsizlikte olumlu gelişmeler gözlenmiştir. Ne var ki bu olumlu gelişmelerin arkasında hem gerçek formel istihdama geri dönüş kazançları, hem istenmeyen türde, yani ILO' nun insana yakışır iş çerçevesinin uzağındaki istihdam artışları, hem de 'sanal' etmenler vardır. İhracat ve üretimdeki gelişmeler sonucunda imalat sanayinde ciddi bir işe geri dönüş olgusu vardır. İkinci olgu ise kadınların kayıtsız olarak kendi hesabına çalışarak evlerinin geçimine katkıda bulunmalarıdır. Sanal istihdam artışı ise tarımda yaşanmıştır (ücretsiz aile işçiliği)(Ercan, 2010: 75).

2.4.1. İstihdamın Cinsiyete Göre Dağılımı

İstihdam oranları cinsiyetler açısından incelendiğinde de işgücüne katılım oranlarında ki farka benzer bulgularla karşılaşılır. Tablo 6'daki verilere bakıldığında kriz sonrası istihdam oranında erkeklerde 2008 yılına göre 2009 yılında 1,9 puan azalarak 60,7 olarak gerçekleşirken, kadınlarda 0,7 artışla istihdam oranı 22,3 olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar bu oran artsa da işgücüne katılım oranlarını incelerken de görüldüğü gibi kadınların istihdam oranları erkeklere göre çok düşük kalmaktadır. Yani bu durum kadınların işgücü

piyasasındaki yerlerini yeterli ölçüde alamadığını bir kez daha göstermektedir. Kadınlar için kır ve kent ayrımı da işgücüne katılım oranlarındaki ayrıma benzer özelliktedir. Fakat burada dikkati çeken kriz döneminde kadınların istihdamındaki artışın büyük kısmının kırdaki istihdam oranlarındaki artıştan kaynaklandığını görebiliriz. Kriz döneminde kadınların istihdam oranı kentte 0,4 artarken, kırdaki 1,4 artmıştır.

Tablo 7

Cinsiyete Göre İstihdam Oranları(%)

Türkiye		Kent		Kır		
Yıllar	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Kriz Öncesi						
2004	62,7	20,8	60,5	14,6	68,3	35,6
2005	63,2	20,7	61,9	15,6	66,5	32,6
2006	62,9	21	61,7	16,3	66	31,8
2007	62,7	21	61,8	16,6	65,1	31,2
Kriz Sonrası						
2008	62,6	21,6	61,5	17,3	65,4	31,4
2009	60,7	22,3	59,2	17,7	64,3	32,8
2010	62,7	24	61,5	19,3	65,4	34,7
2011	65,1	25,6	63,7	20,7	68,2	36,2

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

Gerekse kriz döneminde gerekse genel olarak bakıldığında, kadınlar kırsal yerlerde kentsel yerlere oranla daha fazla istihdam edilmektedir. Bunun nedeni ise kırdaki kadınların büyük çoğunluğunun ücretsiz aile işçisi konumunda istihdamda görünürken, kente göç ettiklerinde düşük nitelikleri ve geleneksel yapı nedeniyle istihdam dışında kalmalarıdır. Çalışma çağındaki her yüz kadından sadece 23'ünün istihdamda olduğu düşünülürse işgücüne katılma oranının yanında özellikle kentteki kadınların istihdam oranının artırılması büyük önem ve aciliyet taşımaktadır. (DPT, 2007: 35)

2.4.2. İstihdamın Eğitime Göre Dağılımı

Türkiye’de istihdam ve eğitim arasında etkin bir ilişkinin kurulamaması işgücü piyasasında talep edilen ve arz edilen beceriler arasında dengesizliklere yol açmaktadır. Ekonominin ihtiyaç duyduğu alanlarda ara eleman temininde zorluklar yaşanmaktadır. Mesleki eğitimin işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda verilememesi ve işverenlerin talep ettikleri nitelikte işgücü bulamaması mesleki eğitim mezunlarının istihdam oranlarının düşük kalmasına sebep olmuştur. Ayrıca işverenler talep ettikleri işgücü niteliklerini işgücü piyasasına tam olarak yansıtamamaktadırlar (Çapar ve Diriöz, 2012: 115).

Tablo 8
Eğitime Göre İstihdam Oranları

Yıllar	Okuma-yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okul	Genel lise	Lise dengi meslek okul	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim
Kriz Öncesi								
2004	20,6	29,3	43,9	49,6	42,4	54,8	69,2	12,7
2005	18,9	28	43,5	53,5	42,8	56,1	70,1	17,4
2006	17,8	27,4	43,6	54,3	42,7	56,3	69,8	19,4
2007	17,1	26,3	43,2	56,1	42,1	56,8	69,8	22,8
Kriz Sonrası								
2008	16,9	26,6	43,3	55,9	42,9	57,4	69,5	25,3
2009	17,3	26,8	43,2	53,9	42,6	55,2	68,5	25,1
2010	18,6	28,7	45,3	56	43,3	57,1	70,1	28,8
2011	19,6	30,4	47,5	57,8	45,5	58,3	71	31,8

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

Eğitim seviyeleri olarak bakıldığında genel itibari ile en yüksek istihdam oranı yükseköğretim mezunlarında bulunmaktadır. Okuma yazma bilmeyenler de ise istihdam oranı çok düşük seviyelerde kalmıştır. Bu tablodan sonuç olarak şunu çıkarabiliriz; eğitim seviyesi arttıkça istihdam oranı da buna paralel olarak artmıştır. Kriz döneminde ise en az etkilenen hatta istihdam da artış olan sadece okuma yazma bilmeyenlerde ya da okul

okumayanlarda olmuştur. Bunun nedeni zaten işgücü piyasasında oranlarının az olmasıdır. Diğer grupların hepsinin istihdam oranları düşmüştür.

2.4.3. İstihdamın Yaş Grubuna Göre Dağılımı

Türkiye’de 2004-2011 yılları arasında istihdam oranlarının yaş grubuna göre dağılımı Tablo 8’de yer almaktadır. Yaşlar 15-19, 20-24, 25-34, 35-54 ve 55 yaş üstü olarak toplam beş grupta incelenmiştir.

Tablo 9

Yaş Grubuna Göre İstihdam Oranları (%)

Kriz Öncesi					
Yıllar	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2004	21,6	39,3	54,5	50,1	24,1
2005	21,7	39,7	55,0	50,6	22,7
2006	22,0	39,5	55,4	50,6	22,1
2007	21,6	39,9	55,8	50,5	21,6
Kriz Sonrası					
2008	22,0	39,9	55,9	50,9	21,8
2009	21,0	38,1	54,9	50,6	22,4
2010	21,6	39,9	57,2	53,2	23,3
2011	22,4	43,2	59,0	55,7	27,8

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

İstihdam oranlarına genel itibari ile bakıldığında, en çok 25-34 yaş grubundaki kişilerin daha çok istihdam edildiği görülmektedir. Buna öğrenim süresinin uzaması ve işverenlerin daha çok genç ve deneyimli elemanları tercih etmeleri sebep gösterilebilir. İstihdam oranının en az olduğu yaş grubu ise 15-19’ dur. 2007 yılından 2008 yılına geçerken istihdam oranlarında büyük bir değişim olmazken ülkemizi istihdam bakımından etkilemeye başladığı 2008’in son çeyreği itibari ile istihdam kayıpları başlamıştır. En çok düşüş 20-24 yaş grubunda 1,8 puanlık ile gerçekleşirken, 55 yaş üstü grubun istihdam oranında 0,6 puanlık artış söz konusu olmuştur.

2.4.4. İstihdamın Bölgelere Göre Dağılımı

Genel olarak bakıldığında az gelişmiş bölgeler çoğunlukla ülke düzeyinde gerçekleşen istihdamdaki büyümeden pay alamayan yörelerdir. Ekonomik kriz dönemlerinde ise istihdam olanaklarında yaşanan daralma tarım sektöründe istihdam edilenlerde artışa neden olmaktadır. Çünkü tarım sektöründe çalışanların bir bölümü başka sektörlerde iş bulabildikleri anda tarım sektöründen ayrılmaktadırlar. Ancak, ekonominin ve istihdamın küçüldüğü dönemlerde tekrar tarım sektörüne dönmektedirler (Olhan, 2011: 3).

Tablo 10
Bölgelere Göre İstihdam Oranları(%)

Yıllar	İstanbul	Batı Marmara	Ege	Doğu Marmara	Batı Anadolu	Akdeniz	Orta Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güney Doğu Anadolu
Kriz Öncesi										
2004	39,6	47,2	43,8	41,5	37,5	39	36,3	53,8	42,9	34,5
2005	41	48,2	42,1	42,9	37,6	40,7	38,5	53,4	42,3	31,8
2006	41,3	47,6	42,4	42,9	38,3	42,2	37	52,9	42,1	28,9
2007	40,9	48,1	42,3	42,9	39,9	43	37,1	51,9	40,4	28,3
Kriz Sonrası										
2008	41,3	45,3	41,3	43,3	41,7	42,6	34,7	54,2	41,8	30,1
2009	38,8	45,6	41,6	41,7	41,5	42,3	36,2	53,9	42	30
2010	41	46,9	44,7	43	43	45,8	39,5	51,1	43,4	33,2
2011	43,1	47,5	48,1	46,5	44	47,3	43,9	52,6	45,3	32,1

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

Tablo 9 da görüldüğü gibi 2008 yılından 2009 yılına geçilirken genel itibariyle düşüş olmuştur. En çok düşüş ise 2,5 puanlık azalış ile İstanbul olurken, 1,6 puan ile Doğu Marmara ikinci sıradadır. 2010 yılına gelindiğinde ise genel olarak istihdam oranları artmıştır. Ayrıca yukarıda da bahsetmiş olduğum kriz döneminde tarım sektörüne geçiş ile beraber, istihdam oranında Ege ve Orta Anadolu bölgelerinde önemli ölçüde artışlar meydana gelmiştir.

2.4.5. İstihdamın Sektörel Dağılımı

İstihdamın sektörel dağılımı, bir ülkenin ekonomik ve sosyal yönden gelişmişlik düzeyinin en önemli göstergelerinden biridir. Gelişmiş ülkelerde istihdamın sektörel gelişimi tarımdan, sanayi ve hizmetler sektörüne geçiş şeklinde olmuşken ülkemizde sanayi sektöründe yeterince gelişme sağlanamadan tarım sektöründen hizmetler sektörüne hızlı bir geçiş yaşanmıştır. Yıllar itibariyle istihdamın sektörel dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır (DPT, 2007: 36).

Tablo 11
Sektöre Göre İstihdam Oranları

Yıllar	Tarım(%)			Sanayi(%)			Hizmet(%)		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Kriz Öncesi									
2004	21,6	50,8	29,1	27,9	16,1	24,9	50,5	33,1	46
2005	18,6	46,3	25,7	29,6	16,6	26,3	51,7	37	48
2006	17,2	43,6	24	30,4	16,4	26,8	52,4	40	49,2
2007	16,8	42,7	23,5	30,4	16,1	26,7	52,8	41,2	49,8
Kriz Sonrası									
2008	17,1	42,1	23,7	30,8	15,7	26,8	52,1	42,2	49,5
2009	18,1	41,6	24,6	29,1	15,3	25,3	52,7	43,1	50,1
2010	18,3	42,4	25,2	30,3	15,9	26,2	51,4	41,7	48,6
2011	18,7	42,2	25,5	31,1	15,2	26,5	50,3	42,6	48,1

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

2004-2007 aralığında tarımda çalışan nüfusta sürekli bir azalma yaşanmıştır. 2000' lerin başında hâlâ tarımda çalışan nüfusun %35 olduğu bir Türkiye'nin bu tablo ile dünya sahnesinde istediği noktayı yakalamasının zorluğu dikkate alındığında tarımda çalışan nüfusun azalması önemlidir. Önemli olan burada insanlara diğer sektörlerde iş olanaklarının sağlanabilmesidir (Işık ve Ceylan, 2010: 118).

Toplam istihdam içinde tarım ve sanayi sektörlerinin payları genel olarak aynı düzeyde, hizmetler sektörünün payı %50 ye yakın olup en yüksek paya sahiptir. 2008 yılında

tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı % 23,7 olmuştur. Aynı dönemde, toplam istihdam içerisinde sanayinin payı % 26,8 ve hizmetler sektörünün payı ise % 49,5 olarak gerçekleşmiştir.

ABD’de başlayıp tüm dünyayı etkisine alan küresel krizin inşaat sektöründe başladığı göz önünde bulundurulursa, tablo 8’de görüldüğü üzere 2008 ile 2009 yılı karşılaştırıldığında, istihdam oranı tarım ve hizmetler sektöründe sırasıyla 0,9 ve 0,6 puan artarken sanayi sektörünün payı 1,5 puan azalmıştır.

2.4.6. Eksik İstihdam

Bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamının üretimde bulunmaması, bir kısmının atıl (boşta) kalması durumunda eksik istihdam söz konusudur. Dar anlamda ise, eksik istihdam ekonomide çalışmak istediği halde iş bulamayanların yani işsizlerin bulunması halidir. Bir ekonomide eksik istihdamın var olduğunun göstergesi, üretilen mal ve hizmet miktarının talep yetersizliği nedeniyle, o ekonomide üretilebilecek mal ve hizmet kapasitesinin en üst sınırının altında gerçekleşmesi yani milli gelirin olması gereken düzeyin altında meydana gelmesidir. Söz konusu durum da eksik istihdamı meydana getirecektir (Dinler, 2003: 447)

Eksik istihdam, işsizlik sorunu analiz edilirken önemle üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Dolayısıyla sadece işsizlik oranları işgücü piyasasının durumunu yansıtamayacağı için eksik istihdam verileri de değerlendirilmelidir. Yani bu kavram istihdamda olup da işsiz olanları gösterir. Eksik istihdam daha çok işsizlik sigortası uygulamasının olmadığı gelişmekte olan ülkelerde görülür. Ülkemizin de dahil olduğu bu ülkelerde işsiz kalmanın maliyeti oldukça yüksek olduğu için kişiler işin niteliğine ya da ücretin düzeyine bakmaksızın buldukları işe girmek zorunda kalırlar. Gerçi Türkiye’de 25.08.1999 tarihinde Sosyal Sigortalar Kanunu’nda yapılan değişikliklerle işsizlik sigortası uygulamasına başlanmıştır, ancak ödenen miktar yetersiz olduğu için eksik istihdam olgusu halen önemli bir sorundur (Ekin, 2000: 224)

Tablo 12
Eksik İstihdam Rakamları

Yıllar	Eksik İstihdam			Zamana Bağlı Eksik İstihdam			Yetersiz İstihdam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Kriz Öncesi									
2004	757	103	860	–	–	–	–	–	–
2005	599	103	702	–	–	–	–	–	–
2006	666	111	776	–	–	–	–	–	–
2007	585	104	689	–	–	–	–	–	–
Kriz Sonrası									
2008	647	132	779	–	–	–	–	–	–
2009	–	–	–	541	191	673	368	56	407
2010	–	–	–	522	232	754	352	60	412
2011	–	–	–	425	192	617	324	67	391

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

Başka değinilmesi gereken konu ise 2009 yılından itibaren eksik istihdam “yerine zamana bağlı eksik istihdam” ve “yetersiz istihdam” terimlerinin kullanıldığıdır. Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından düzenlenen 16. Çalışma İstatistikçileri Konferansında, mevcut eksik istihdam tanımı, yaşanan ölçüm zorlukları nedeniyle yeniden ele alınarak, eksik istihdam sorununu daha net ortaya koyabilecek bu kavramlara geçilmesine karar verilmiştir (TÜİK, Tanımlar, 2012). Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere eksik istihdam rakamları ülkemiz açısından önemlidir. Kriz dönemi sonrasında 2007 yılından 2008 yılına geçilirken eksik istihdamın 90 bin kişi arttığı görülmektedir. 2009 yılı ve 2010 yıllarında da rakamlar yukarıya çıkarken 2011 yılında ise düşüşe geçmiştir. Sadece kadınlarda yetersiz istihdam rakamları 2010 yılından 2011 yılına geçerken de artmaya devam etmiştir.

2.4.7. Kayıtdışı İstihdam

Kayıt dışı ekonomi, belgeye hiç bağlanmamış ya da içeriği gerçek olmayan belgelerle gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin devletin bilgisi dışına taşınmasıdır diyebiliriz (Özerkmen,2010:303).

Kayıtdışı istihdamın ortaya çıkmasının nedenlerini kısaca özetlemek gerekirse; (Şen, 2011: 30).

- Vergi ve sosyal güvenlik primlerinin işgücü maliyetlerini yükseltmesi
- Eğitim ve bilinçlenme yetersizliği
- Yasaların basit ve açık olmaması
- Yüksek işsizlik
- Ekonomik krizler
- Sosyal güvenlik kurumları hizmetlerinin yeterli olmadığı yönünde inanç oluşması
- Ücretlerin düşük olması
- Vergi denetimlerinin yetersiz kalması
- Cezai yaptırımları düşüklüğü
- Adil olmayan gelir dağılımıdır.

Ekonomik krizler işgücü piyasasındaki kayıtlı istihdamı da etkilemektedir. İstihdam olanaklarının azalması ile birlikte işgücü piyasasına yeni girenler ve kriz nedeniyle mevcut işini kaybedenler, işsiz kalmamak için çoğu kez kayıtdışı sektöre yönelmektedirler. Bu sebeple kayıtdışı istihdam rakamlarında özellikle ekonomik krizlerden sonraki dönemlerde belirgin artışlar gözlenmektedir (Nusret, 2000: 224).

Tablo 13**Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanlar (%)**

Yıllar	Toplam	Ücretli veya yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
Kriz Öncesi					
2004	50.1	32.1	23.1	64.3	96.1
2005	48.1	31.9	25.6	64.6	94.8
2006	46.9	31.4	26.6	64.8	94.9
2007	45.4	29.3	27.7	65.9	95.8
Kriz Sonrası					
2008	43.5	26.3	27.9	66.9	95.4
2009	43.8	26.2	26.8	68.4	91.4
2010	43.2	25.6	25	68	92.1
2011	42	25.1	22.3	65.6	92.2

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

Tablo 9 incelendiğinde kriz sinyallerinin alındığı 2009 yılı ikinci çeyreğinden itibaren kayıtdışı istihdam artmaya başlamıştır. 2009 yılının haziran ayına kadar geçen sürede kayıtdışı rakamlar 8-9 milyon arasında değişirken haziran ayında bu rakamlar 10 milyonun üzerinde gerçekleşmiştir. Kriz döneminde kayıtdışı istihdam oranı 2008 yılına göre 2009 yılında 0,3 puan artarak 43,8 olmuştur. 2010 yılında yeniden düşmeye başlamış ve 2011 de bu oran 42 ye düşmüştür. Tabi ki bu oran hala yüksek bir orandır.

Kriz döneminde kayıtdışı istihdam oranı ücretli veya yevmiyeli çalışanlar arasında çok büyük farklılık olmazken en fazla artış kendi hesabına çalışanlar için olmuştur. Kayıtdışı oranı 66,9 ‘dan 68,4’ e yükselmiştir.

TÜİK’ in verilerine göre, kayıtdışı istihdamın yaygın olduğu kesimler de ücretsiz aile işçileri, kendi hesabına çalışanlar ve yevmiyeliler gibi yoksulluğun en yaygın olduğu gruplardır. Ayrıca, eğitim düzeyi azaldıkça yoksulluk riski artmaktadır. (Arca, 2012)

Genel olarak bakıldığında ise kayıtdışı çalışanlar içinde en büyük paya sahip olan kesim ise ücretsiz aile işçileridir. Büyük bölümü tarım kesiminde bulunan ve standart bir istihdamdan

farklı olarak tarım ya da ticaretle uğraşan ailesine yardım eden bu kişilerin toplam sayısı kayıtdışı istihdam sayısının en yüksek olduğu temmuz-ağustos aylarında 3 milyon civarında kişi bulunmaktadır.

Bunların da sosyal güvenlikten yoksun durumda olanlar son yıllarda yüzde 90'ların altına hiç düşmemiştir. Normal bir istihdam olanağı elde edemediği için mevcut konumda yer alan bu kişilerin, ücretsiz aile işçisi şeklinde tanımlanması, Türkiye'deki işsizliğin boyutlarını da olduğundan az göstermektedir (Tes-İş, 2009: 31).

2.5. Krizin Türkiye'de İşsizlik Üzerine Etkileri

İşsizlik verileri önemli birer göstergedir. Ancak işsizlik sorununun boyutlarını tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü Türkiye İstatistik Kurumu'nun Hanehalkı İşgücü Anketi'nde yapılan tanıma göre işsiz: "*Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişilerdir*". Ayrıca üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulduğu ya da kendi işini kurduğu halde işe başlamak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyen kişilerden, 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek kimseler de işsiz olarak tanımlanmaktadır (TÜİK ,Tanımlamalar, 2011).

Dolayısıyla bu tanımdan da anlaşılacağı gibi bir kimsenin işsiz sayılabilmesi için sadece çalışmayı istemesi önemli değildir. Aktif olarak iş arıyor olması da gerekmektedir. Bu tanım Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO) standartlarına göre yapılmaktadır. Fakat işsizlik tanımlaması içine girmeyen ama fiilen bir işte çalışmayan kişiler de vardır. "İş bulma ümidi olmayan" kişiler olarak adlandırılan bu kişiler, iş olsa çalışmaya hazır olan fakat iş bulma ümidini kaybettiği için aktif olarak iş aramayan kişilerdir. Bazı kişiler ise zaman zaman iş arayıp, referans dönemi içinde aktif olarak iş aramamış kişiler olabilmektedir. Bu kişiler ILO standartlarına göre "işsiz" tanımlamasına uymazlar (TÜSİAD, 2002: 17). Bu nedenle işsizliğin boyutları tam olarak ortaya konulamamaktadır.

International Labour Organization (ILO)'nun onadığı ve önerdiği işsizlik tanımına göre; belirli bir gün ya da hafta zarfında, belirli bir yaş grubunun üzerinde bulunan aşağıdaki kategorilere giren kişiler işsiz kabul edilirler;

- İş akdi sona erdiğinden, ya da iş yeri geçici olarak tatil edildiğinden dolayı istihdama elverişli konuma giren, herhangi bir işe sahip olmayan ve ücretli bir iş arayanlar,
- Daha önce hiçbir zaman istihdam edilmemiş olan ya da önceki statü durumu itibariyle bağımlı olmayan veya emekli edilmiş ancak belirli bir dönem için çalışmaya elverişli olan kişiler,
- Belirli bir döneme nazaran gelecek bir tarihte yeni bir işe başlama konusunda anlaşma yapmış olup da, halen bir işe sahip olamayan ve çalışmaya elverişli olan kişiler,
- Geçici ve belirsiz bir süreyle ve kendilerine herhangi bir ödeme yapılmadan düzenlemelere tabi olan kişilerdir.

İşsizlik göstergeleri bir ülkenin ekonomisinin gidişatı hakkında önemli bir araçtır. Ekonominin sağlıklı işlediği dönemlerde, bunun olumlu etkisi istihdama yansımakta ve işgücü piyasasında da olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Daha önce yaşanan krizlerde de işsizliğin yükseldiği, kapasite kullanım oranlarının düştüğü görülmüştü. Bugün yaşanan ekonomik krizin etkilerini tüm dünyada, özellikle işsizliğin yükselmesi ile daha net olarak görmek mümkündür. Çünkü işsizliğin artmasının gerisinde krizin diğer pek çok alanı olumsuz etkilemesi yatmaktadır. Kriz işsizliği arttırdığı gibi, aynı zamanda işsizlerin yeniden iş bulma süresini de arttırmaktadır (Yaprak, 2009: 44).

İşsizlik ülkemiz açısından büyük bir sorundur. Bu sorunun üç açıdan incelersek, ilk olarak işsizlik toplumsal bir sorundur. Toplumda bütün dengeleri, bütün gelenekleri, bütün değerleri aşındıracak bir sorundur. Bu sebeple toplumsal çatışmalar, terör ve benzeri olaylara kadar tehditlere yol açacaktır.

İkinci olarak ise işsizlik ekonomik bir sorundur. Bu boyutuna ise şöyle açıdan bakarsak; emeği ekonomide değerlendirilememesi diyebiliriz. Emek yaratıcı bir kaynaktır. Bunun ekonomide değerlendirilememesi, artık bırakılması kendi başına bir sorun teşkil etmektedir.

Son olarak da üzerinde daha fazla durulması gereken bir sorun olan işsizliğin bireysel boyutudur. İşsiz insanın psikolojisi, işsiz insanın yaşadığı sorunları hiçbir şey ikame edemez. Bu sebeple işsizlik sorununun bir bütün olarak ekonomik, toplumsal ve bireysel sorunları kapsayacak şekilde ele alınması gerekmektedir (Bilgin, 2010: 50).

Türkiye ekonomisinin istihdam yaratma kapasitesi önceleri de yüksek değildi ve son yıllarda sağlanan yüksek büyüme oranlarının istihdam artışına dönüşmemesi de bunun bir göstergesi olmuştur. İstihdamı artırıp, işsizliği azaltmanın temel yolu yatırımları artırarak yeni iş alanları sağlanmasıdır. Ancak bunun her zaman bu şekilde çözüm oluşturmadığı son yıllarda kronikleşen yüksek işsizlik oranları ile görülmüştür (Bağdadioğlu, 2009: 109).

Türkiye’ de işsizlik oranları, krizin en etkili olduğu dönemlerde değil krizin etkisinin azalmaya başladığı 2009 yılında artmıştır. Türkiye’ deki reel sektörün dünya piyasalarına göre geç etkilenmiş olması ve özellikle Türk iş dünyasının global olmasa da kısa dönemli iç piyasa krizlerinden dolayı krize karşı kazandıkları bağımsızlık önemli etkenlerden biridir. Piyasanın en rahat dönemlerinde piyasalarımızdan bir kriz beklentisinin olduğu özellikle uzun dönemli borçlanmalarda yahut uzun vadeli ticaretlerde kriz ihtimali göz önünde bulundurulmuş, piyasalarındaki oyuncular pozisyonlarını bu doğrultuda almışlardır (Yörük ve Kanişlı, 2011: 387).

TÜİK tarafından açıklanan verilere göre; işsizliğin % 10-11 civarında iken kriz sonrasında bu rakamların %14’e kadar çıktığı saptanmıştır. İşyerlerinin kapanması ve çalışanların işten çıkartılmasının yanı sıra kriz sebebiyle yeni işyerlerinin kurulamaması işsizliğin daha da artmasına sebep olmuştur. Ayrıca, işsizliğin en fazla gençlerde görüldüğü tespit edilmiştir.

2.5.1. İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı

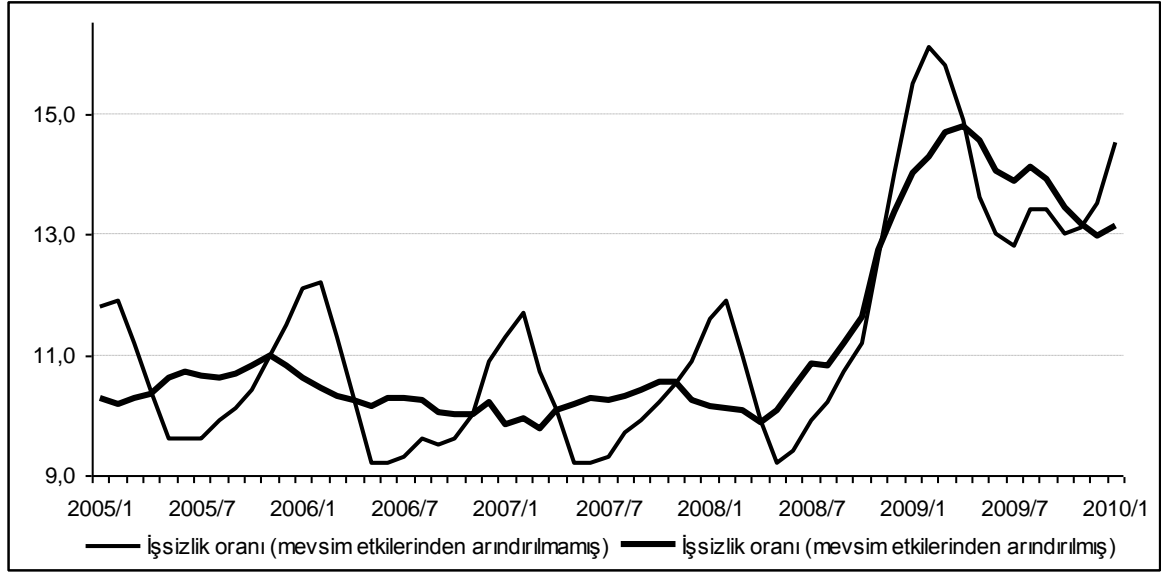
Genel işsizlik oranları 2004-2011 yılları arasında yıllık ortalama olarak %9,8 ile 14,0 arasında değiştiği görülmektedir. 10. tabloda görüldüğü gibi 2004 yılında 10,8, 2005 yılında 10,6 2006 yılında 10,2 2007 yılında 10,3, 2008 yılında 11,0 ve krizin etkisiyle 2009 yılında işsizlik oranında %3 puan artışıyla 14,0 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle 2009 yılının ilk çeyreğinde işsizlik oranlarında çok hızlı bir artış olmuştur. 2008 yılının ilk çeyreğinde yüzde 11,9 olan işsizlik oranı 2009 yılının ilk çeyreğinde yüzde 16,1’e yükseldiği gözlenmektedir. (Konukman ve Türeli, 2010: 109)

Tablo 14
Cinsiyete Göre İşsizlik Rakamları ve Oranları

Yıllar	İşsiz Sayısı			İşsizlik Oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Kriz Öncesi						
2004	2.385	1.762	622	10,8	10,8	11,0
2005	2.388	1.746	642	10,6	10,5	11,2
2006	2.328	1.671	658	10,2	9,9	11,1
2007	2.376	1.716	660	10,3	10,0	11,0
Kriz Sonrası						
2008	2.611	1.877	734	11	10,7	11,6
2009	3.471	2.491	979	14	13,9	14,3
2010	3.046	2.088	959	11,9	11,4	13,0
2011	2.615	1.730	885	9,8	9,2	11,3

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

2010 yılına geldiğimizde ise işsizliğin azalma göstererek 11,9'a gerilemiştir ve 2011 yılına geldiğimizde bu oran 9,8 olmuştur. Fakat bir önceki yıla göre işsizlik oranı düşse de ülkemiz açısından işsizlik hala büyük bir sorun teşkil etmektedir.

Şekil 4: Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin 2008 krizinden ne kadar etkilendiği Şekil 4'de daha net görülmektedir. İşgücü serilerinin mevsim etkilerinden arındırılması çalışması başlangıç noktası olan 2005 Ocak döneminde işsizlik oranı %10,3'ten, %13,1'e yükselmiştir. Bu 2005 ile 2010 yılı arasındaki işsiz sayısını göstermektedir. Daha önce ülkemizde yaşanan 2001 krizinin etkisinin giderildiği, eskiye göre işsizliğin azalmaya başladığı bir zamanda karşı karşıya kalınan küresel krizle birlikte, işsizlik tekrardan hızla yükselmeye başlamış ve çok dik bir eğimle yükselme trendine girmiştir (Töre, 2001: 1149).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan haber bültenine göre, kriz etkilerinin görüldüğü yılları rakamsal olarak 2008 yılı aralık ayı verileri ile 2009 yılı verilerini karşılaştırdığımızda ise Türkiye genelinde işsiz sayısı 2009 yılının aralık döneminde 2008 yılının aynı dönemine göre 29 bin kişi artarak 3 milyon 361 bin kişiye yükselmiştir. İşsizlik oranı ise 0,5 puanlık azalış ile %13,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kentsel yerlerde işsizlik oranı değişmeyerek %15,6, kırsal yerlerde ise 1,5 puanlık azalışla %9,2 olmuştur.

Türkiye'de tarım dışı işsizlik oranı geçen yılın aynı dönemine göre 0,2 puanlık azalışla %16,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu oran erkeklerde geçen yılın aynı dönemine göre 0,3

puanlık azalışla % 15,5, kadınlarda ise 0,3 puanlık azalışla % 20,1 olmuştur (TÜİK, 2009: 2). 2009 yılının yıllık işsizlik oranlarına baktığımızda ise 2008 yılına göre 3 puanlık artışla %14 olduğunu yukarıda belirtilmişti. Aralık ayı verileri ise kriz etkisinin yavaş yavaş azalmaya başladığını işsizlik oranlarının azaldığını söylemek mümkündür.

Fakat bu işsizlik rakamları Türkiye’de net bir biçimde ölçülememektedir (Töre, 2001: 1151). Bu rakamlar klasik tanımlamaya göre hesaplanan rakamlardan oluşmaktadır. Yani bu hesapların içinde, mevsimlik işçiler, iş aramaktan umudunu kesen işsizler ile iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar bulunmamaktadır.

İşsizlik hesaplamasına onlarda katıldığında ise gerçek rakamlar ortaya çıkmaktadır. Böylece gerçek işsizlik oranının yüzde 20,2, işsiz sayısının da 5 milyon 619 bin kişi olduğu görülecektir (Oğuz,2011: 48).

Tablo 15

Kurulan-Kapanan Şirket Kooperatif ve Ticaret Ünvanlı İşyerleri Sayıları ve Değişim Oranı

	Temmuz			Ocak-Temmuz		
	2008	2009	Değişim(%)	2008	2009	Değişim(%)
Şirket kooperatif ve ticaret ünvanları						
Şirketler ve kooperatifler						
Kurulan	4.263	4.180	-1,9	33.142	26.164	-21,1
Kapanan	799	799	0	5.941	6.087	2,5
Ticaret Ünvanlı İşyerleri						
Kurulan	4.081	4.050	-0,8	31.052	26.788	-13,7
Kapanan	3.050	3.602	18,1	27.264	23.554	-13,6

Kaynak TÜİK, Haber Bülteni, 2009

İşsizliğin bu kadar artmasındaki nedenlerden bir diğeri ise küresel kriz ile birlikte kurulan şirket sayısındaki önemli oranda azalma olmasıdır. Bunun yanında bir de kapanan işyeri sayısındaki artış ile beraber işsizlik sayısı da artmıştır. Krizin etkilerinin hissedilmeye başladığı 2008 ve 2009 yılın 2. çeyreğinin başı olan temmuz ayında kurulan ve kapanan şirket sayıları verileri gösterilmiştir (bkz tablo 11). 2009 yılı temmuz ayında; 2008’in aynı ayna göre kurulan şirket ve kooperatif sayısı % 1,9 azalarak 4263’den 4180’e düştüğü

anlaşılmaktadır. Yine 2009 Mayıs ayında; 2008'in aynı ayına göre kurulan ticaret ünvanlı işyeri sayısı % 0,8azalarak 4081'den 4050'ye düşmüştür. Kapanan ticaret ünvanlı işyerleri sayısı ise geçen yılın aynı ayına göre %18,1 artarak 3050'den 3602'ye yükselmiştir.(TÜİK, Haber Bülteni, Ekim 2009). Kapanan işyeri sayısındaki artış işçilerin işini kaybetmesi, yeni işyeri açılmaması da istihdam oluşturmadığı için yukarıda da bahsedildiği üzere işsizlik rakamları üzerinde etkiye sebep olmuştur.

2.5.2. İşsizliğin Eğitime Göre Dağılımı

Eğitim seviyelerine bakıldığında yükseköğretim dışındaki gruplarda eğitim seviyesi arttıkça işsizlik oranları da artmıştır. Genel itibariyle bakıldığında en yüksek oranlar ise lise eğitimi grubunda görülmektedir. Kriz sonrası duruma bakıldığında da 2009 yılında 3,9 puan artışla en yüksek oran lise ve mesleki veya teknik lise grubunda görülmüştür. Lise altı eğitimlilerde ise işsizlik oranı 3,2 puan artışı ile 13,9 a yükselirken, yüksek öğretimde ise 1,8 artarak bu oran 12,1'e yükselmiştir. Okuryazar olmayanlarda ise 1,7 puan artışı ile işsizlik oranı 2009 yılında 8,0 olmuştur. 2009 yılından sonra ise bu oranlar ise düşme eğilimine girmiştir.

Tablo 16

Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları

Yıllar	Okuryazar Olmayanlar	Lise Altı Eğitimliler	Lise	Mesleki veya Teknik Lise	Yükseköğretim
Kriz Öncesi					
2004	4,3	9,7	14,7	16	12,2
2005	4,9	10,1	13,9	13,6	10
2006	4,8	9,8	14	11,8	9,6
2007	5,2	9,8	13,9	12	9,7
Kriz Sonrası					
2008	6,3	10,7	14,1	11,7	10,3
2009	8	13,9	18	15,6	12,1
2010	6	11,6	15,9	13,2	11
2011	4,6	9,3	12,6	11	10,4

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

2.5.3. İşsizliğin Yaş Grubuna Göre Dağılımı ve Genç Nüfusta İşsizlik

İşsizlik her ülkede farklı yaş gruplarını farklı düzeyde etkilemektedir. Türkiye açısından durum değerlendirildiğinde 15–24 yaş arasında işsizliğin en yoğun olduğu görülmektedir. Bu durumda ülkemizde “genç işsizlik” sorununun olduğu yargısına varılır. Bu, ülke açısından ciddi bir sorundur.

Genç işsizliğin daha yüksek seviyelerde olmasının yaş grubunun kendisine özgü ve işgücü piyasasının yapısına bağlı çeşitli nedenleri mevcuttur. Bu nedenlerden ilki 15-24 yaş grubunun işgücü piyasasına ilk kez giriş yaşı olmasıdır. Bu yaş grubu, işgücü piyasasında daha önce bir iş tecrübesine sahip olmamaları nedeniyle işveren tarafından tercih edilmemektedir. İşveren işe aldığı işgücünü yetiştirmek durumunda kalacağından gençlerin işe alınmasının bir ek maliyeti olmaktadır. Ayrıca gençler, işgücü piyasasını yeterince tanımadıklarından iş arama stratejileri ile kendi beceri ve yeteneklerine uygun işleri bilememekte, dolayısıyla da ilk işlerini bulmaları zaman almaktadır (DPT, 2007: 45).

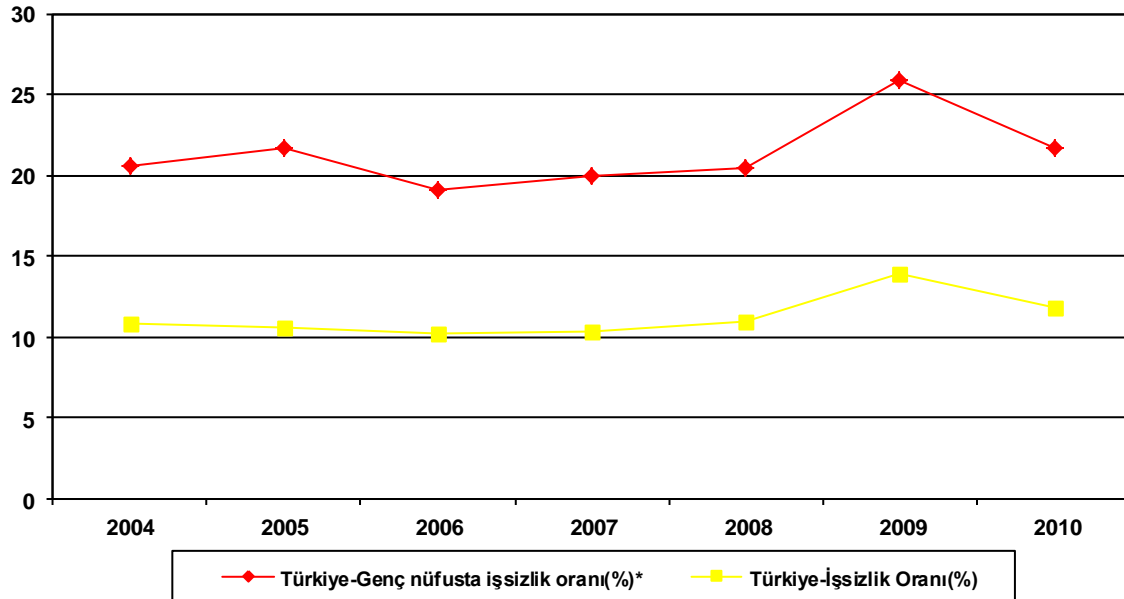
Tablo 13’e baktığımızda da işsizlik oranlarını en yüksek 20-24 yaş grubunda daha sonra ise 15-19 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Kriz döneminde de 2008 yılına göre 2009 yılında işsizlik oranı 5,3 puanla 20-24 yaş grubunda gerçekleşmiştir. Onu takip eden grup ise 4,1 puan artışı ile 25-34 yaş grubunda görülmüştür. 15-19 yaş grubunda 4 puan, 35-54 yaş grubunda 2,5 puan, 55 yaş üstü grupta ise 0,9 puan artış görülmüştür.

Tablo 17
Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranları

Kriz Öncesi					
Yıllar	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2004	17,7	22,2	11,6	6,8	2,6
2005	18,2	20,9	11,2	7,1	2,7
2006	17,4	20,1	10,7	6,9	2,9
2007	19,7	20,1	10,5	6,8	3
Kriz Sonrası					
2008	19,6	21	11,4	7,5	3,5
2009	23,6	26,3	15,5	10	4,4
2010	18,8	23,5	12,6	8,7	4,2
2011	15,8	19,8	10,5	7	3,4

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

15-24 yaş arası işsizlik oranları yani genç nüfusta işsizlik ile Türkiye’de işsizlik oranları karşılaştırması yaptığımızda da aşağıdaki şekil ortaya çıkmaktadır.

Şekil 5: Türkiye İşsizlik Oranı ile Gençlerdeki İşsizlik Oranlarının Karşılaştırılması

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

*15-24 yaş grubundaki nüfus

15-24 yaş arasındaki 12.4 milyon genç nüfusa sahip Türkiye, bu gençlerin 4.2 milyonunu işgücüne katarken, 6.2 milyonunu gelecek için okutuyor. 1.2 milyon genç ise okumamakta ve çalışmamaktadır.

Kriz yüksek olan işsizlik oranlarının daha da yükselmesine sebep olmuştur. Türkiye’ de işsizler bir yılda 2.5 milyondan 3.8 milyona, ulaşırken genç işsizlerin sayısı ise 828 binden 1.2 milyon kişiye yükselmiştir. Türkiye’de 2008 sonu itibarıyla nüfusun yüzde 17.4’ ünü 15-24 yaş arasındaki gençler oluşturuyor. TÜİK’ in 2008 sonu itibarıyla 71 milyon 517 bin 100 kişi olarak ilan ettiği Türkiye’de söz konusu yaş gurubunda 12 milyon 441 bin 612 genç bulunuyordu. İşsizlik oranı yüzde 9.8’ den yüzde 10.3’e yükselirken, gençlerde zaten yüksek olan işsizlik oranı yüzde 19.1’den yüzde 20.1’e tırmandı. 2008 Ağustos’unda 862 bin olan genç işsiz sayısı ise Eylül 2008’de 885 bine çıktı. (İSMMMO,2009)

Türkiye’de doktoralı işsizlerin sayısı da her geçen gün artmaktadır. İŞKUR’ a 2008 yılının ekim ve 2009 şubat ayı arasındaki 5 aylık süreçte başvuru yapan 324 doktora mezunu hiçbir işe yerleştirilememiştir.59 bin 455 lisans ve 4276 yüksek lisans mezununun yüzde 3’ü iş bulabilmiştir. Yani lisans mezunlarının 1875’i, lisansüstü mezunlarının ise sadece 56’sı iş yerleştirilebildi. Türk-iş Araştırma Müdür Yardımcısı Enis Bağdadioğlu kriz döneminde eğitim seviyesi yüksek olanların iş başvurusunun arttığını fakat bunun tek sebebin kriz olmayıp istihdam konusunda Türkiye’de temel sorunların bulunduğunu ifade etmiştir. Daha önceki yıllarda İŞKUR’ a niteliksiz, belli bir konuda uzmanlığı olmayan, eğitim düzeyi ilkokul, ortaokul gibi düşük işgücü başvuru yaparken, son birkaç yılda eğitim seviyesi yüksek kesimden kuruma gelen başvurular önemli ölçüde artmıştır (Tes-İş, 2009: 34).

2.5.4. İşsizliğin Bölgelere Göre Dağılımı

Gelişmiş bölgelerin aksine geri kalmış bölgeler, endüstriyel yeşermenin olmadığı ve işsizlik oranının çok yüksek olduğu bölgelerdir. İşgücünün eksik istihdam edilmesi, açık ve gizli işsizliğin büyük oranlarda olması ise, bu bölgelerden gelişmiş bölgelere göçü teşvik eden bir unsur olarak yaşanan refah kaybının önemli bir nedenini oluşturmaktadır. Diğer yandan az gelişmiş bölgelerde tarım sektörü istihdamının yüksek olması mevsimsel işsizliğin bir nedenini oluşturmaktadır (Kulaksız, 2008: 80).

Aşağıdaki tablo incelendiğinde genel itibariyle işsizlik oranlarının en yüksek olduğu bölge Akdeniz Bölgesi olurken onu ikinci olarak İstanbul takip etmektedir. İşsizlik rakamları ise en az Batı Marmara bölgesinde görülmektedir. Kriz sonrası rakamlara baktığımızda ise 2008 yılından 2009 yılına geçilirken, 5,6 puanlık artış ile işsizlik oranı en çok İstanbul’da artmıştır. Daha sonra ise onu 3,9 puan artış ile Doğu Marmara takip ederken en az artış ise 0,2 ile Karadeniz’de gerçekleşmiştir.

Tablo 18
Bölgelere Göre İşsizlik Oranları

Yıllar	İstanbul	Batı Marmara	Ege	Doğu Marmara	Batı Anadolu	Akdeniz	Orta Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güney Doğu Anadolu
Kriz Öncesi										
2004	12,4	6,6	10,6	10,7	13,3	13	10	7,5	9	11,7
2005	11,5	7,5	10	10,5	13,2	13,9	11,1	6,1	8,8	12,1
2006	11,4	7,2	9,3	9,7	12,3	12,5	11	6,1	8,1	14,2
2007	10,4	6,6	9,4	9,7	11,2	12	10,8	7,3	9,4	16,9
Kriz Sonrası										
2008	11,2	9,4	10,5	10,5	11,2	13,9	10,9	6,5	10,2	15,8
2009	16,8	10,8	14,1	14,4	12,4	17,5	13,9	6,7	12,6	17,4
2010	14,3	8,8	12	11,5	10,8	13,9	12,2	7,2	11,3	12,4
2011	11,8	7,1	10	9,8	8,6	10,6	9,7	6,2	9,8	11,7

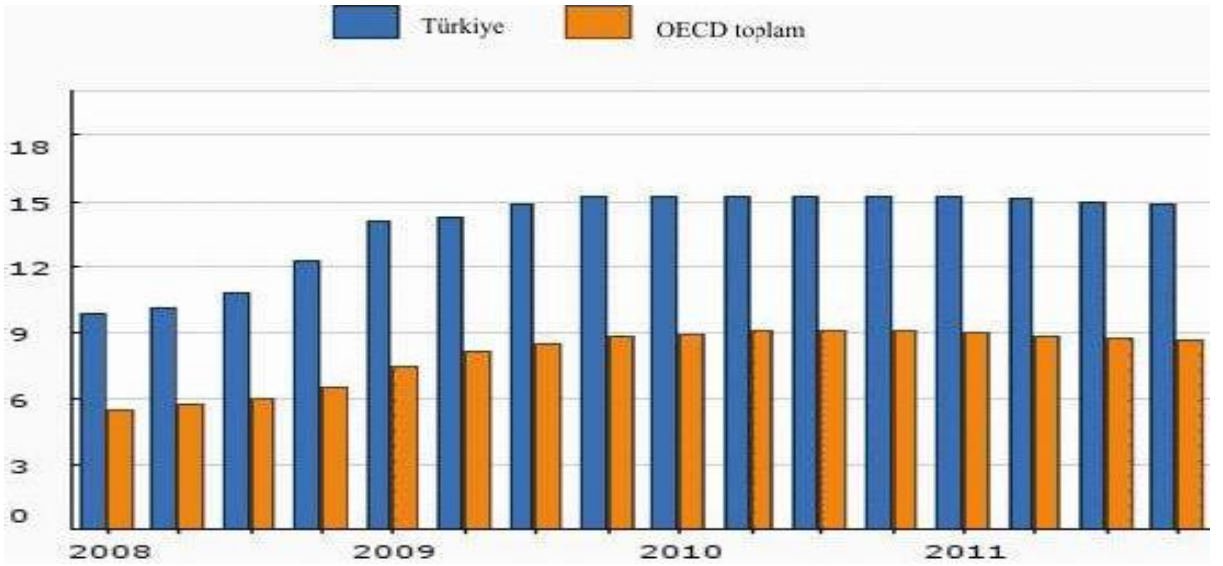
Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

Gelişmiş bölgelerde işsizlik rakamlarının gelişmemiş bölgelere oranla daha az olması gerekirken bunun tam olarak bu şekilde olmamasının sebebi az gelişmiş bölgelerde tarımsal faaliyetlerin olması ve kırdan kente göç alan şehirlerin olmasıdır. Tarım dışı işsizlik oranlarına bakıldığında gelişmemiş bölgelerde işsizlik oranları daha da yukarıya çıkacaktır. (Kulaksız, 2008: 80)

2.5.5. Türkiye ve OECD İşsizlik Rakamları Karşılaştırması

2008 ekonomik kriz ile birlikte işsizlik oranları OECD ve Türkiye içinde artmıştır. Fakat görüldüğü üzere Türkiye’de işsizlik oranları OECD ortalamasının yaklaşık 6 puan üzerindedir.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) 2010 yılı Temmuz ayına ilişkin uyumlaştırılmış işsizlik oranlarını açıklamıştır. Buna göre, 2010 yılı Temmuz ayında OECD genelinde işsizlik oranı 2010 yılının Haziran ayı ile aynı kalarak yüzde 8,5 düzeyinde gerçekleşti. Mayıs ayında ise bu oran yüzde 8,6 olarak gerçekleşmişti. Son dönem verileri OECD bölgesindeki birçok ülkede işsizlik oranlarının stabil bir hal aldığını gösteriyor. Bununla birlikte verilerini erken açıklayan Kanada’da Ağustos ayı işsizlik oranı 0,1 puanlık artışla 8,1’e ve Amerika Birleşik Devletlerinde yüzde 9,6’ya yükselmiş durumda.

Şekil 6: Türkiye ve OECD İşsizlik Oranları Karşılaştırması

Kaynak: <http://www.oecdepublishing.org/Keygraphs/Turkey-frame.html>

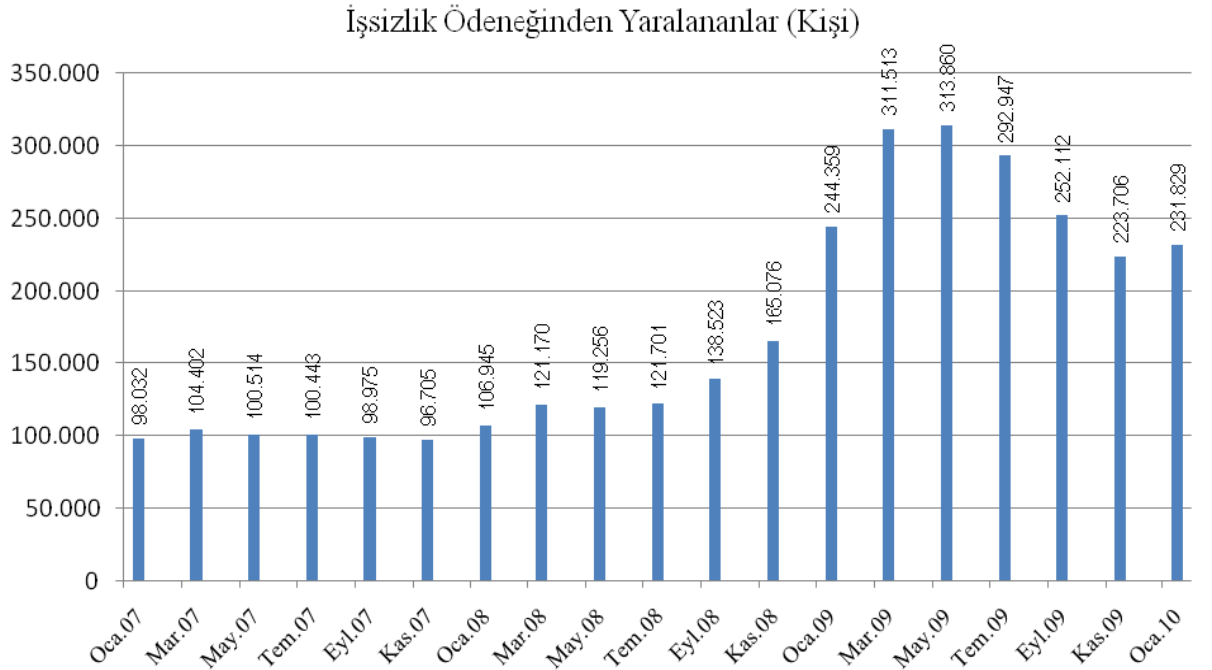
2010 yılı Haziran ayında gerçekleşen yüzde 10,5’lik işsizlik oranı ile Türkiye, İspanya, İrlanda, Portekiz ve Macaristan’ın ardından işsizlik sıralamasında 5. ülke oldu. OECD tarafından yapılan hesaplamalara göre birlik genelindeki ülkelerde 2010 yılı Temmuz ayı itibariyle 45,5 milyon kişi işsiz konumda. 2008 yılının aynı ayına ilişkin işsiz kişi sayısı ile karşılaştırıldığında 2 yıl süren kriz döneminin 13,4 milyon kişiyi daha işsiz konumuna düşürdüğü görülüyor (MESS,2011).

2.5.6. Küresel Kriz Döneminde İşsizlik Ödeneği Ve Kısa Çalışma Ödemeleri

Fon desteğinden yararlanmaya hak kazanabilmek için 4 koşulun sağlanması gerekmektedir: (Ercan,2010: 29)

- Kontratın sona erdiği tarihten önceki 3 yıl içerisinde sigorta primlerinin toplamda en az 600 gün ödenmiş olması;
- Kontratın sona ermesinde önce, sigorta primlerinin en az 120 gün için aralıksız ödenmiş olması;
- Kontratın *İşsizlik Sigortası Kanunu*'nda belirtilen sebeplerden biri nedeniyle sona erdirilmiş olması,
- Sigortalının İŞKUR' a kontratının bitişini takip eden 30 gün içerisinde başvurmuş olması gerekmektedir.

Sigortalı işsizlerin hizmet akdinin sona erdiği tarihi izleyen günden itibaren 30 gün içerisinde başvurması durumunda, en az 600 gün çalışmış sigortalılar 180 gün, 900 gün çalışmış sigortalılar 240 gün, 1080 gün çalışmış sigortalılar 300 gün süre ile İşsizlik Sigortası hizmetlerinden yararlanabileceklerdir.

Şekil 7: İşsizlik Ödeneğinden Yaralanan Kişi Rakamları

Kaynak: İŞKUR, Şubat 2010 Bülteni

Şekil 8'den de anlaşılacağı üzere 2007 yılının başından 2008 yılının mart ayına kadar işsizlik ödeneğinden yararlanan kişi sayısı genel olarak birbirine yaklaşık rakamlardadır. Fakat krizin etkisini göstermeye başladığı mart ayında bu sayı 121 bin 701 kişiye yükselmiştir. Bu ay itibariyle her geçen ay bu sayı yükselmektedir ve 2009 yılının mayıs ayında bu rakam 313 bin 860 kişiye yükselmiştir.

Ocak 2010 ayında işsizlik ödeneğinden yararlanmak üzere 55.111 kişi İŞKUR' a başvurmuş olup Ocak 2010 ayında 231.829 kişiye 79.913.247,08.-TL ödeme yapılmıştır. Sonuç olarak 2007 yılına göre 2009 yılında işsizlik ödeneğinden yararlanan kişi sayısı %270 artmıştır (İŞKUR Bülteni, 2011: 36).

Her ne kadar fon, küresel kriz döneminde kağıt üzerinde operasyonel olsa da fondan yararlanan kişi sayısı oldukça düşüktür. İşini kaybetmiş olan çalışanlar içerisindeki payına bakıldığında, krizin etkilerinin en şiddetli olduğu dönemde ortalamada sadece %6'sının fondan yararlanmak üzere başvuruda bulunduğu görülmektedir (Ercan, 2010: 29). Yukarıda saymış olduğum sebepler nedeniyle, yararlanma koşullarının ağırlığından az kişi yararlanma imkanı bulunmaktadır.

Kısa Çalışma Ödeneği ise 4447 sayılı İssizlik Sigortası Kanununun ek-2. maddesinde yer almıştır. Genel ekonomik kriz veya zorlayıcı nedenlerle işyerinde geçici işyerinde geçici olarak en az dört hafta işin durması veya kısa çalışma hallerinde 4447 sayılı kanuna göre sigortalı sayılan kişilere çalıştırılmadıkları süre için en fazla üç ay süre ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yapılan tespitten sonra verilmektedir. Bu miktarı İşsizlik Sigortası Fonu sağlar.

5838 sayılı Kanunla yapılan değişikliklerle, 2008 ve 2009 yıllarına münhasır olmak üzere, kısa çalışma süresi 6 aya kadar uygulanabilecektir. Ödenek miktarı % 50 oranda artırılarak ödenecek ve yapılan bu ödemeler işsizlik ödeneğinden mahsup edilmeyecektir. Söz konusu bu uygulama 31.12.2010 tarihinde sona ermiştir (Mahiroğulları, 2010: 139-140).

Uygulamanın başladığı 2005 yılından 2008 yılına gelinceye kadar kuş gribi, yangın, sel gibi “zorlayıcı nedenler” kapsamında gerçekleştirilen ödemeler 2008 yılından bu yana “ekonomik kriz” kapsamında sürmektedir. Ödemelerin başladığı tarihten bugüne kadar

yaklaşık 220 bin kişi kısa çalışma ödeneğinden faydalandı, yapılan toplam ödeme miktarı ise 200 milyon TL'yi aştı (İŞKUR, 2011: 37).

Sonuç olarak; kısa çalışma ve kısa çalışma ödeneği uygulaması, hem işçi ve işveren hem de ülke ekonomisi açısından yararları olan bir uygulama olmuştur (Mahiroğulları, 2010: 144).

2.6. Krizin Ücretler Üzerindeki Etkisi

İşçi ücretlerini koruma ilkesi çerçevesinde yasanın bazı koruyucu hükümleri ile karşılaşırız. Gerçekten de yasa koyucu başkaca bir geçim kaynağı olmayan işçinin ücretinin korunmasına yönelik olarak iş yasamıza önemli hükümler koymuştur. Bu kapsamda işveren işçinin ücretinden tek taraflı bir kararla indirim yapamaz. Tarafların anlaşması koşulu ile böyle bir değişikliğin olası olduğunu da hemen belirtmeliyiz. Yani işçi ile işveren ücrette değişiklik ve indirim konusunda bir uzlaşma içersinde olursa işçi de bu çerçevede indirimi kabul ederse indirim söz konusu olabilecektir.

Her türlü işte uygulanmakta olan çalışma sürelerinin yasal olarak daha aşağı sınırlara indirilmesi veya işverene düşen yasal bir yükümlülüğün yerine getirilmesi nedeniyle ya da bu Kanun hükümlerinden herhangi birinin uygulanması sonucuna dayanılarak işçi ücretlerinden her ne şekilde olursa olsun eksiltme yapılamaz.(resmi gazete,1475,md62)

“Mahkemece iş yasasının 60.Maddesi hükmü gereği (1475 sayılı yasa) ücretten indirim yapılamayacağı gerekçesiyle sözleşmede belirlenen ücrete değer verilemeyeceği sonucuna varılmışsa da bu hüküm işverenin tek taraflı olarak ücrette indirim yapamayacağı yasağı ile ilgilidir. Taraflar anlaşarak her zaman ücrette indirim yapabilirler.”

Yukarıda kısa özetini sunduğumuz karar her ne kadar 1475 sayılı yasa döneminde verilmiş olsa da yeni yasa (4857) döneminde de konuya ilişkin içtihatla bir değişiklik söz konusu değildir. Ancak yeni yasamızla daha önce iş yasamızda olmayan Çalışma koşullarında değişiklik ve iş sözleşmesinin feshi maddesi getirilmiştir. Bu madde kapsamında ise işverenler iş sözleşmesine ilişkin her türlü değişiklik konusunda öncelikle işçiye öneride bulunmak zorundadır. İşte işçinin ücretinden indirim de bu kapsamda bir değişiklik önerisidir.

Bu nedenle işverenler ücretten indirim teklifini yeni iş yasamızla birlikte çalışma hayatımıza giren 22.madde kapsamında yazılı olarak yapmalıdır. İşçi bu teklife 6 iş günü içinde yanıt vermelidir. İşçi tarafından kabul edilmeyen öneriler işçiyi bağlamaz. Hatta işçi kendisine tek taraflı bir kararla uygulanmak istenilen bir ücret indirimini gerekçe göstererek iş yasamızın 24/2. maddesi kapsamında haklı nedenle (kıdem tazminatını alarak) iş sözleşmesini sona erdirip işten ayrılabilir (Fırat, 2006: 1).

TÜİK sanayi işgücü girdi endeksleri 2010 yılı II. dönem verilerine göre, brüt ücret – maaşlar bir önceki yılın aynı dönemine göre, yani krizin etkisinin en derin şekilde yaşandığı 2009 yılının II. dönemine göre toplam sanayide % 15,7, ara malı imalatında % 21,0, dayanıklı tüketim malı imalatında % 20,8, dayanıksız tüketim malı imalatında % 14,0, enerjide % 3,5 ve sermaye malı imalatında % 16,9 artış göstermiştir.

Bu veriler nominal artışları göstermektedir. Buna karşın işçilerin alım gücündeki değişimi gösteren reel ücret endeksi, bir önceki yılın aynı dönemi esas alındığında sanayide % 5,93 artışla, bir önceki seneki yüzde 9'luk kaybın gerisinde kalmıştır. Söz konusu indeks ara malı imalatında % 10,83 (bir önceki sene yüzde – 12,19), dayanıklı tüketim malı imalatında % 10,60 (bir önceki sene yüzde – 8,01), dayanıksız tüketim malı imalatında % 4,34 (bir önceki sene -4,08), sermaye malı imalatında % 7,02 (bir önceki sene % -16,90) artış göstermiştir. Enerjide ise % 5,24 (bir önceki sene % -2,4) oranında bir gelir kaybı yaşanmıştır.

Söz konusu veriler, krizin dip yaptığı bir dönemi esas alması nedeniyle yanıltıcıdır. Ancak 2008 yılı verileri ile karşılaştırıldığında Kriz döneminin olumsuz etkisi ve alım gücünde yaşanan düşüş çok net olarak görülebilmektedir (DİSK, 2011).

Çalışan başına reel brüt ücret de hızla düştü ve Haziran 2009 itibarıyla son bir yıl içinde sanayide yüzde 11.4 geriledi. Aynı dönemde, tarımda reel ücretlerdeki kayıp yüzde 12'yi buldu. Kriz, kişi başına düşen milli gelirden de bin 829 dolar götürdü. 2008 yılında kişi başına gelir 10 bin 285 dolarken, 2009 yılında 8 bin 456 dolara düştü. DPT bu rakamı, 2010 yılında ise 8 bin 821 dolar olarak tahmin etti (ISMMMOa, 2009).

Ucuz işgücü ve düşük maliyetli üretimin, insan için olduğu unutulmuş ekonomiyi hangi hale getirdiği açıktır. Bu sistem insanları daha düşük ücretlerle daha kalitesiz yaşamlara mahkum etmeye devam etmektedir. Şimdilerde yasal olarak işsiz kalmayan fakat insan olarak yaşamını devam ettirmesi mümkün olmayan ücretlerle milyonlarca kişi istihdam içindedir (Özdemir, 2010: 16).

Ayrıca işsizlik ücretlerin düzeyini düşürmesi çalışanların gelir açığını kapatmak için daha çok çalışmalarına itmektedir. Bu da ücretlerin düşüşünü hızlandırıcı etki yapmaktadır (Gorz, 2001: 76).

Ekonomik daralmaların ücretler üzerinde oluşturduğu negatif baskı ile de toplum genelinde adaletiz gelir dağılımına da sebep olmaktadır. Gelir dağılımındaki bu yapı bölgesel tüketim kalıplarındaki değişimlere ve tasarruf temelli servet oluşumuna olumsuz etkide bulunacaktır. Sonuç olarak da gelir ve servet dağılımındaki homojen yapının bozulması, bununla beraber sosyo-ekonomik yapının bozulmasını da kaçınılmaz hale getirmektedir. (Özdemir, 2010: 18).

BÖLÜM 3

3. Küresel Ekonomik Kriz Sonrası İşgücü Piyasası ve Alınan Önlemler

Küresel krizle birlikte bütün dünya ülkeleri etkilenmiştir. Finansal sektörde başlayıp reel sektöre de sıçramasıyla beraber etkileri daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Küresel kriz hem ekonomik hem de sosyolojik ve psikolojik yönden olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Güven ortamı bozulmuş, beklentiler olumsuzlaşmıştır. Bununla beraber dünyada ve Türkiye’ de küresel krize karşı bir takım önlemler alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise bu alınan önlemlere yer verilerek, daha çok Türkiye’de hangi önlemlerin alındığı ortaya konulacaktır.

3.1. Küresel Ekonomik Krize Karşı Dünyada Alınan Tedbirler

Küresel krizin üzerinde durulan göstergelerinden biri gelişmiş ve gelişmekte olan ülke borsalarındaki endekslerin seyridir. Gelişmiş ve gelişen ülkelerde de borsa değerlerinde birliktelik olgusu vardır. Şiddetli düşüş yaşadığımız krizin kişisel ve kurumsal yatırımcıların varlıklarını ne derece erittiği, emeklilik fonlarından eğitim harcamaları için ayrılmış fonların dünya borsalarındaki düşüşlerle nasıl yok olduğu anlaşılabilir. Buradan anlaşılıyor ki borsa hareketleri sadece krizin seyrini değil, krizin fertler, aileler, hatta belli bir yaş grubundakilerin gelecekleri ile ilgili sonuçları da göstermektedir.

Gelişmiş ülkelerdeki düşüş ise gelişmekte olan ülkelere göre neredeyse bir yıl sonra başlamıştır. Bu farklılık gelişen ülkelerdeki borsa hareketleri bu ülkelere giren uluslar arası sermaye ya da ‘‘ sıcak para’’ denilen fonların yönünden ve miktarından kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerin borsalarındaki düşüş büyük varlık kayıplarına yol açarken gelişen ülkelerdeki borsa hareketleri aynı zamanda dış açıkların fonlanması ya da yeni yatırımların beslenmesini zorlaştırdığı anlamına gelmektedir (Altuğ, 2009: 73-75).

ABD’de başlayan finansal kriz Avrupa ülkeleri Japonya gibi ülkeleri etkilediği gibi diğer taraftan da ABD reel sektörünü olumsuz etkilemiştir. Avrupa ülkeleri ve Japonya bankaları portföylerinde ABD finansal sektörü hisse senetleri tahvilleri ve türevlerini bulundurmaktayken bunların değerlerinin düşmesi hatta bazılarının tamamen sıfırlanması bu bankaları da ciddi finansal kriz içine sürüklemiştir. Neticede bu ülke hükümetleri kendi mali sektörlerini kurtarmak ve krizden en az zararla çıkabilmek için acil tedbirler ortaya

koymak zorunda kalmışlardır (Hiç, 2009: 17).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin krize giriş aşamasında yüksek kamu borcu ve kamu açığına sahip olması krizle beraber daha da kötüleşen ekonomik koşulların yol açtığı bir şekilde mali olanaklarının çoğunu büyüme ve kalkınma çabasında kullanmak yerine borç çevriminde değerlendirmek zorunda kalmaktadır ki çözüm bağımsız bir borç ortadan kaldırma mekanizmasının oluşturulması olmaktadır. Ülkelerde genel açıdan krizi atlattırmaya bu tür önlemler olarak başlamışlardır (Coşkurlu ve Dağlaroğlu, 2010: 157).

ABD ile beraber en liberal ekonomi politikası izleyen gelişmiş ülke İngiltere olmuştur. Sektörü aniden saran kriz karşısında işçi partisi başkanı Gordon Brown'ın ciddi ve kesin adımları Avrupa'da ilk olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede iflasla karşılaşan üç önemli banka devletleştirilmiştir. İngiltere'nin yanında Danimarka'da da Şubat 2009 itibariyle üç banka devletleştirilmiştir (Hiç, 2009: 18).

Diğer Avrupa hükümetleri finansal krizin etkilerini azaltmak, mevduatın bankalardan kaçmasını önlemek için öncelikle banka mevduatlarında devletin teminat limitini yükseltmişlerdir. Yalnızca Alman maliye bakanı Peer Steinbrück bankalara yardım edilmesine eleştirel yaklaşmıştır. Fakat daha sonra krizin daha da derinleşmesiyle birlikte Alman hükümeti finans kesimine yardım edilmesi gerektiğini kabullenmek zorunda kalmıştır. Örneğin alman hükümeti Ocak 2009'da Commerzbank'ı %24 devletleştirmiş hatta Şubat 2009 ile Ekim 2009 tarihleri arasında geçerli olacak bankaların devletleştirilebileceğine dair bir kanun çıkarmıştır.

Kriz diğer Avrupa ülkelerini de sarsmıştır. Belçika'da Fortis Bank zor duruma düşmüş, İsviçre'de UBS 2008 için 17 milyar dolar zarar göstermiş hatta 2000 kişiyi işten çıkarmak üzere harekete geçmiştir (Hiç, 2009: 19).

2009 Şubat itibariyle ABD hükümetinin kendi finans sektörüne fiilen yaptığı yardım 1.7 trilyon dolar dolayında iken Avrupa ülkelerinin bütünü de kendi finans sektörlerine yaklaşık 2 trilyon dolar yardım sunmuştur.

Ayrıca FED ile beraber İngiltere Bankası, Avrupa Merkez Bankası, Japonya Bankası, İsviçre Bankası gibi gelişmiş ülkelerin merkez bankaları ve ECB de finansal kriz ve

resesyonu hafifletmek için faizleri paralel olarak düşürmüşlerdir (Hiç, 2009: 20).

Bu arada bazı gelişen ülke hükümetleri kendi tedbirlerini yürürlüğe koymaktan geri kalmadılar. Çin 2010'a kadar bir dizi altyapı ve sosyal program çerçevesinde 586 milyar dolarlık bir paket çıkarmış, benzer bir şekilde Hindistan'da 200 milyar dolar değerinde bir canlanma paketi yürürlüğe koymuştur (Altuğ, 2009: 76).

ABD, Avrupa ülkeleri ve Japonya karşılaştıkları ciddi resesyon karşısında devletleştirmeler, yardım programları ve merkez bankalarının faiz indirimlerinin yanında, doğrudan reel ekonomideki resesyonu önleyecek veya hafifletecek bir dizi tedbirler daha almaya başlamışlardır. Bu makro tedbirlerden biri özel tüketim harcamalarını uyararak üzere orta ve düşük gelirli gruplara düşen vergilerin azaltılmasıdır. Yine birçok ülke sağlık hizmetlerini ve eğitim masraflarını artırmış yahut işsizlik sigortalarında iyileştirmeye gitmiştir. Uygulanan bir diğer makro tedbir de kamu yatırımlarının artırılmasıdır (Hiç, 2009: 25).

Hükümetlerin tedbirlerinin yanı sıra IMF ve Dünya Bankası da bazı politikalar ortaya koymuştur. Söz konusu iki kuruluş kredi politikalarının ön koşulu olarak az gelişmiş ülkelere liberal ekonomi kurallarına göre hareket etmelerini, ekonomilerini serbest piyasa mekanizmasına göre yeni baştan düzenlemelerini, kamu girişimlerinin özelleştirilmesini kabul ettirmiştir. Ayrıca 1980'lerden beri izledikleri politikaların tersine faizlerin ve vergilerin düşürülmesi, sıkıntıda bulunan finans kuruluşlarına mali kaynak sağlanması ve devletleştirme gibi politikalar önermişlerdir (Seyidoğlu ve Altınay, 2011: 238).

3.2. Küresel Ekonomik Krize Karşı Türkiye’de Alınan Tedbirler

Küresel mali krize karşı alınan tedbirleri 5 başlık altında toplamak mümkündür(Hazine Müsteşarlığı, 2009: 4-19):

- Likidite destekleri,
- Vergi ve prim destekleri,
- Üretim ve ihracata yönelik kredi ve garanti destekleri,
- Finansman destekleri.
- Diğer

Bu alınan tedbirlerin içerikleri aşağıda yer alan paketler içinde bahsedilecektir.

Türkiye önlem paketlerini uygulamaya koymak için biraz geç kalmıştır. Türkiye’de küresel krizin başladığı 2008 Ekim ayından sonra ilk defa 2009 yılının Mart ayında “Önlem Paketi” ifadesi kullanılmıştır ve o zamana kadar pek fazla önlem alınmamıştır. Bu zamanda çıkan pakete ise “Dördüncü Önlem Paketi” adı verilmiştir. Bundan önceki paketler ise sonradan şu şekilde sınıflandırılmıştır (Apak ve Yılmaz, 2010: 15):

- 2008 yılının ikinci yarısından 2009 yılına kadar olan dönemde tek tek alınan tedbirler “Birinci Önlem Paketi”
- 2009 yılı bütçesinde yer verilen paketlere “İkinci Önlem Paketi”
- Kamuoyunda Torba Kanun adı ile bilinen “İşsizlik Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ise “Üçüncü Önlem Paketi” olarak sınıflandırılmıştır (Öz, 2010: 29).
- Daha sonra ise bir “Dördüncü Önlem Paketi’nin” devamı niteliğinde “Beşinci Önlem Paketi” hazırlanmıştır.
- Nisan ayında kesinleşen paket ise “Altıncı Önlem Paketi” olmuştur.
- Son olarak ise ekonomiyi canlandırmak için kurulan “Yedinci Önlem Paketi” ise istihdam paketidir.

3.2.1. Birinci Önlem Paketi

Yukarıda da bahsetmiş olduğum gibi 2008 yılının ikinci yarısından 2009 yılına kadar olan dönemde tek tek alınan tedbirler “Birinci Önlem Paketi” olarak sınıflandırıldı (Sektörel Dernekler Federasyonu, 2009). Türkiye ekonomisinin istihdam kapasitesinin artırılması için uygulamaya konulması gereken politikalar, yurtiçi kaynaklara dayalı bir üretim yapısının hakim kılınması, yatırım ortamının iyileştirilmesi, istihdam üzerindeki kamusal yüklerin azaltılması, işgücünün niteliklerinin yükseltilmesi gibi alanları kapsamalıdır (Konukman ve Türeli, 2010: 113).

İşgücü piyasalarına yönelik olarak, Mayıs 2008’de benimsenen ve istihdam Paketi olarak anılan 5763 Sayılı Kanun’la getirilen uygulamalar, 2009 yılında genişletilerek sürdürülmüştür (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2011: 26).

Bu paketin toplam büyüklüğü 11.4 milyar lira ve Milli gelire oranı yüzde 1.1 ve bütçe içindeki ağırlığı ise yüzde 5 olarak hesaplandı (Sektörel Dernekler Federasyonu, 2009).

İstihdamı desteklemek için bazı bazı kanun değişiklikleri yapılmıştır. İstihdam paketi olarak adlandırılan düzenlemeleri içeren 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 15.05.2008 tarihli TBMM birleşiminde kabul edilmiştir (<http://www.iskanunu.com>).

İşgücü piyasalarına yönelik olarak, Mayıs 2008'de benimsenen ve İstihdam Paketi olarak anılan bu kanunla getirilen uygulamalar, 2009 yılında genişletilerek sürdürülmüştür (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2011: 27).

Yasa ile getirilen önemli düzenlemeler şunlardır:

‘İş alan alt işveren; kendi işyerinin tescili için asıl işverenden aldığı yazılı alt işverenlik sözleşmesi ve gerekli belgelerle birlikte, birinci fıkra hükmüne göre bildirim yapmakla yükümlüdür. Bölge müdürlüğünce tescili yapılan bu işyerine ait belgeler gerektiğinde iş müfettişlerince incelenir. İnceleme sonucunda muvazaalı işlemin tespiti halinde, bu tespiti ilişkin gerekçeli müfettiş raporu işverenlere tebliğ edilir. Bu rapora karşı tebliğ tarihinden itibaren altı işgünü içinde işverenlerce yetkili iş mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir. Rapora altı iş günü içinde itiraz edilmemiş veya mahkeme muvazaalı işlemin tespitini onamış ise tescil işlemi iptal edilir ve alt işverenin işçileri başlangıçtan itibaren asıl işverenin işçileri sayılır’(resmi gazete,5763/1).

‘İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç özürlü, kamu işyerlerinde ise yüzde dört özürlü ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır. Prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin tamamı, kontenjan fazlası özürlü çalıştıran, yükümlü olmadıkları halde özürlü çalıştıran işverenlerin bu şekilde çalıştırdıkları her bir özürlü için prime esas kazanç alt sınırı

üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin yüzde ellisi Hazinece karşılanır. İşveren hisseline ait primlerin Hazinece karşılanabilmesi için işverenlerin çalıştırdıkları sigortalılarla ilgili olarak 506 sayılı Kanun uyarınca aylık prim ve hizmet belgelerinin yasal süresi içerisinde Sosyal Güvenlik Kurumuna verilmesi ve sigortalıların tamamına ait sigorta primlerinin sigortalı hisseline isabet eden tutarı ile Hazinece karşılanmayan işveren hisseline ait tutarın ödenmiş olması şarttır ” (resmi gazete,5763/1).

İşsizlik ödeneğinin; miktarı, ödeme süreleri ve zamanı ile sigorta primleri:

"Günlük işsizlik ödeneği, sigortalının son dört aylık prime esas kazançları dikkate alınarak hesaplanan günlük ortalama brüt kazancının yüzde kırkıdır. Bu şekilde hesaplanan işsizlik ödeneği miktarı, 4857 sayılı İş Kanununun 39 uncu maddesine göre onaltı yaşından büyük işçiler için uygulanan aylık asgari ücretin brüt tutarının yüzde seksenini geçemez"(resmi gazete/15).

"İşyerinde geçici olarak en az dört hafta işin durması veya kısa çalışma hallerinde işçilere çalıştırılmadıkları süre için işsizlik sigortasından kısa çalışma ödeneği ödenir. Kısa çalışma süresi, zorlayıcı sebebin devamı süresini ve herhalde üç ayı aşamaz. İşçinin kısa çalışma ödeneğine hak kazanabilmesi için, çalışma süreleri ve işsizlik sigortası primi ödeme gün sayısı bakımından işsizlik ödeneğine hak kazanma şartlarını yerine getirmesi gerekir"(resmi gazete/18.)

"18 yaşından büyük ve 29 yaşından küçük olanlar ile yaş şartı aranmaksızın 18 yaşından büyük kadınlardan; bu maddenin yürürlük tarihinden önceki altı aylık dönemde prim ve hizmet belgelerinde kayıtlı sigortalılar dışında olması şartıyla, bu maddenin yürürlük tarihinden önceki bir yıllık dönemde işyerine ait prim ve hizmet belgelerinde bildirilen ortalama sigortalı sayısına ilave olarak bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içinde işe alınan ve fiilen çalıştırılanlar için; 506 sayılı Kanunun 72 nci ve 73 üncü maddelerinde sayılan ve 78 inci maddesi uyarınca belirlenen prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerini İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanır" (resmi gazete/20).

Bu verilere göre artan kadın ve genç istihdamı 2009 yılı itibariyle, yaklaşık 35 bin'dir. 2009 yılında, SGK' ya genç ve kadın istihdamı prim teşviki kapsamında işsizlik Sigortası Fonu'ndan 81 milyon TL transfer yapılmıştır.

...mahullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primlerinden, işveren hissesinin beş puanlık kısmına isabet eden tutar Hazinece karşılanır.(resmi gazete/24) Bu önlem Ekim 2008 tarihinden itibaren geçerli olduğu için, esas uygulama zeminini 2009'da bulmuştur. Bu kapsamda 2009 yılında SGK' ya merkezi yönetim bütçesinden 3,357 milyon TL aktarılmıştır (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2011: 27).

Ayrıca 4447 sayılı Yasa'nın bazı madde veya fıkralarında değişiklikler yapılmıştır(5763/13,14,15,16,17,18,19,20).

Sonraki maddelerde değişik kanunlarda düzenlemeler yapılmış, kanunun getirdiği hükümlerin yürürlük tarihleri belirlenmiştir (5763/28,29,30,31,32,33,34,35,36,37,38,39).
<http://www.iskanunu.com>

Bu dönemde ekonomi yönetiminin aldığı öne çıkan önlemler özetle şunlardır:

- Özellikle dış talep dış fon eksikliğinin oluşturduğu likidite sorununu çözmeye odaklandı (Sektörel Dernekler Federasyonu, 2009).
- 26 Kasım 2008 tarihinde 350 TL kredi hacimli, sıfır faizli istihdam endeksli "Cansuyu Kredisi Desteği" programı başlatılmıştır. İmalatçı Esnaf ve Sanatkarların, finansman ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve piyasada yaşanan nakit sıkışıklığın giderilebilmesi amacıyla ilk defa verilmiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2011: 25).
- Yukarıda da bahsetmiş olduğum gibi vergi borçları ve SSK prim yükümlülükleri yeniden yapılandırıldı. Sicil affı ve tasarrufların ekonomiye kazandırılmasına yönelik önlemler ile finans kesimine para aktarımı sağlandı. Karşılıklar yönetmeliği değiştirilerek kredi mekanizmalarının çalışması kolaylaştırıldı. Hazinesinin garanti limiti artırıldı. GAP Eylem Planı ile krizin bölgesel etkileri aşılmaya çalışıldı (Sektörel Dernekler Federasyonu, 2009).

3.2.2 İkinci Önlem Paketi

2009 yılı bütçesinde yer verilen tedbirler ise “İkinci Önlem Paketi” olarak adlandırılmıştır. Ancak ikinci önlem paketinde yer alan konuların, birinci paketin devamı niteliğinde olması sebebiyle ayırt edilmesi güçtür. Gelen yoğun talep karşısında, KOSGEB`in bütçe olanakları ve Maliye Bakanlığı`nın sağladığı destekle, aynı program çerçevesinde sıfır faizli 2. Cansuyu Kredi Desteği başlatılmıştır. Program kredisinin yüzde 20`si Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi`nde, yüzde 20`si Diğer Kalkınmada Öncelikli yörelerde ve yüzde 60`ı da Normal Yöre ve Gelişmiş Yörelerde bulunan esnaf ve sanatkarlar ile KOBİ`lere kullanılacaktır.

Bununla beraber önlemlerin 2009 yılı bütçesine getirdiği yük açısından, toplam 15.8 milyar liralık büyüklükten bahsedilmektedir ve milli gelire oranı yüzde 1.4, bütçe içindeki ağırlığı ise yüzde 6.1 olarak hesaplanmıştır (Apak ve Yılmaz, 2010: 15-16).

3.2.3. Üçüncü Önlem Paketi

Önlemler arasındaki sinerjiyi değerlendirme yönündeki ilk adım kamuoyunda Torba Kanun adı ile bilinen tam adıyla “İşsizlik Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” oldu. 31 asıl ve 3 geçici maddeden oluşan düzenleme ile; kısa çalışma ödeneği, istihdam, teşvik gibi başlıklarda çeşitli önlemler alındı. (Sektörel Dernekler Federasyonu, 2009) Küresel krize karşı alınan tedbirlerin hiçbirisi istihdama yönelik kapsamlı bir politika bütününe sahip olmazken Sadece “Üçüncü Önlem Paketi” kısa dönem çalışma ödeneği olanaklarını geliştiriyor ve gençler ve kadınların istihdamı konusunda kolaylıklar sağlıyordu (Öz, 2010: 29).

İlk gerçek “Kriz Önlem Paketi” olma niteliği taşıyan “Torba Kanun” kronolojik sebeplerle “Üçüncü Önlem Paketi olarak adlandırıldı. Torba kanun ve ardından çıkarılan 4. ve 5. Önlem Paketleri bu sinerji etkisi ile hem kamuoyunda daha çok yankı buldu, hem de özellikle talep üzerine etkileri daha yoğun hissedildi (Sektörel Dernekler Federasyonu, 2009).

5838 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ekonomik krize karşı bazı önlemler içermektedir. 5763 sayılı kanunda alınan önlemler ile, açıklanan kısa dönemli

istihdamı (kısa çalışma ödeneği) 3 aydan 6 aya çıkararak ve ödemeleri %50 arttıran yeni bir paketle Şubat 2009'da çıkarılan 5838 sayılı kanun ile bütünlenmiştir (Yeldan, 2010: 20). Ödenekten yararlanma süresi Bakanlar Kurulu Kararı ile 31.12.2009 tarihine kadar uzatılmıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2009: 9). Bu program 2005'te ilk hayata geçirildiği dönemde oldukça etkisiz kalmıştır. 2005'te sadece 21 kişi 10.567TL'ye (8.000 \$) hak kazanmıştır. 2007'de 40 çalışan programdan yararlanmaya uygun bulunmuş ve kendilerine 22.051 TL (18.000\$) ödeme yapılmıştır. Başvurular Mart 2009'dan itibaren artmaya başlamış ve Haziran'da 3.439 kişinin başvurusuyla zirveye ulaşmıştır. Eylül 2010 verilerine göre 2008 ile Eylül 2010 arasında 3.582 işletmeden toplam 259.998 çalışan yararlanmış ve programdan toplam 198.8 milyon TL (yaklaşık 150 milyon \$) ödeme almıştır (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2011: 24).

Ayrıca bu program ile aşağıdakiler gerçekleşmiştir:

1- Genç ve kadın istihdam teşvikinin süresi uzatılmıştır. Okulu erken yaşlarda terk edenlere uygun aktif istihdam politikalarından yani iş arama ve eğitim almalarını sağlama gibi imkanlardan faydalanmalarına özel bir önem gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca gelir desteği sağlanarak işsiz olan gençlere aktif olarak iş arama şartı getirilebilir. Ayrıca eğitim programlarına ve işe yerleştirme faaliyetlerine katılma fırsatı sağlanması da bu teşvik için önemlidir (TİSK, 2012: 30).

2- İşsizlik ödeneği yüzde 11 oranında artırılmıştır.

3- Toplum yararına işler için oluşturulan çalışma programlarına aktarılan (TYÇP) kaynak artırılabilecektir (Hazine Müsteşarlığı, 2009: 7). Toplum Yararına Çalışma Programı (TYÇP) *aktif işgücü programının* ek bir parçası olarak Temmuz 2009'da uygulanmaya başlanmıştır (Yeldan, 2010: 23-24). Bu program kamu tarafından finanse edilen düşük ücretli programlardır. İstihdam imkanlarının sınırlı olduğu zamanlarda örneğin ekonomik kriz dönemlerinde işsizlere geçici istihdam imkanı ve gelir sağlamaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu program iş bulma ihtimali en düşük kişileri hedeflemektedir (Çapar Diriöz, 2012: 27).

Ekonomik krizde işlerini kaybetmiş, özelleştirmeler, ekonomik yeniden yapılanma veya doğal afetler nedeniyle işten çıkarılmış çalışanları hedef alacak şekilde tasarlanmıştır. Bu program kapsamında, kamusal iş ya da hizmet karşılığında geçici istihdam ve bunun yanında eğitim ve stajyerlik imkanları sağlanması amaçlanmaktadır. Fazla talep olması durumunda katılımcılar kurayla belirlenecek ve yasal asgari ücret seviyesinde bir gelir alacaklardır. Sosyal güvenlik primleri de ayrıca program tarafından karşılanmaktadır. Bu program ilk etapta *işsizlik sigortası fonundan* toplamda 250 milyon TL (yaklaşık 165 milyon \$) bir pay almıştır. Bu miktar Temmuz ayında kamunun işsizlik sigortası fonuna katkısının yaklaşık %50'sine denk gelen oranda bir miktarla desteklenmiştir. Bu ek destekle birlikte fonun toplam varlığı 511 milyon TL (yaklaşık 370 milyon \$) olmuştur.

Programa dahil olabilmek için aşağıdaki kriterler aranmaktadır(Yeldan, 2010: 23)

- İşsiz olmak ve Türkiye İş Kurumu'na (İŞKUR) resmi olarak kayıtlı olmak,
- En az 18 yaşında olmak,
- Daha önceki TYÇP'lerden yararlanmamış olmak,
- Emeklilik ya da yetim maaşı almıyor, olmak
- Herhangi denk bir program dahilinde kamudan başka bir gelir elde etmiyor olmak.

Programdan yararlanma süresi 6 ay olarak belirlenmiş ve sürede herhangi bir uzatma öngörülmemiştir. Her ne kadar oldukça kapsamlı da olsa, programın en önemli eksikliği kısa vadeli yapısından ve şu ana kadarki düşük istihdam kazançlarından kaynaklanmaktadır. Paketin önemli eksikliği yarattığı istihdamın en fazla 6 ay süreli olması ve izleyen dönemlerde kısa vadede yaratılan bu istihdamı kalıcı ve kayıtlı istihdama çevirecek bir mekanizmadan yoksun olmasıdır (Yeldan, 2010: 24).

4- İŞKUR' un mesleki eğitim faaliyetleri genişletilecektir (Hazine Müsteşarlığı,2009: 7).

- Vasıflı işgücü ihtiyacı karşılanacak ve işgücünün mesleki becerileri geliştirilecektir.
- Eğitim süresince katılımcılara günlük 15 TL ödeme yapılacaktır.
- Program kapsamında 200 bin işsize eğitim sağlanacaktır.

Ayrıca İŞKUR' un *aktif* istihdam programları ağırlıklı olarak mesleki eğitim, işbaşı eğitimi, stajyerlik ve iş başvuru sürecinde danışmanlık gibi bileşenleri barındırmaktadır. İŞKUR' a bu programları tasarlaması amacıyla 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla 511 ve 495 milyon TL'lik bütçeler ayrılmıştır. İŞKUR raporları 2009 yılında toplamda 213,852 kişinin bu eğitim programlarından yararlandığını göstermektedir. Bu kişilerin 21,608'i istihdam garantili kurslardan yararlanırken Ocak-Ağustos 2010 döneminde bu aktif istihdam programlarından 184,586 kişinin yararlandığı ve bunların da 28,986'sı istihdam garantili kursları izlediği belirtilmektedir (Yeldan, 2010: 24).

5- Özürlülerin ve eski hükümlülerin mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyonu, kendi işlerini kurmaları, özürlülerin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojilerine ilişkin projelere kamu kurum ve kuruluşlarının vereceği destekte, proje bedelinin yüzde 50'si sınırlaması bundan sonra uygulanmayacaktır.

6- Sağlık hizmeti sunucuları, sundukları hizmetler karşılığında bir ay içinde düzenledikleri fatura ve ekindeki belgeleri, izleyen ayın 15'ine kadar Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) teslim edeceklerdir. Fatura bedelinin tamamı, fatura teslim tarihinden başlayarak 60 günü geçirmeden sağlık hizmeti sunucularına avans olarak ödenecektir. Fatura ve ekindeki belgeler üzerindeki incelemeler, teslim tarihinden itibaren en geç 3 ay içinde tamamlanarak, avans hesabı kapatılacaktır.

7- 5839 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile de TOBB Üniversitesi, fen lisesi statüsünde özel ilk ve ortaöğretim kurumu açabilecektir ve öğrencilerin de yüzde 70'i burslu olacaktır.

8- 1136 Sayılı Avukatlık Kanunu'nda yapılan değişikliğe göre, Genel Kurulca belirlenen yıllık kesenek, her yılın Ocak ve Temmuz aylarında 2 eşit taksitte ödenecek. Süresi içinde ödenmeyen yıllık keseneğe Merkez Bankası reeskont işlemlerinde uygulanan faiz oranında yıllık gecikme zammı uygulanacaktır. 6 ay içinde borcun tamamının ödenmesi halinde, işlemiş faiz borcu silinecektir. Baro keseneğinin ödenmemesine bağlı olarak yürütülen levhadan ve sicilden silme işlemleri, 6 ay süreyle durdurulacaktır (Apak ve Yılmaz, 2010: 20).

3.2.4. Dördüncü Önlem Paketi

İç talebi canlandırmak amacıyla Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu yüzde 33 azaltılacaktır. KOBİ'lerde paketle birlikte rahatlayacak, bütçeden KOSGEB için ayrılan 200 milyon liralık paya 75 milyon lira daha ilave edilecektir (Apak ve Yılmaz, 2010: 15).

Ayrıca bu paket ile Kamuoyunda en çok yankı uyandıran önlem otomotiv, beyaz eşya, konut ve telekomünikasyonda KDV, ÖTV ve Özel İletişim Vergisi oranlarının indirilmesi oldu (Sektörel Dernekler Konfederasyonu,2009).

16 Haziran 2009 tarihli 1. Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Bazı Mallara Uygulanacak Katma Değer Vergisi ile Özel Tüketim Vergisi Oranlarının Belirlenmesine Dair Karar" ile (Sektörel Dernekler Federasyonu,2009);

- 1- İç talebi canlandırmak amacıyla bazı sektörlerde 15.06.2009 tarihine kadar uygulanan geçici ÖTV indiriminin oranları yeniden belirlenerek süresi 30.09.2009 tarihine kadar uzatılmıştır. Buna göre;
 - Motor silindir hacmi 1600 cm³'ü geçmeyen otomobillerde yüzde 37'den yüzde 18'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 27 olarak,
 - Üstü kapalı kasalı ticari araçlarda yüzde 10'dan yüzde 1'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 3 olarak,
 - Açık kasalı ticari araçlarda yüzde 4'ten yüzde 1'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 2 olarak,
 - Çekiciler, midibüsler, özel amaçlı taşıtlar ve kamyonlarda yüzde 4'ten yüzde 1'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 1 olarak,
 - Otobüslerde yüzde 1'den yüzde 0'a indirilen ÖTV oranı, yüzde 0 olarak,
 - Minibüslerde yüzde 9'den yüzde 2'ye indirilen ÖTV oranı, yüzde 4 olarak,
 - 250 cm³'ü geçmeyen motosikletlerde yüzde 22'den yüzde 11'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 16 olarak,

- Beyaz eşyada yüzde 6,7'den yüzde 0'a indirilen ÖTV oranı, yüzde 2 olarak uygulanacaktır.

2- Mobilya ve bilgisayarda 30.06.2009 tarihine kadar yüzde 18 yerine yüzde 8 olarak uygulanan KDV oranının süresi 30.09.2009 tarihine kadar uzatılmıştır.(Hazine Müsteşarlığı, 2009: 6) Toplam büyüklüğü 2.2 milyar lira ve milli gelire oranı yüzde 0,2 bütçe içindeki ağırlığı ise yüzde 1 olarak hesaplandı.

3.2.5. Beşinci Önlem Paketi

Bir önceki paketin devamı niteliğinde olan “Beşinci Önlem Paketi”nde Bu paketin toplam büyüklüğü 900 milyon lira ve milli gelire oranı yüzde 0,1 bütçe içindeki ağırlığı ise yüzde 0,3 olarak hesaplandı. Bu paketle KDV ve ÖTV indirimleri, Mobilya, bilişim, büro malzemeleri ve iş makinelerine yaygınlaştırıldı. Ayrıca konut alım satımında tapu harcı oranları düşürüldü (Sektörel Dernekler Federasyonu, 2009).

3.2.6. Altıncı Önlem Paketi

Kredi garanti fonu olarak adlandırılan özel sektör ile bankalar arasındaki kredi akısını düzenleyen yapıya yeni bir işlev ve daha etkili bir rol ve fonksiyon verilmiştir. Hazine 1 Milyar TL ile fona katkıda bulunmuştur. Bu katkının etkisi bankacılık sistemi dinamikleri sayesinde ortalama on katına çıkmıştır. Özel sektöre kredi desteği sağlanırken, bankaların bilançoları sağlıklı yapıda kalmıştır.

Hem ABD hem de Avrupa'da özel ve kamu sektörlerinin çok anlamlı işbirlikleri olmaktadır. Bu işbirliği, krizin etkilerini azaltmaya yardımcı olacak, tüm tarafların ortak dayanışmasını gösterecek, böylece de en fazla ihtiyacımız olan beklentilerin hızla düzelmesine de yardımcı olacaktır (Apak ve Yılmaz, 2010: 15-21).

3.2.7. Yedinci Önlem Paketi

Bu paket istihdam paketidir. Bu paket işsiz sayısındaki hızla artış sebebiyle hazırlanmış olup, işsizlere uzun vadede meslek kazandırmayı, kısa vadede de geçici iş sağlamayı amaçlamaktadır. Paketteki önlemlerin en az 500 bin kişiye doğrudan istihdam, 200 bin kişiye de mesleki eğitim kazandırması planlanmaktadır (Apak ve Yılmaz, 2010: 23).

Yapısal dönüşümün de etkisiyle her ekonomik krizde daha yüksek bir düzeye tırmanan işsizlik oranları karşısında işgücü piyasalarında yaşanan olumsuzlukların kendiliğinden düzelmeyeceğinin geç de olsa farkına varan Türkiye, aktif istihdam programları uygulamasını genişletti. Kapsamlı ve eş zamanlı uygulama öngören bir işsizlikle mücadele paketi Haziran 2009’da açıklandı. Ancak gerekli yasal değişiklikler, küresel krizin başlamasından neredeyse bir yıl sonra, Ağustos 2009’da tamamlanabildi. İç talebi artırmaya ve kredi garanti fonu ile yeni yatırımları teşvik gibi ekonomik durgunluğu gidermeye yönelik düzenlemelerle birlikte paketin üç ana unsurundan birisi olan istihdama yönelik önlemler, Başbakanlık ve Çalışma Bakanlığı tarafından ortaklaşa hazırlandı.

“İstihdam Destek Paketi” (Hazine Müsteşarlığı, 2009: 9);

- 120 bin işçiye geçici doğrudan istihdam sağlanması;
- 200 bin işsize mesleki beceri kazandırma eğitimi ve günlük 15 TL ücret verilmesi;
- 10 bin işsize girişimcilik eğitimi ve danışmanlığı yanında mali destek sağlanması; 100 bin
- Genç stajyere altı aya kadar günlük 15 TL ücret;
- Yeni istihdama 6 ay süreli işveren prim desteği gibi uygulamaları içeriyor (Öz,2010,29).
- İşyerlerinde mevcut istihdamın üzerinde oluşturulacak ilave istihdam için prim desteği sağlanacaktır.
- İşyerlerinde Nisan 2009’daki mevcut istihdama ilave olarak işe alınan işçiler için uygulanacaktır.
- Başvuru süresi 2009 yılı sonunda sona erecektir. Başvuru süresini 6 ay uzatmaya Bakanlar Kurulu yetkili olacaktır.
- Asgari ücret üzerinden işveren primi 6 ay boyunca devlet tarafından karşılanacaktır. Yararlanma süresini 6 ay uzatmaya Bakanlar Kurulu yetkili olacaktır.

3.2.8. 2012 Teşvik Paketi -Yatırımlarda Devlet Yardımları

Yeni teşvik paketi 19 Haziran 2012 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu paket ile Türkiye 6 bölgeye ayrılacak; yatırımlara vergi, faiz ve prim desteği verilecek. Yatırımlar için yer tahsis edilecek.

Bu kararın amacı; kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma- geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir (Resmi Gazete, 2012/330519).

Yeni Teşvik Sistemi şu şekildedir:

Genel Teşvik Uygulamaları:

- KDV istisnası
- Gümrük vergisi muafiyeti

Bölge ayrımı yapılmaksızın; teşvik edilmeyecek yatırım konuları ile diğer teşvik uygulamaları kapsamında yer almayan ve belirlenen asgari sabit yatırım tutarı şartını sağlayan yatırımların, KDV İstisnası ve Gümrük Muafiyeti destekleri ile desteklenmesine devam edilecektir.

Yatırımın 6. Bölgede yapılması halinde ise yeni bir uygulama olarak asgari ücret üzerinden hesaplanan ‘‘Gelir Vergisi Stopajı Desteği’’ ve ‘‘Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği’’ sağlanacaktır

Bölgesel Teşvik Uygulamaları (Ekonomi Bakanlığı,2012: 8):

- KDV İstisnası
- Gümrük Vergisi Muafiyeti

- Vergi İndirimi
- Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği
- Yatırım Yeri Tahsisi
- Faiz Desteği

Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki

- KDV İstisnası
- Gümrük Vergisi Muafiyeti
- Vergi İndirimi
- Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği
- Yatırım Yeri Tahsisi

Stratejik Yatırımların Teşviki

- KDV İstisnası
- Gümrük Vergisi Muafiyeti
- Vergi İndirimi
- Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği
- Yatırım Yeri Tahsisi
- Faiz Desteği
- KDV İadesi

Buna göre, karar kapsamında yer alan desteklerin uygulanması açısından iller, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak altı bölgeye ayrıldı.

Yeni teşvik paketine göre, sabit yatırım tutarı 1 ve 2' inci bölgede olan asgari 1 milyon lira, diğer 4 bölgede ise asgari 500 bin lira olan yatırımlar bölge ayrımı yapılmaksızın KDV

istisnası, gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için) ve sigorta primi işveren hissesi desteği (tersanelerin gemi inşa yatırımları için) teşviklerinden yararlandırılacaktır.

Bölgesel teşvik uygulamalarında iller itibarıyla bazı sektörler, ilin bulunduğu bölgedeki şartları sağlamaları halinde, gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsis, faiz desteği (3, 4, 5 ve 6'ncı bölgelerdeki yatırımlar için), gelir vergisi stopajı ve sigorta primi destekleri (her ikisi de 6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için) sağlanacaktır (Sabah Gazetesi,19.06.2012).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel ekonomik kriz birçok noktadan toplum yaşamını derinden sarsmıştır. Krizin işgücü piyasalarındaki etkisi çok uzun sürmüştür ve yükselen işsizlik oranları ülkeleri hem ekonomik hem de psikolojik yönden etkilemiştir.

İşçi çıkarımları ile işini kaybedenlerin yanı sıra işgücü piyasasına yeni giren gençlerinde iş bulamaması, düşük ücretlerle çalışılmasına ve esnek üretim faktörlerinden olan emeğin sömürülmesine yol açmıştır. İşsizliğin tamamen sıfır düzeyine indirilmesi mümkün olmasa da en az düzeye indirilmesi için önlemlerin alınması gerekmektedir. Tabii ki bunun yanında ilerleyen teknoloji, çalışan kişi sayısını azalttığı için istihdamın artmasını sağlamak da her geçen gün daha da zorlaşmaktadır.

Dünyada krize karşı da bir takım önlemler alınmıştır. İlk adımlardan bir tanesi bazı bankaların devletleştirilmesi olmuştur. Bunun yanında hükümetler finans sektörlerine yardımda bulunmuş, faizleri düşürmüşlerdir. Ayrıca vergilerin azaltılması, işsizlik sigortalarında iyileştirmeler, kamu yatırımlarının artırılması gibi tedbirler alınmıştır. IMF ve Dünya Bankası da bu alınan hükümet tedbirlerini öngörmüştür.

İstihdamı korumak için mikro boyutlu değil makro boyutlu önlemlerin alınması önem arz etmektedir. Sadece işçi, işveren ya da sendikaların ele aldığı önlemler ile bu yetersiz kalacaktır. Doğru iktisadi ve mali politikalar uygulamaya konulması gerekmektedir. İstihdamı arttırıcı politikaların uygulanması, üretimin ve verimliliğin arttırılması, nüfus artış oranının düşürülmesi, kayıtdışı ekonomi sorununun çözülmesi gibi... Türkiye açısından bakıldığında küresel ekonomik krizden sonra krizin etkilerinin azaltılması için, kısa ve uzun vadede uygulanacak bir dizi önlemler alınmışsa da en önemli yapısal sorunlarından olan işsizliğin istenilen boyuta gerilemesine yetmemiştir. İşsizlikle çözüm yolları açısından ekonomik kaynakların daha çok yatırımlara ve üretken alanlara yönelmesini sağlayacak önlemler ve mekanizmalar geliştirilmelidir. Yatırımlar, özellikle sanayi kesiminde ihracat ve istihdam politikaları ile bağ kurması açısından önemlidir.

Türkiye’de reel sektörün krizden en az zararlı çıkması için önlem paketleri ile yatırım ve istihdama yönelik teşvik yasaları çıkarılmıştır. En önemlilerinden bir tanesi 2008 de

benimsenip 2009 yılında da genişletilerek sürdürülen istihdam paketidir. İşsizlik ödeneği ve kısa çalışma ödemelerinden yararlanılabilme şartları kolaylaştırılmıştır. İmalatçılara destek amacıyla sıfır faizli kredi destekleri sağlanmıştır. İşveren işçilik maliyetlerini azaltmak için işveren payından % 5'lik SGK indirimi uygulanmasına geçilmiş, yankı uyandıran vergi oranları indirilmiştir. Bunun yanında yine istihdama yönelik olarak genç ve kadın istihdamının teşvik süresi uzatılmış; iş ve eğitim olanaklarına daha fazla kaynak aktarımı yapılmıştır. Son olarak da Türkiye 6 bölgeye ayrılarak bölgesine göre yatırımlara vergi, faiz ve prim desteği sağlanması amacıyla yeni teşvik paketi 19 Haziran 2012' de çıkarılmıştır.

Göz ardı edilmemesi gereken ise uygulanan politikaların kısa vadeli ve krizi atlattık için olmaması gerektiğidir. uzun vadeli politikalarla yapısal değişim yapılmalı ve bunun yanında küresel krize karşı alınacak tedbirlerin ulusal düzeyde, küresel aktörlerin devreye girmesi ve hükümetler arasında koordinasyon bütünlüğü önemlidir.

Türkiye, yukarıda sayılanların birçoğunu yapmıştır diyebiliriz. Kriz bitti kampanyası uygulamış ve piyasada güven oluşturmaya çalışmış, gerekli önlemler almış, vergi indirimi ve ertelenmesi sağlayarak para arzını artırmış, ülkemizin krizden olumsuz etkilenmesini azaltmış ve ekonomi grafiğini yukarıya çıkarmıştır. Kriz sonrası ekonomi grafiğine genel itibariyle baktığımızda, cari açık azalırken, istihdam ve işgücüne katılım oranları artmış, işsizlik rakamları düşmüş ve kayıtdışı istihdam oranı da gerilemiştir. Türkiye'nin 2011 yılında büyüme hızı %8,5 olmuştur. Böylece 2008 krizinin gelir kayıpları telafi edilirken, dünyada en hızlı büyüyen ikinci ülke de olmuştur. 2012 yılında kredi notu 18 yılın ardından ilk kez yatırım yapabilir seviyeye gelmiştir.

Fakat burada üzerinde durulması gereken bir konu ise bu büyümeye karşılık ne kadar tasarruf edildiğidir. Türkiye'de yeterli ölçüde tasarruf edilmemiştir. Böylece büyüme yatırımlarla ve yatırımlarda tasarruflarla karşılandığı için tasarruf-yatırım açığı oluşmuştur. Bu açık ise daha çok dışarıdan gelen kaynaklar ile sağlanmıştır. Bu da cari açığa sebep olmuştur. Bununla birlikte yeterli düzeyde istihdam sağlanmamıştır.

Türkiye'de işsizliğin yapısal sorunları arasında, nüfus artışına karşılık yeterli istihdamın sağlanamaması, iç göç yaşanması, teknolojik gelişmeler, tarımsal nüfusun fazlalığı, çalışma koşullarının esnek olmaması, bölgesel kalkınmışlık farkları, işgücü maliyetlerinin fazlalığı ve

gençler arasında işsizlik oranlarının yüksekliği sayılabilir. Özellikle Türkiye’de yeterli ölçüde olmayan, gençlerin ve kadınların istihdamına yönelik teşviklerin sağlanması işsizliğin azaltılması bakımından gereklidir. İstihdam sağlanırken ise düşük ücretli, insan onuruna yakışmayacak işlerde değil, kişinin vasıflarına uygun ve hayatını iyi bir şekilde devam ettirebilecek ücretlerde istihdam edilmesi ayrıca önemli bir husustur.

Türkiye’de, tarımdan ayrılan işgücünün kente göçü ve 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz 2008 öncesi de işsizliğin yüksek olmasına etki eden konulardandır. Yani 2008 kriz sonrası yapılan düzenlemeler ile işsizliğin eski rakamlara düşmesi Türkiye’nin işsizlik sorununun bittiği anlamına gelmemektedir. Krizin etkilerinin azaltılması anlamına gelmektedir. İşsizlik rakamlarının düşmesine etki eden sebeplerin arasında; işlerine dönenlerin yanı sıra, daha önce göç edip şehre gelenlerin işlerini kaybetmeleri üzerine kırsal alanlara geri dönmeleri ve iş aramaktan vazgeçen kesimin olmasıdır. Bu sebepler işsizlik rakamlarının ileride tekrar artması ihtimalini düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

- AKMEŞE, H. ve H.ÇETİN (2009), 2008 Dünya Ekonomik Krizinin Türkiye Ekonomisi ve Türk-Azeri Ekonomik İlişkileri Üzerindeki Etkileri, c.12, S.1-2, s.105-117
<http://www.jas-khazar.org/2009-12-/2008%20DUNYA%20EKONOMIK%20KRIZININ%20TURKIYE%20EKONOMISI%20VE%20TURK.pdf>(12.Ekim 2011).
- AKTAN, C. C. ve H. ŞEN (2001), ‘‘Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri’’, Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı-II, c.7, S.42, s.1225-1230.
- AKTAN, C. C. ve H. ŞEN (2002), Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri, Yeni Türkiye, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-kalite/aktan-sen-ekonomik-kriz.pdf (12.Nisan 2011).
- ALTUĞ, S. (2009), ‘‘Kriz Dünya ve Türkiye’’, TİSK Akademi, C.4, S.2, s.70-80.
- APAK, S. ve G. YILMAZ (2010), ‘‘Türkiye’de Kriz Döneminde Açıklanan Ekonomik Önlem Paketleri’’, Beykent Üniversitesi, İİBF
<http://journal.mufad.org/attachments/article/220/2.pdf> (5 Nisan 2012).
- ARCA, C. (2012), Kayıtdışı İstihdam Gerçeği ve Mücadele Yöntemleri,
<http://www.isvesosyalguvenlik.com/anasayfa/makale6.htm> (23 Mart 2011).
- AYDEMİR, B. (2011), ‘‘Kriz Sonrası İstihdam Sorunları ve Yapılan Düzenlemeler: Türkiye Örneği. Uluslararası Sempozyum-5: Küresel Kriz Sonrasında Ekonominin Yeniden Yapılanması’’, Ankara, Nobel Yayın.
- AYDIN, Ü. (2006), ‘‘Türkiye’de 1980 Sonrasında Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi’’, Yüksek Lisans Tezi, Ünal Aysal Tez Değerlendirme Yarışma Dizisi, İstanbul, Ofset Hazırlık ve Baskı
- BAĞDADIÖĞLU, E. (2009), Kriz ve İşten Çıkarmalar, Türk-İş, S.383, s.108-111.

- BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER (2011), Derinleşen Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisine Yansımaları: Ücretli Emek ve Sermaye, Ankara, <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org> (15.06.2012).
- BİLGİN, V. (2010), ‘‘İşsizlik ve İstihdam’’, 12.Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi, Ankara, Aydoğdu Ofset
- COŞKUN, K. T. (2004), Ekonomik Krizler, Vergi Denetmenler Derneği, Ankara, Şafak Matbaacılık.
- COŞKURLU, E. ve T. DAĞLAROĞLU (2010), Gelişmekte Olan Ülkelerin Küresel Ekonomik Krize Karşı Geliştirdikleri Ekonomi Politikaları (Global Kredi Krizinin Gelişmekte Olan Piyasa Ekonomilerine Etkileri ve Politik Seçenekleri), İstanbul, İktisadi Araştırma Vakfı.
- ÇAPAR DİRİÖZ, S. (2012), ‘‘İstihdamın Artırılmasında Aktif İşgücü Politikalarının Rolü’’, Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, No.2835.
- DİNÇER, Ö. (1996), Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, İstanbul, Beta Basımevi.
- DİNLER, Z. (2003), İktisada Giriş, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları.
- DİSK (2011), Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Sanayide İstihdam ve Reel Ücretler Raporu, <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=1003> (1 Mayıs 2012)
- DPT (2007), Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT:2709-ÖİK:662, Ankara, <http://www.dpt.gov.tr>, (2 Şubat 2012).

- DPT (2001), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, İş Gücü Piyasası ÖİK raporu: Çalışma Hayatı Alt Komisyonu Raporu, DPT. 2643 - ÖİK. 651, Ankara <http://www.dpt.gov.tr> (2 Şubat 2012).
- EĞİLMEZ, M. (2009), Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi, 5. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- EKİN, N. (2000), ‘‘Türkiye’de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları’’, Yayın No:2000–33, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayını.
- EKONOMİ BAKANLIĞI (2012), Yeni Teşvik Sistemi, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/459D1E1B-AD17-FF9A-A40AC03569331_A8_5_/6Nisan_Sunum_son.pdf, (22 Kasım 2012)
- ERCAN H. (2010), ‘‘Küresel Krizin İstihdama Etkisi’’, Türkiye, İLO, Ankara, S.75-99 <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/index.htm> (30 Ocak 2011).
- ERTUNA, Ö. (2001), ‘‘Türkiye’de Ekonomik Krizler, Nedenleri ve Çıkış Yolları’’, Yeni Türkiye. Ekonomik Kriz Özel Sayısı-I C.7, S.41, s.488-495
- FIRAT, H. İ. (2006), ‘‘Ekonomik Kriz Gerekçesiyle Ücretten İndirim Yapılması ve Ücretsiz İzin Uygulamaları Üzerine’’, www.alomaliye.com (08 Ekim 2012)
- GORZ, A. (2001), Yaşadığımız Sefalet, çev. Nilgün Tural, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- GÖKÇE, D, S. GÜRSEL ve O. ALTINDAĞ (2010), ‘‘Türkiye’nin Ekonomi Saati Hızlı Çalışıyor’’, Betam Araştırma Notu. 10/65
- GÜNDOĞAN, N. ve M.K. BİÇERLİ (2004), Çalışma Ekonomisi, 2.Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını.
- GÜRSEL, S. Ve G. UYSAL KOLOŞİN (2011), ‘‘Kriz Kadın ve Erkeği Farklı Etkiledi’’, İŞKUR, S.1, <http://www.iskur.gov.tr> (4 Mart 2012).

- GÜRSOY, M. (2009), Ekonomik Ve Finansal Krizler Dünü Bugünü, İstanbul, MG Yayınları.
- HANÇERLİOĞLU, O. (1999), Ekonomi Sözlüğü, 11. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- HATİPOĞLU, Z. (1967), İktisadi Kalkınma, İstanbul, Hamle Matbaası.
- HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (2009), ‘‘Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri’’,10 Ağustos 2009,<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous> (1 Ekim 2012)
- HİÇ, M. (2009), Ekonomik Kriz ve Türkiye, Beykent Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, Mega Basım.
- ILO (2009), Global Employment Trends. International Labour Office. – Geneva: ILO, January 2009, s.15-23 <http://www.ilo.org> (10 Ağustos 2012)
- IMF (2002), Eye of the Storm: New-Style Crises Prompt Rethink About Prevention and Resolution Measure, Finance & Development, December. s.4-7.
- ISMMMOa, (2009), ‘‘Ücretler Yüzde 12 Eridi’’, Çalışan Yoksullaştı, http://archive.ismmmo.org.tr/docs/basin/2009/bulten/25102009_ucretlereridi.pdf (5 Nisan 2012).
- ISMMMO (2009), ‘‘Gencim, Çalışkanım Ama İşsizim’’, İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, <http://www.istanbulsmmmmodasi.org.tr> (11 Nisan 2012).
- IŞIK, N ve O. CEYLAN (2010), Küresel Krizin İstihdam Üzerindeki Etkileri:Karaman İli Örneği, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar, s.107-120 www.kmu.edu.tr (5 Nisan 2012)
- IŞIK, S, K. DUMAN ve A. KORKMAZ (2004), Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması, D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, c.19, S.1, s.47-55
- İŞKANUNU, İstihdam Paketinin Önemli Noktaları, <http://www.iskanunu.com/yasal-degisiklikler/310-istihdam-paketinin-onemli-noktalari.html>(5 Ekim 2012)

- İŞKUR, ‘İstihdamda 3i’ S.1, Ocak-Şubat-Mart 2011, <http://www.iskur.gov.tr> (20 Mayıs 2012).
- İŞKUR, (2010) İşsizlik Sigortası Fonu Aylık Basın Bülteni, <http://www.iskur.gov.tr/LoadExternalPage.aspx?uicode=statikbultenindex> (12 Şubat 2012).
- KALKAN, S. (2011), ‘Toparlanmanın Üçte Biri Tamam Ama Bir Problemimiz Var’, TEPAV http://www.tepav.org.tr/upload/files/1294143429-6.Toparlanmanin_Ucte_Biri_Tamam_Ama_Bir_Problemimiz_Var.pdf (21 Mart 2012).
- KANSU, A. (2004), Türkiye 1994 ve 2001 Krizler, Derin Yayıncılık.
- KAPAR, R. (2006), Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi, DİSK Birleşik Metal İş Yayınları, İstanbul, Uğur Matbaacılık.
- KARABIÇAK, M. (2010), ‘Küresel Krizi Tetikleyen Nedenler ve Küresel Krizin Türkiye Boyutu’, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler, c.15, S.3, s.251-270
- KARAKAYALI H, İ.DİLBER, E. HAPAKTAN ve F. SAYIN (2011), ‘Kriz Sonrası İstihdam Sorunları ve Çözüm Önerileri’, Uluslar arası Sempozyum-5: Küresel Kriz Sonrasında Ekonominin Yeniden Yapılanması, Ankara, Nobel Yayın.
- KİBRİTÇİOĞLU, A. (2001), ‘Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler 1969-2001’, Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı-I c.7, S.41, s.174-182
- KLEİN HOWERD S. (1993), ‘Durun İşinizi Batırıyorsunuz’ çev. A.Haykır, Ankara,Öteki Yayınevi
- KONUKMAN A. ve R.A. TÜRELİ (2010), ‘Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları ve Geleceğe İlişkin Düşünceler’, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, c.21, S.75, s78-122.

- KOYUNCU, M. ve F. ŞENSES (2004), “Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri”, <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0413.pdf> (18 Mayıs 2012).
- KÖKLÜ, A. (1973), Makro İktisat, Ankara, “S” Yayınları.
- KULAKSIZ, Y. (2008), “Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları”, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Değerlendirilmesi, İŞKUR Uzmanlık Tezi, Ankara
- KÜÇÜK, F. ve M. N. BAYUK. (2007), “Kriz Ortamında Bir Başarı Faktörü Olarak Çalışanların Kurum İmajı”, Journal of Yaşar University, s.14-24. http://joy.yasar.edu.tr/makale/no7_vol2/11_kucuk_bayuk.pdf (05 Ocak 2011).
- LORDOĞLU, K, N. ÖZKAPLAN, M. TÖRÜNER (1999), Çalışma İktisadı, 3. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayınları.
- MAHIROĞULLARI, A. ve S. BAŞEL (2010), “2008 Ekonomik Krizi Sürecinde Türkiye’de Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Uygulaması”, 12. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi, Ankara, Aydoğdu Ofset.
- MESS, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası, <http://www.mess.org.tr/ti.asp?eid=3798&icid=0> (18 Mayıs 2012).
- MURAT, S. (2007), Dünden Bugüne İstanbul’un İşgücü ve İstihdam Yapısı. Yayın No: 2007-73, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası.
- NAOKO OTOBE (2011), Global Economic Crisis, Gender and Employment : The Impact and Policy Response. International Labour Office, Employment Sector, s.1-60. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms154198.pdf (10 Kasım 2012).
- OĞUZ, S. (2011), ”Ha Gayret ABD’yi Yakalayacağız”, Türk Metal, S.138, s.48-49.

- OLHAN, E. (2011), Türkiye’de Kırsal İstihdamın Yapısı, http://www.undp.org.tr/povRedDocuments/YEM_Kirsal%20Istihdam.pdf (25 Şubat 2013)
- ONGA TUNÇCAN, N. (2005), ‘‘Ekonomik Krizin Emek Piyasalarına Etkileri’’, DİSK Birleşik Metal-İş, İstanbul, Net Basım ve Yayıncılık.
- ÖZ, S. (2010), ‘‘Kriz ve İşsizlik: Başarı Örnekleri ve Çözüm Önerileri’’, İstanbul: TÜSİAD-Koç Üniversitesi Araştırma Formu <https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/45437/1/638369436.pdf> (3 Şubat 2013)
- ÖZATAY F. (2009), Finansal Krizler ve Türkiye, İstanbul, Doğan Kitap.
- ÖZDEMİR, M. Ç. (2010), Küresel Kriz Çerçevesinde İşgücü Piyasalarına Sosyo-Politik ve İktisadi Yaklaşım, Çalışma Ekonomisi Seçme Yazılar-3, Ankara, Gazi Kitabevi.
- ÖZGÜVEN, A. (2001), ‘‘İktisadi Krizler’’, Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı I. c.7, S.41, s.50-59.
- PALAMUT, M. E. ve F. GİRAY (2001), ‘‘Cumhuriyetten Günümüze Yaşanan Mali Krizler ve Uygulanan Politikalar’’, Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı-I c.7, S.41, s.20-35.
- PARASIZ, İ. (2009), Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi, İstanbul, Ezgi Kitabevi.
- PETERS, T. J. ve R. H. WATERMAN (1987), Yönetme ve Yükselme Sanatı: Mükemmeli Arayış, çev. S. Sargut, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
- RESMÎ GAZETE, 5763/1 www.resmigazete.gov.tr/ (22 Kasım 2012)
- SABAHA GAZETESİ, (19 Haziran 2012), Yeni Teşvik Paketi Yürürlüğe Girdi.
- SEKTÖREL DERNEKLER FEDERASYONU, (2009), <http://www.sedefed.org/default.aspx?pid=60978&nid=57158> (3 Ekim 2012)

- ŞEN, M.K. (2011), ‘‘Kayıtdışı ile Mucadele Sendikalaşmakla Mmkündür’’, Turk Metal. S.138, s.30-33
- TANSEL, A. (2002), ‘‘İktisadi Kalkınma Ve Kadınların İşgücüne Katılımı: Türkiye’den Zaman-Serisi Kanıtları Ve İllere Göre Yatay Kesit Kestirimleri’’, ERC Working Papers in Economics, s.1-31
- TES-İŞ, (2009), ‘‘İşsizlikte Cumhuriyet Tarihi Rekoru’’, Mart 2009, s.33-34.
- TİSK (2012). Küresel Krizde İşsizlikle Mucadele ve Genç İstihdamının Artırılmasına Yönelik Tedbirler: Ülke Örnekleri, Yayın No:317.
- TÖRE, N. (2001), ‘‘Kriz ve Türk Çalışma Hayatı’’, Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı-II c.7, S.42, s.1148-1161.
- TUNALI M. (2001), ‘‘Türkiye Ekonomik Krizinin ve Krizlerinin Sebepleri’’, Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı I. c.7, S.41, s.99-105
- TÜİK (2009), Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Aralık Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/takvim/tkvim.zul#tb2> (17 Nisan 2011).
- TÜİK (2011), Hanehalkı İşgücü Anketi, <http://www.tuik.gov.tr> (15 Nisan 2011).
- TÜİK (2010), Tanımlamalar ve Kavramlar, <http://www.tuik.gov.tr> (10 Nisan 2011).
- TÜREL, O. (2010), ‘‘Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları ve Geleceğe İlişkin Düşünceler’’, Ekonomik Yaklaşım, c.21, S.75, s.27-75.
- TÜSİAD. (2002), Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik, TÜSİAD-T/2002/12–354.
- ULUDAĞ, İ. ve E, ARICAN (2003), Türkiye Ekonomisi, İstanbul, Der Yayınları.
- ÜNAL, A. ve H. KAYA (2009), Küresel Kriz ve Türkiye, Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi. İstanbul. Ocak 2009. s.1-35. <http://www.ekopolitik.org/images/custfiles/090317164507.pdf> (13 Kasım 2011).

- YAMAK, N. ve R. YAMAK (1999), ‘‘Türkiye’de İşsizlik Oranı ile İşgücüne Katılma Oranı Arasındaki İlişki’’, Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat, c.5, S.1, s.17-27.
- YAPRAK, Ş. (2009), ‘‘Ekonomik Krizlerin İstihdama Yansıması’’, Ekonomi Bilimleri, c.1, S.2 s.44-54 (13 Şubat 2010)
- YAVUZ, A. (2012), İşgücü İstihdam ve Kriz Olgusu, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- YAY, G.G. (2001), ‘‘1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi’’, Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı-II c.7, S.42, s.1234-1248.
- YELDAN, E (2010). ‘‘Kriz Ve Türkiye’’, İLO. Ankara, 9-40
<http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/index.htm> (30 Ocak 2011).
- YENİ TEŞVİK YASASI, <http://www.memurum.biz/2012/06/yeni-tesvik-paketi-resmi-gazetede.html> (25 Ekim 2012).
- YILDIRIM, S. (2011), Kriz Sonrası İstihdam Sorunları ve Çözüm Önerileri, Uluslararası Sempozyum-5: Küresel Kriz Sonrasında Ekonominin Yeniden Yapılanması. Ankara, Nobel Yayını.
- YÖRÜK, N ve E. KANIŞLI (2011), ‘‘Kriz Sonrası İstihdam Sorunları ve Çözüm Önerileri’’, Uluslar arası Sempozyum-5: Küresel Kriz Sonrasında Ekonominin Yeniden Yapılanması, Ankara, Nobel Yayın.
- ZAIM, S. (1997), Çalışma Ekonomisi, İstanbul, Filiz Kitabevi.

ÖZGEÇMİŞ

Fulya BOZTAŞ 30 Ocak 1985 tarihinde Gölcük' de doğdu. İlk ve orta öğretimini Kocaeli' de tamamladıktan sonra 2004 yılında başladığı Uludağ Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünden 2008 yılında mezun oldu. 2009-2010 öğretim yılında Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalında yüksek lisansa başladı ve 2009 yılından bu yana yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.